

z a l i v

- Boris Pahor *O nacionalnem vprašanju
tudi drugače*
(Nekaj pripisov
k nekemu komentarju)
- Viktor Blažič *Zapisi o stalinizmu*
I. Izhodišče
- Ezio Martin *Bevkovo dopisovanje*
z menoj (nadaljevanje)
- Alojz Rebula *Iz Ameriškega*
dnevnika '75
- Jasminka *Magnetofonski trak*
Magnetokonski trak
kot poročno darilo (konec)
- Marija Kostnapfel *Utrinki*
iz Obljubljene dežele
- Dr. Luka Sienčnik *Koroški Slovenci*
in Majniška deklaracija
(odlomek)
- Boro Ban *Moč v belem*
(nadaljevanje)
- Boris Pahor *V domovini*
Tila Ulenspiegla
(Zapiski s kongresa)
(konec)
- Edith Bruck *V očetovo obrambo*
(pesmi)
- Dokumenti
- bp, is *Fleši o novih knjigah*
*** *Svobodna polemika*
- Dr. Avgust Sfiligoj *Pismo uredniku*
*** *Ob pomembnem jubileju*
*** *Še eno slovo*

zaliiv

junij 1981 - štev. 1-2

revija za književnost in kulturo

izhaja štirikrat na leto, odprta je vsaki razsodni slovenski besedi za katero si upa avtor prevzeti odgovornost. Člani uredniškega odbora se prištevajo med sodelavce. Njih imena so navedena zgolj zato, da se ustreže formalnosti

Rokopisi ostanejo v lasti revije

Registrirana na sodišču v Trstu pod št. 317
74-75

Uredil:

Boris Pahor

Odgovorni urednik:

Milan Lipovec

Naslov uredništva:

Boris Pahor

Salita Contovello 23 - 34136 Trieste - Trst
Tel. 422.082

Poštni tekoči račun št. 11/9236, Frančiška
Premrl-Pahor

Salita Contovello 23 34-136 Trieste - Trst

Cena posamezne številke

1 5 0 0 l i r

Celoletna naročnina 3500 lir. Za druge države
5 dolarjev

Tiskala Tip. Triestina Trieste - Trst
via Milano 16, tel. 61828

9N 1699/1982

BORIS PAHOR

O NACIONALNEM VPRAŠANJU TUDI DRUGAČE

(Nekaj pripisov k nekemu komentarju)

I.

V prilogi ljubljanskega *Dela* je bilo 18. 4. t.l. v zvezi z dogodki na Kosovu priobčeno mnenje predsednika »Socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije« Mitje Ribičiča. Glasi se:

»Kosovo je po mojem mnenju, naposled, dokaz, da je nacionalno vprašanje v Evropi še zmeraj zelo pomembno. Lahko sicer govorimo, da je naša revolucija nacionalno vprašanje rešila, lahko govorimo o bratstvu in enotnosti in tako naprej. Toda če nacionalnih vprašanj tudi mi ne bomo razreševali sproti, v skladu z našim političnim sistemom, če jih ne bomo razvijali v jasni, zavestni politični akciji ZK in drugih družbenih sil, potem se bodo lahko tudi v Jugoslaviji porajali nacionalni konflikti.

V naši Jugoslaviji so zares dostikrat prisotni unitaristično-administrativni pogledi, tako v delu diplomacije, v nespoštovanju jezikov, v vseh mogočih na videz nepomembnih zadevah, če hočete, tudi v malenkostih, kot je popis prebivalstva, pri malenkostih, ki so na videz docela nepomembne, za Albance v Makedoniji pa so življenjsko vprašanje.«

Resnici na ljubo je potrebno reči, da se glede dogajanja na Kosovu zgornji komentar od vseh, kar smo jih lahko brali v slovenskem tisku, najbolj realistično dotika jedra vprašanja; zakaj navajanje ekonomskega položaja in tujega vpliva kot dveh pglavitnih razlogov za uporno razpoloženje neke narodne skupnosti je prav tako simplicistično, kot če le-to narodno skupnost predhodno obtožiš nacionalistične nestrpnosti.

II.

Pri tem je nadvse pomembno, da je do pravkar omejenih ugotovitev prišel slovenski politik, ki je na primer na 6. kongresu »Zveze komunistov Slovenije« odbil »predlog dr. Vladimirja Krivica, naj bi se v statut Zveze komunistov Slovenije vnesla izrecna formulacija o suverenosti slovenskega naroda in da bi se precizno opredelile pristojnosti slovenske republike nasproti jugoslovanski federaciji. Predlog je predsednik statutarne komisije ZKS Ribičič zavrnil z motivacijo, da to dovolj izhaja iz splošnih načel statuta«. (Glej prispevek A. Kosa, *Zaliv* 16-17, 1969, str. 42.)

Prav tako pomembno je tudi, da je zgornjo diagnozo o »unitaristično-administrativnih pogledih tako v delu diplomacije, v nespoštovanju jezikov, v vseh mogočih nepomembnih zadevah itd.« naredil politik, ki je označil za »recidive nacionalizma in iredentizma« pisanje naše revije, ko je zagovarjala zdravo narodno politiko takó v matičnem okviru kakor v matičnem razmerju do ločenih delov slovenskega občestva.

Seveda je tragična ironija, da si izmišljuješ »recidive nacionalizma in iredentizma« tam, kjer o njih ni ne duha ne sluha, izbruhnejo pa ti na dan tam, kjer si pred nevihtnimi oblaki zaupljivo mežal.

To pa spet ne pomeni, da v slovenskem svetu ni ničesar takega, kar bi bilo »na videz docela nepomembno«, v resnici pa »življenjsko vprašanje«. A o tem smo na teh straneh v poldrugem desetletju kar pogostoma razpravljali.

III.

Hrvaško vprašanje za časa Savke Dabčević in Tripala ter slovensko nacionalno vprašanje za časa Kavčiča so tedaj skušali eksorcirati s pomočjo uroka o »bratstvu in enotnosti«. Simptomatično je, da je tokrat predsednik »Socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije« rahlo skeptičen do formule o »bratstvu in enotnosti«, kar človeka navdaja z upanjem, da se bo nekatereim počasi vendar posvetilo, da je sleherna zveza na-

rodnih teles samo takrat sposobna harmoničnega življenja, ko taka mnogonarodna skupnost nastane na podlagi odkritega dogovora enakopravnih partnerjev. Suverenosti, ki jo vsakemu izmed členov določi neka oblast od zgoraj, narodni osebki ne čutijo kot sad svojega ustvarjalnega dosežka; toliko bolj se takemu stanju uprejo, ko podzavestno in (nekateri) zavestno čutijo, da ne morejo docela potrditi svoje rodne identitete.

IV.

Ker se narod obnaša kot osebek, so zanj predvsem odločilni duhovni in čustveni nagibi, iz zvestobe izročilu namreč živi v sedanjosti in veruje v prihodnost. Zato je neka zveza skupaj živečih narodov le toliko veljavna, kolikor vsakemu od njih jamči popoln razvoj njegovega izvirnega hotenja.

Neuporabna je potemtakem teza, da »trdnost skupnosti jugoslovanskih narodov ... ni odvisna toliko od takega ali drugačnega obravnavanja etničnih in kulturnih problemov, kolikor od skupnosti družbenih, materialnih in s tem političnih interesov narodov Jugoslavije.« (Kardelj).

Taka *filozofija* postavlja stvari na glavo. Kosovo docet.

V.

Zavoljo istega razloga je neveljavna avantgardna inačica Kardeljeve teorije, kot jo ponuja T. Kermavner, ko pravi, da je »udejanjena nacija ... zdaj čedalje bolj državna organizacija proizvodnje ... V prvi plan prihajata ekonomija in znanost.« (*Naši razgledi*, 15.5.1981.)

Ne znanost ne ekonomija namreč ne moreta prispevati k uveljavitvi naroda kot osebka, če le-ta ne bo takó z znanostjo kot z ekonomijo potrjeval svoje identitete, svoje duhovne podobe.

Vse se pa poenostavi, ko narod (nacijo) odpišemo takó, da jo s Kermavnerjem proglasimo za »zgodovinsko preseženo obliko«. Kar je spet samo preobleka Kardeljeve trditve, da bo v socializmu narod »izginil z zgodovinske pozornice«.

Čemu se ta refren na Slovenskem tako vztrajno po-

navlja, je seveda misterij. (Glej reviji *Primorska srečanja* in *Dan*; glej *Primorski dnevnik*; zdaj Taras Kermavner v *Naših razgledih* itd.). Nobeden od velikih narodov doslej še ni izjavil, da je »nacija zgodovinsko presežena oblika«, majhni narodi, ki se trdoživo bojujejo za svoj obstoj, tudi ne proglašajo takih absurdnosti. A videti je, da smo Slovenci na poseben način udarjeni takó na eshatološke mi-te kakor na asketsko samoponiževanje.

VI.

Stavek predsednika »Socialistične zveze«, da je »nacionalno vprašanje v Evropi še zmeraj pomembno«, bi upravičeno morali popraviti tako, da bi rekli, kako je »nacionalno vprašanje v Evropi *zmeraj bolj* pomembno.« Ta ugotovitev kajpada nasprotuje raznim prepričanjem, da sodobna tehnika svet združuje in da ga bo polagoma poenotila; vendar vse kaže, da je taka vizija planetarnosti v resnici preuranjena fatamorgana, ker se proti takemu posegu plastične kirurgije upirajo ne samo izoblikovani narodni osebki, ampak iščejo potrditve svojih individualnih potez celó skupnosti, ki so doslej veljale za dokončno povožene oziroma za dodobra asimilirane.

To se pravi, da se ne brani samo posameznik pred potopitvijo v množično anonimnost, ampak se prav tako zavzemajo za zvestobo svoji izvirnosti tudi narodna občestva. Iz tega sledi, da bo, samo kdor bo prisluhnil tem težnjam, ki so vsak dan bolj izrazite, jutri v soglasju z razvojem človeške zgodovine.

VII.

»Višjo raven človeške civilizacije« (Kardelj) ali »nov smiselni občestveni model« (Kermavner) potemtakem lahko dosežemo, ne da bi kategorijo narod (nacijo) kakorkoli oškodovali. Mir, bratsko sožitje, razvoj in blagostanje narodi lahko dosežejo, ne da bi sami sebe odpisali, se med sabo spajali, se odrekli svojemu osebku zato, da bi na svetu zavladała popolna harmonija.

Kdor se ubada s takimi fantazmagorijami, ta v resnici usmerja vodo na mlin močnejših, prevlada le-teh pa ni nikdar ustvarila harmonije, pač pa samo enolično dolgočasje.

Zato nam Prešernova napoved o dobrem sosedstvu zadostuje tudi za jutrišnji dan.

VIII.

Spodbudno pa je, da človek lahko navede tudi nekaj bolj treznih misli.

Josip Vidmar, ki v marsikaterem drugem vprašanju, žal, ni tak modrec, je že 1932. leta v knjižici *Kulturni problemi slovenstva izjavil*: »Narodnost je in bo ostala osnova bodoče ureditve sveta.« To prepričanje je v bistvu potrdil pred kratkim v intervjuju ob svojem jubileju.

Edvard Kocbek je pred vojsko podobno kot Vidmar ugotavljal in si 1940. leta zapisal v dnevnik: »... danes je splošno razvidno, da je narod naravna občestvena oblika, ki lahko razvije pravilno pojmovanje duha in človeka. V to pojmovanje se mora zateči zavest posebno malega naroda, to je bodoča protiimperialistična oblika človekovega življenja.« (*Pred viharjem*, str. 22).

Dr. Boris Grabnar pravi, da so narodni organizmi »kot nekakšna živa bitja, ki se med seboj neprestano povezujejo, a kot takšna živa bitja so se tudi utrdili. To so nekakšni individuumi v svetovni integraciji duha. Danes si človeštva ni mogoče misliti brez nacionalnih in jezikovnih organizmov ... Nič ni bolj jasnega kot to, da je bila teorija o odmiranju narodov in spontanem združevanju jezikov popolnoma zgrešena.« (*Naši razgledi*, 10. decembra 1976).

Beno Župančič: »Če slišimo, da dandanes spričo rešenega narodnega vprašanja in izvedene socialne revolucije niso več potrebne prvine, ki bi nas kot narod in kot ljudsko skupnost združevale, mislim, da gre tako misel temeljito pretehtati, preden bi jo vzeli za vodilo.« (*Na zborovanju slavistov*, Bled 28.10.1977).

IX.

Vsekakor imamo torej tudi nekaj nadvse pomembnih napotkov, s pomočjo katerih lahko modro izoblikujemo slovenski narodni osebek v današnjem svetu. Zato bi kazalo, da se naloge lotimo na pravem koncu. Pred-

vsem seveda zavoljo nas samih, in to takó doma kot zunaj matičnih mej; obenem pa tudi zato, da s svojim zrelim in hkrati izrazitim stališčem prispevamo svoj delež k splošnemu reševanju nacionalnega vprašanja. Z meglenimi miti ne bomo koristili ne sebi ne drugim; ustvarjalna je namreč lahko samo poglobljena in izvirna misel, ki ne skuša zničiti danega, ampak gradi naprej na podlagi izročila.

PS. Dodati moram, da med pogovorom, ki ga je oddajal prvi program Radia Ljubljana drugi ponedeljek v maju in ki ga je objavila izseljencem namenjena revija Delavec, Mitja Ribičič ni ponovil niti ene izmed misli, ki jih je izrekel mesec poprej. Kar priča, kako labilno in kratkotrajno je posameznikovo mnenje tam, kjer se mora pač uveljaviti uradna diagnoza.

Na precejšnjo kaotičnost pogledov na nacionalno vprašanje pa kaže tudi spis »O hlapcih in narodu« Tona Peršaka v majski številki Sodobnosti, kjer med drugim zelo lepo pride do izraza razloček med teorijo in prakso.

Na strani 570 pravi: »Značilnost naše usmeritve je v tem, da združuje oba principa (internacionalnega in nacionalnega) in izhaja iz prepričanja, da so narodi z razvito nacionalno zavestjo možni tudi v socializmu. S tem je deloma korigirana teza, da so nacije tvorba in značilnost razredne meščanske družbe in da bodo z revolucionarno ukinitvijo meščanskega reda in mišljenja odmrle. Vendar je dilema še živa.«

Na strani 571: »Očitno s slovensko nacionalno zavestjo tudi danes ni čisto tako kot pri drugih narodih.«

Na strani 572 pa: »Verjetno smo res tudi pri nas že priče postopni redukciji pomena naroda in narodnosti.«

Quod erat demonstrandum.

ZAPISI O STALINIZMU

I.

IZHODIŠČE

Izhodišče iz načela, da vsaka ideja, ki prihaja z zahtevno po dokončni rešitvi kakega temeljnega človeškega vprašanja — socialnega, narodnega, religioznega, — izvira iz neke bolestne enostranosti: Pri viru njenega nastanka, njenega stvarjanja je moralo izostati nekaj, kar je okrnilo stvariteljev čut za zakonito »nedokončanost« sveta, oziroma za trajno navzočnost njegove skrivnosti.

Porušeno je moralo biti neko notranje ravnovesje v instrumentariju dojetja, v katerem je zatajil čut modrosti, tako da je nastala slika sveta iz slepote in neobčutljivosti za tiste, morda od vsega najvažnejše, mejne prostore ali stanja, v katerih lahko vsako dobro prehaja v zlo, kakor hitro postane sebi zadostno in kakor hitro neha preizkušati svoje učinkovanje. Temu bi tudi lahko rekli mera stvari, kakor je sploh vsakršno prebivanje odmerjeno — omenjena enotnost pomeni izgubo mere — in to je mera za nastajanje.

Tako postane mogoča iluzija, da ima drama sveta le eno samo gibalno svojo dinamiko, en sam vzrok svoje tesnobe in en sam ključ do rešitve. V tej enodimenzionalni sliki sveta vidimo vire sodobnega »monolitnega« totalitarizma.

Kajti, če se iz spoznave ene same ontološke plasti izvede podoba sveta kot celote, tedaj se je zgodila tragična, katastrofalna zamenjava vzvišene stopnje duha prostosti in izbire z enodimenzionalnim stanjem ideološke zavesti.

Iz tega gledanja je tudi mogoče kakšno zvrst bivanja, recimo bivanje naroda, zastaviti vprašanje, ki terjaja dokončno rešitev — ker je po tem umevanju že v načelu dokončno rešljivo. Neko vprašanje pa je po vsa-

kršni logiki rešeno takrat, ko je njegov predmet odpravljen: tu se začenja genocidna miselnost.

Po preobrazbi teorije v ideologijo se je moral spremeniti tudi značaj njene funkcije, in sicer v tem smislu, da se njeno izvirno poslanstvo — poslanstvo avantgardne razredne zavesti ali kritični oziroma materialistični pogled na svet — vse bolj umika novi, »državnotvorni« nalogi. Ko je od vsega, kar je bilo dejansko doseženo v Rusiji ostala le oblast in je bilo treba to doseženo za vsako ceno obdržati, se poslanstvo ideologije prvenstveno posveti temu namenu, torej ohranitvi oblasti. Doba razsvetljenske vloge marksizma se je končala, ne da bi se njeni nosilci tega prav zavedeli. Zdaj ko v resnici tudi ni šlo za kaj drugega kot za preživetje oblasti, zdaj je ta oblast postala v očeh njenih nosilcev nekaj svetega in ne več le golo *sredstvo* uresničenja, sredstvo, ki ga zavržeš, ko ga porabiš. Zdaj so se prejšnji cilji spremenili v sredstva in torej v podrejene vrednosti, medtem ko so sredstva prevzela vlogo ciljev in vodil. Ideologija se podredi oblastništvu ter dobi novo funkcijo njegovega nepogrešljivega pripomočka: le ideologija kot forma obvladane revolucionarne zavesti ali kot način njene kontrole je lahko to zavest postopoma priredila v stanje, ki se podaja oblastniški porabi. Le pomen njenih temeljnih resnic je bilo treba čim neopazneje prirediti v pomene, po katerih je mogoča spremenjena, novim potrebam ustrezajoša identifikacija pojavov. Če se izrazimo tehnično, tedaj je mogoče v temeljnih ideoloških resnicah moč videti nekakšno optiko ali način videnja in umevanja sveta. Že navidez neznatna, neobčutna sprememba v tem instrumentariju lahko usodno spremeni sliko sveta. Odkar se ideologija ni mogla več brez škode izpostavljati kriterijem resničnosti ali ustreznosti lastne podobe z zgodovino, je morala varovati svojo celovitost ali »enotnost« le s kriterijem avtoritete, ali natančneje, oblastniške avtoritete.

Zdaj, ko je šlo le še za to, da se iluzija o univerzalni veljavi ideologije izkoristi za potrebe gradnje orjaškega arzenala, je tudi ideologija kot vid osveščanja s tem svojim izvirnim poslanstvom izgubila svojo avto-

nomijo, to je svojo lastno, notranjo logiko, s katero se je soočala s svetom ter se na ta način lahko razvijala v rodovitno misel. Zdaj so njene tokove, to je, smeri, pota, vrednostne sodbe — usmerjale drugorodne sile, ki niso bile iz krajev stvarjenja, oziroma plod avtonomnega spoznanja. To ni bil več duh, ki je nosilec lastne vrste veleval, da mora biti sleherni korak naprej ali kvišku dosežen z naporom spoznavnega instrumenta logike in da je mogoče doseženo presegati le z novimi, nadaljnjimi stvarniškimi podvigi. Te drugorodne sile brez stvarniške moči, pa še odvezane vsakih moralnih zadržkov (z Marxovim in Leninovim imoralizmom) so se še tembolj pohujšale ob velikih, neslutelih priložnostih za spektakularni uspeh z nasilnim polaščanjem. Zdaj so le ljudje z veliko stvarniške jasnovidnosti lahko še razložili, kaj je uspeh take vrste in kaj je resnični stvarniški dosežek. V zavesti onih drugorodnih, nestvarniških sil, ki so izšle iz nižin revolucije, pa se je nasilno in oblastniško polaščanje začelo kazati kot nekaj večvrednega in sploh kot najvišji mogoči vzpon človeka. Spričo stvarniške nemoči tega elementa pa ni bilo mogoče tega prvenstva (prvenstva polaščanja), uveljaviti drugače kakor z negativno selekcijo, to je, z izločanjem boljšega, presegajočega. Sprožil se je proces, ki je začel delovati zoper vrednostne kriterije, vzpostavljene s kulturnim razvojem in po katerih se prvenstvo kakega dosežka presoja po načelu stvarniške kvalitete. Tisto, kar je širil ta proces, je bilo po značaju in bistvu drugačno (drugorodno) od značaja in bistva duhovnega stvarniškega dosežka: medtem ko gre v slednjem primeru vedno za dogodek ali delo, v katerem je pri vsej kontinuiteti lastne vrste nekaj izvirno novega in samostojnega in kar daje temu delu individualni značaj, je ono drugorodno značilno po svoji enoznačnosti. Natančneje povedano, pri novem nastajanju ali naraščanju ti-stega, kar širi omenjeni proces, ne gre za organsko kontinuiteto dogodkov, ki imajo vsak zase nekaj samosvojega, neki lastni delež stvarjanja, temveč gre za golo širjenje enega in istega nestvarniškega dogodka, recimo dejanja neke polastitve. Zato pa hoče biti vsak tak nadaljnji dogodek, ki se zaseje, samo ponovitev, razši-

ritev enega prejšnjega, oziroma prvega in zato odločilnega prodora. Taki dogodki se lahko širijo po neindividualiziranem človeškem mediju brez lastne duhovne in delovne avtonomije, torej po elementu, ki se zaradi pomanjkanja delovne, oziroma stvarniške pobude v sebi in zaradi latentnih pollaščevalnih nagnjenj v sebi nekaako samogibno odziva apelu z središča, ki je njegovo nujno vrhovno dopolnilo.

Prepričan sem, da je globoko zmotno, ta element ali medij poistovetiti s socialnim razredom, recimo s proletariatom, zakaj vsak tak razred, naj bo plemiški, meščanski ali proletarski, vsebuje najraznovrstnejši človeški material, v katerem se nenehno vzpostavlja in obnavlja kvalitetno stopnjevanje tako glede inteligence kakor tudi glede tistega, čemur pravi Kant »moralni zakon v meni«. Zvrst, o kateri govorim in ki so jo dokončno ustoličile Stalinove in še kakšne čistke — je bolj karakterne kakor socialne narave. Ta zvrst v tej svoji zgodovinski posvetitvi predstavlja nekakšno zaroto boleče manjvrednostne zavesti.

V nosilcih dogajanja, ki se je sprožilo v tridesetih letih v Rusiji, bomo zaman iskali Marxov proletariat; v njih bomo prej razpoznali duhovne izkoreninjenke, kakršni se tako dosledno vrstijo v romanih Dostojevskega, vse od Razkolnikova, Stavrogina, Verhovenskega starejšega in mlajšega, do Karamazovih ter bednega lakaja in morilca Smerdjakova.

Zato pa se Rusija — s to degradacijo — ni mogla razviti v vzorec prihodnjega sveta, kot so mnogi pričakovali in verjeli, marveč je lahko nastalo le tisto, čemur je danes svet priča: vojaški tabor, oblast groznje. Rusija je danes močna le toliko, kolikor se je svet boji.

Gibala Stalinovih čistk moramo tedaj iskati v dveh temeljnih danostih, od katerih je tedaj zavisela integriteta vladajoče ideološke zavesti, ki jo je ustoličila revolucija, in s tem tudi sposobnost strankine, oziroma državne oblasti.

Prva taka danost, na katero se je naslanjala obstojnost nove oblasti v Rusiji, je bila evolucija ideološke zavesti v stanje, pri katerem je ravnanje voditeljeve osebne avtoritete postala vrhovni in odločujoči kriterij

za »pravilnost« ideološkega, oziroma političnega mišljenja, ter njegova poglobljena orientacija v dogajanju sveta. Položaj je terjal kar najbolj vsestransko voditeljsko avtoriteto, ki bi lahko povsem nadomestila oni izgubljeni, prvotni kriterij, na katerega se je sklicevala teorija pri svojih začetkih, namreč na znanstveno resnico. Položaj je terjal avtoriteto, katere ravnanje naj bi zadobilo veljavo kakega naravoslovnega zakona, njegova misel veljavo »objektivne« »absolutne« resnice in njegova sodba veljavo zakonika.

Četudi bi vsak, še tako vsestransko nadarjeni voditelj nujno bil človeško pomanjkljiv in bi nikakor ne mogel zadostiti vsem tem zahtevam, tako bi se tudi v »idealnem« primeru ne mogli izogniti umetni deifikaciji, oziroma »kultu osebnosti«. Prav Stalinova pojava pa je s stališča potrebe po karizmatičnem voditelju predstavljala še posebno težaven problem, in s tem tudi potencialno nevarnost za tem hujši in tem obsežnejši konflikt.

Težava je bila v tem, da Stalin zaradi svoje močno neuravnovešene osebnosti — silna, nadpovprečna moč volje ob dokaj nediferenciranem duhu — ni bil zmožen vzpostaviti kake pristne osebne avtoritete in da je moral graditi svojo oblast le na brezpogojni poslušnosti in da ni mogel doseči vdanosti svojih sodelavcev drugače kakor z močjo brezobzirnosti in nasilja, to je, z ustraševanjem. Ali z iztrebljanjem enakovrednih ali bolj poklicanih od sebe: z negativno selekcijo. Vživeti se moramo v duha boljševiskih veteranov, za katere sta Trocki in Buharin, seveda takoj za Leninom veljala za resnični avtoriteti v politični teoriji, nikakor pa ne kak surovi kavkaški hribovec, recimo Stalin. Poleg tega se je Trockega še posebej držala slava velikega vojaškega stratega in diplomata. Višji častniški zbor rdeče armade je priznaval avtoritete, ki so se izkazale z novimi idejami, organizacijskimi in taktičnimi, kakršne je terjal skokovit razvoj vojaške tehnike. Med temi avtoritetami je najsvetleje blestela zvezda maršala Tuhačevskega, ki je s svojimi sodelavci takorekoč istočasno s svojimi vrstniki na nemški strani razvijal in tudi uresničeval drzne zamisli o organizaciji modernega vojskovanja. Med go-

spodarstveniki je slovel Pjatakov, duša velikopoteznega vsedržavnega plana, prvega načrtnega gospodarskega podviga v zgodovini. Resnične avtoritete, ki jih je bil pripravljen priznavati politični kader, ki je izšel iz revolucije, so bile vse drugače kot v Stalinovem osebnem sekretariatu, bodočem jedru njegovega oblastniškega aparata.

Stalin je bil še sredi tridesetih let v očeh revolucijske boljševiške generacije sporen tudi kot *primus inter pares*. Odpor zoper Stalina kot osrednjega voditelja se je kazal vsepovsod, ne le v znameniti Rjutinovi platformi, ki prikazuje Stalina kot zlega duha revolucije, marveč tudi v spontani, plebiscitarni izvolitvi Stalinovega partnerja, drugačnega človeka, Sergeja Kirova na enega izmed najvažnejših položajev v politbiroju. Pri tem niti ni bistveno vprašanje, ali so njegovi volilci videli v njem alternativnega voditelja ali zgolj možno prehodno figuro za kakšen interregnum, dokler se pač ne bi pokazal tisti »pravi«.

Zato so ravno resnične avtoritete in resnični tvorci javnega življenja v tedanji Rusiji z vsem vejevjem svojega vpliva prve žrtve stalinizma.

Ena izmed najznačilnejših posebnosti Stalinovih čistk je nekak obrnjen vrstni red. Stalin je najprej pokončal tiste, ki po svoji osebni volji niti niso pomišljali na to, da bi njega samega nasilno odstranili, ne, to so bili v bistvu lojalni ljudje, ki so ga pogojno tudi priznavali za voditelja, vendar so s svojimi osebnimi kvalitetai — kot teoretiki, organizatorji, strategji, z vsem vejevjem svojega vpliva, zmanjševali življenjski prostor njegove sekte, v kateri je veljal zakon brezpogojne poslušnosti kot njemu poglobljena integrativna sila. Kajti, šlo je za najvažnejšo stvar na svetu, namreč za *način* nekega uresničevanja: iz ene in iste zamisli, uresničene na dva različna načina, dobimo dva čisto različna rezultata. En *način* mišljenja ali postopka se širi po čisto drugačnem, karakterno drugačnem človeškem mediju kakor drugi *način*. S kvaliteto mišljenja se določijo tudi pomenski ključi in sploh ves komunikacijski sistem, ki pač deluje samo v svojem lastnem zaključnem obtoku, medtem kot se v sistemu, ki izhaja iz drugač-

nega načina mišljenja, spremeni v nesporazum in v njegovo nadaljnjo posledico, v konflikt. Odtod tudi čudna sorodnost med sicer vsebinsko nasprotnimi smermi, ki pa jih uravnava soroden način mišljenja in postopka. Stalinov značilni kampanjsko-agresivni postopek, ki je bil vedno zahrbtn, nezaslišano brutalen, računajoč na osuplost in presenečenje, (kakor strela z jasnega), je bil seveda čisto nekaj drugega kot kaka skrbno premišljena, široko pripravljena izvedba; pa naj gre v obeh primerih za eden in isti cilj, recimo za industrializacijo in kolektivizacijo. Razumljivo je, da so v prvem primeru nastopali čisto drugačni ljudje kakor v drugem. Skratka, Stalinov način prodiranja, in to je bil tudi edini način, pri katerem je lahko računal na kak lastni uspeh, oziroma na uspeh lastne sekte, je v območju kvalitetno drugačnega postopka ali načina mišljenja deloval kot tujek in ga je to območje tudi »nehote«, takorekoč *organsko* zavračalo. Stalin je s svojimi skrivnimi tipalkami dobro čutil, v katerih okoljih je njegov način prodiranja najbolj tuj in nenaraven: vsekakor v okoljih, ki so na njegove poskuse prodora reagirala najbolj naravno, se pravi najbolj samo po sebi umevno, ne da bi se zavedala, čému pravzaprav nasprotujejo. Stalin je bil tisti, ki je iznašel znamenito teorijo o tem, kako je lahko »subjektivna« dobra volja lahko »objektivno« škodljiva: nihče ne more sam vedeti, kdaj je »objektivno« dober in o tem lahko odloči le »središče«, ki deluje v »širšem« interesu. Svoje taktične zamisli je Stalin gradil na neverjetno bistrourni podmeni, ki se lahko porodi le v glavi rojenega oblastnika, da ni namreč najnevarnejši tisti nasprotnik, ki ti nasprotuje hote in zavestno, takorekoč zakleto, zakaj ta nasprotnik je razviden in ga je mogoče pred javnostjo zlahka in prepričljivo odpraviti. Toda »čestnye duraki« (pošteni bedaki), kakor se je sam izrazil, v resnici pa le izvirno misleči ljudje, to so bili praviloma prve in poglobitne tarče njegovih čistk, in selekcija je lahko postala množična tedaj, ko se je *inferiorni človeški material*, medij, po katerem se je širil Stalinov vzorec prodora, zavedel svojih velikih možnosti. Tedaj je moral vsak v svoji okolici odkriti kakega svojega Bu-

harina, Tuhačevskega, skratka, najti svoj primer »sovražnih« vzorcev, ki so jih kazali veliki procesi.

Stalin se je torej kot *pomanjkljiv* voditelj na ravni tekme za dejansko prvenstvo, uveljavljal z negativno selekcijo, to je, predvsem z izločanjem potencialnih voditeljev Rusije — političnih, kulturnih, gospodarskih — z njihovim zaledjem vred, ter na ta način fizično iztrebil celo plejado mož in žena, ki bi s svojimi darovi lahko ustvarili velikanski kapital invencije in znanja. Toda v tem mehanizmu popačenih, obrnjenih vrednosti, ki jih je vzpostavila ideologija, se je neka pomanjkljivost, ali recimo, moralna inferiornost, izkazala kot prednost. Gotovo je pri vsem tem najbolj osupljivo dejstvo, da se mu je to tako popolnoma in sorazmerno gladko posrečilo. Stalin je ukazal, naj, recimo, izgine odlični pisatelj Izak Babelj — in Babelj je izginil, ne le kot oseba, temveč tudi kot pisatelj. Nihče se temu ni uprl. Slavni pisatelj Maksim Gorki je umrl v kaj čudnih okoliščinah in pred tem je zaman prosil, da bi dobil potni list za odhod v inozemstvo. Nihče ni protestiral, ko se je razvedelo, da je »padel v nemilost«, in da ga bivši cestni ropar, Josif Džugašvili, Kavkazec z vedno umazanimi prsti, »noče več videti«. Dalje, Stalin da pobiti najvidnejše poveljnike Rdeče armade, ne da bi kjerkoli izbruhnil tudi najmanjši upor.

Nič na svetu, nobena in ne kakšna drugačna svetinja Rusije ali vladajoče boljševiške stranke ni odtehtala teže vprašanja, ki je kakor Damoklejev meč viselo nad Rusijo: to je bilo vprašanje oblasti, natančneje — integritete oblasti. Vendar pri tem ni šlo za kakršno koli oblast, marveč za oblast, ki bi bila v tradicionalno anarhični, poleg tega pa še porevolucijski Rusiji, dovolj prepričljiva. Obstajal je namreč še en velik kompleks, iz katerega so izšle sile, ki so naravnost narekemale operacijo takšnega značaja in obsega, kot so bile Stalinove čistke. Te sile je izzvala narava marksistične politične in nasploh življenjske filozofije same.

Čim se je Stalin odločil za rusko državniško smer, namreč za samodržstvo kot edino zgodovinsko učinkovito vrsto oblasti v Rusiji, ter za osebno totalitarno oblast kot edino mogoče ustoličenje njegove nasilniške avtorit-

tete, je moral kot državnik trčiti — in bi trčil vsak na njegovem mestu — ob dvoje nevarnih čeri, ob katerih bi lahko nasedla velika ruska država. O enih izmed teh čeri sem že govoril, namreč o internacionalni, to je globalno razredni trockistični smeri boljševiskega gibanja, torej v smeri, ki predstavlja pravo konfliktno nasprotje z zgodovinskimi težnjami ruske države, s težnjami, ki so izhajale iz silnega vrelca še neizrabljene vitalnosti tega orjaškega prostora, ki se je čutil kot svet zase in se kot tak čutil poklicanega, da »svetu pove svojo novo besedo«.

Druga, mnogo manj očitna in zato tudi nevarnejša čer enakega, torej ideološkega porekla, pa je tičala v duhu marksističnega pogleda na svet in življenje nasploh in jo zato lahko štejemo k notranje-političnim vprašanjem porevolucijske Rusije. Ta, izrazito antitragiška ter aktivistična življenjska filozofija je sicer lahko s svojo shematično podobo sveta, podobo, po kateri je bilo vse na svetu rešljivo in ki je množicam pričarala iluzijo o bližnjem odrešenju, ta filozofija je sicer lahko zbudila velikansko, množično aktivnost, vendar je s svojimi utopičnimi obljubami svoje vernike napravila docela nesposobne za čisto osebni, individualni spopad s svetom, to je za tisti del življenjskega boja zunaj »družbene biti«. Vsi poznamo znameniti Marxov izrek, v katerem je najbolj jedrnato izrazil svoj, oziroma marksistični pogled na človekovo naravo: Ne določa človek družbene biti, marveč družbena bit določa človeka. Če govorim o ti antitragiški naravi te filozofije, tedaj mislim predvsem na splošno nepripravljenost, vzeti bremena svojega posebnega, to je, individualnega bivanja osebno nase, in to v bistvu pomeni upor zoper starogrško idejo o človekovi osebni usodi kot zakonu, oziroma pogoju takega, to je, osebne bivanja. Ko so se nekdanji boljševiski kot Stalinove žrtve znašli pred njegovimi inkvizitorji, torej pod psihološkim pritiskom njegovega policijskega aparata, so ostali popolnoma nezavarovani prav s te, osebne strani, brez lastne osebne morale in zatorej nesposobni za osebni boj s hidro.

Nadalje, ta filozofija je obljubljala neomejene možnosti za človeka, možnosti, ki naj bi postale uresničljive

s temeljnim mitološkim dejanjem gibanja, namreč z »revolucionarno odstranitvijo« starih institucij, to je, oblasti izkoriščevalnega razreda. Ni pa znala in zaradi narave svojega duha tudi ni mogla človeku odkrito spregovoriti o pogojih, ki jih življenje ali možnost za življenje postavlja človeku pri njegovem vzponu k ciljem njegovega hrepenenja. Obljubljala je neomejeno blaginjo in svobodo, ni pa nikdar mogla pošteno spregovoriti o odgovornosti in o ceni, ki jo je treba za to plačati. Hote je gojila iluzijo o neomejenih možnostih človeka na zemlji. Nikdar se ni mogla resno posvetiti fenomenu, brez katerega bi ne bilo nobene civilizacije, namreč fenomenu stvarniškega napora, oziroma nastanka kulture kot osrednje sestavine človekovega dostojanstva. Po njeni podobi je temeljno dejanje stvarjenja revolucije, nasilen prevzem oblasti. Odtod njena rodovitnost na fevdalni strani sveta, kjer manjka notranje, osebne delovne spodbude. Ni si torej težko predstavljati, kakšne posledice so zaradi tega nastale v zaostali, inertni in lenobni Rusiji. Zgodovinska veda danes razpolaga že z dokaj zanesljivimi podatki o tem, kakšne so bile delovne in splošne življenjske razmere v Rusiji dvajsetih let: ti podatki se ujemajo v tem, da je v teh razmerah vladala razpuščenost, vse od »svobode ljubezni« ter množice brezpri-zornikov do divjih špekulacij v gospodarstvu. Znano je, nadalje, da je splošna produktivnost z delovno moralo vred tako upadla, da se je zdel povratek k staremu, zgodovinsko preizkušenemu sredstvu delovne stimulacije, k fevdalnemu priganjaštvu, skoraj kot zdravilna kazen.

Hočem reči, da je marksistična filozofija, čim se je uveljavila kot nazor in vodilo celotne politične aktivnosti na nekem prostoru, sprostila ogromno *nekontrolirane* človeške prepotence, saj je odpravila vse notranje vrednostne, predvsem pa moralne zadržke predvsem s tem, da je v *kapitalu* oziroma v njegovi produktivni moči videla bolj ekces prilaščanja plenitve (kar *tudi* je), kakor pa bi bila pripravljena priznavati v tem procesu stvariteljsko in organsko delujočo silo, ki je zmožna združiti znanje, invencijo in delovno kulturo za bleščeče produktivne podvige.

S tega stališča torej ne bo odveč opozoriti na posledice

dice takega videnja stvari za produkcijo sedanjih, marksistično usmerjenih občestev, oziroma držav: manjkajo ji natančno tiste kvalitete, ki jih je marksizem pri svoji sodbi nad *Kapitalom* premišljeno in takorekoč hote preziral, da bi tako dosegel sprostitev socialnih energij (upora). Danes ni treba nikogar več prepričevati, da gre za tako resne pomanjkljivosti, kot so nizka stopnja invencije in produktivnosti in — pri vsem planskem voluntarizmu — za kaotične, nefunkcionalne ekonomije.

V stalinističnih ekcesih vidim še posebej silovit, rekli bi, azijsko divjaški nastop zoper plaz omenjene prepotence, še posebej silovite v anarhistični Rusiji, in v tem smislu se je stalinizem — to moramo gladko priznati — izkazal kot posebno drastičen regulator, ki mu ne gre odrekati zgodovinskega poslanstva. Zgodovinske sile Rusije so mu podelile vlogo, kakršno narava namenja zverem in ujedam. Odkod sicer tista strašna, docela prevladujoča moč sorazmerno maloštevilne stalinistične sekte v veliki Rusiji?

Po prvih stalinističnih pogromih se je kmečka in delavska množica obnašala tako, kot bi se čutila zasačeno pri nekem slabem početju ter se čutila popolnoma krivo pred svojimi okrutnimi priganjači. Stalinistično sekto so izgnetle nižine revolucije in njena končna prevlada v revolucionarnem gibanju pomeni svojevrsten družbeni prevrat v tem smislu, da so ves gornji ustroj družbe prevzele njene nižine. Prednost te sekte pred vsemi drugimi, prednost, ki ji je prinesla zmago, je bila v tem, da je lahko do revolucionarnega nauka dobila tisto distanco — distanco iz nižin zarote — da je v njem lahko videla le porabno sredstvo in da mu je lahko namenila vlogo, ki jo je Marx pripisoval religiji: *opij za ljudstvo*.

(Konec prihodnjič)

EDITH BRUCK

V OČETOVO OBRAMBO

Pesmi

*V vzdihovanju moje matere
je bila poslednja sodba
Bojim se
kot takrat ko sem bila otrok
in se mi je tema zdela globlja
revščina bolj črna
glas vode
ki je kapala s stropa
in padala v razvrščene posode
v katere so se zadevali naši koraki
in naša tesnoba
se je večala ob vsaki kaplji
medtem ko se je rezilo bliskov vžigalo
in ugašalo na zidovih
ki so jokali plesnive solze*

*Moj oče
zaradi svojega uboštva zmeraj kriv
se je iz strahu pred obtožbami
delal da spi*

*dežuje
tudi jaz se delam da spim
da bi izgubila sebe v svetu.*

Edith Bruck

*Rodiš se po naključju
rodiš se ženska
rodiš se Judinja
preveč je vsega
tega hkrati.*

Edith Bruck

Krhka sem
kot poslednji vzdih
ne glejte me takó
v vaših očeh
tudi ko so dobre
je nekaj zločinskega
ne zaupam več
previdna sem
stopim korak naprej
dva nazaj
kot da sem v kletki
kateri so obrambne drogove
odvzeli
prehitro
preden bi omikali
moškega.

Edith Bruck

Namažite me s sezamovim oljem
položite me nago na sonce
nežno me zdaj na eno zdaj na drugo stran
obrnite
kot ljubeča mati
ki preoblači sina
potihoma recite da sem lepa
da Bog je
in ne bo me sram
moliti
skrivati
ljubezen

IZ AMERIŠKEGA DNEVNIKA '75

Toronto, ponedeljek 4. avgusta

Zjutraj pred odhodom bi si rad prebral v *Poslednjih rečeh* poglavje o nebesih. Iz radovednosti, kakšna je Baragova slovenščina in kakšna so njegova nebesa. Pa moram odložiti častitljive stoletne bukve, ker je Črtomir že tukaj, da me odpelje s svojim avtom.

Skozi prijetno jutro se vozim ne vem kam skozi ta blodnjak iz asfalta in javorov, kjer me mineva vsakršna orientacijska sposobnost. Končno pristanem pri drevesu, ki ga prepoznam: lipa, draga domača in materinska lipa, ki me je sprejela na večer prihoda!

Mudi se, zato bo naju potegnila z avtom do letališkega avtobusa gospa Nataša. Ob njeni zibelki so morale stati vse tri Gracije in ji nasule vse isti dar: nežnost.

Standardno vprašanje od moje strani, ko čakamo na avtobus: kako se je vživela v te razsežnosti, v ta kozmopolitizem, v to angleščino. Odgovor ni standarden: gospa Nataša čuti domotožje po Sloveniji, a v Sloveniji bi čutila domotožje po Kanadi.

Z izredno verno gospo bi se lahko zadebatirala o Zemlji brez domotožja, o nebesih, pa je treba na avtobus.

Z ekonomistom Črtomirom bo podobno potovanje kakor z duhovnikom Gorazdom. Samo da je ta poleg Revolucije vzel na pot še Kocbekovo Afero. Z njenim kulturniškim ljubljanskim spremstvom: Vidmar, Javoršek, Potrč, Šnuderl, Grah.

Do ušes moraš biti zaljubljen ne samo v Slovenijo, v slovenskega genija, ampak tudi v slovenski ričet, v slovenske odplake, da prisluhneš tako kakor Črtomir: z naelektrenim fantovskim profilom, srečen za vsak podatek, eksplodirajoč ob vsaki duhovitosti.

Še enkrat me zanese nad desno perut. Ob 9.05 karavela odleti in naju odnese na sedežih z barvo rdečih maš-

nih plaščev proti vzhodu.

»Povej, nad čim bova letela.« rečem.

»Najprej nad Ontarijskim jezerom in potem nad državo New York.«

»In skozi kakšen špalir držav se bova vozila to uro do New Yorka?«

»Na levi Vermont, Maine, Massachussets, Connecticut. Na desni Ohio, Pennsylvania, Virginia.«

Zastonj iščem barv Ontarijskega jezera: v megli je.

»Povej mi kaj o ljudeh, s katerimi se bomo srečali v Washingtonu,« rečem.

»Ti, kulture ne bo kaj, a bo kaj prav tako dobrega,« požmrkne Črtomir.

»Ko bi vedel, koliko me še pritegujejo kulturniki, začeniš z literati,« ga potolažim. »Bojevat se moram sam s seboj celo za to, da se mi celo kultura ne skotali ne vem kam dol po lestvici vrednot ...«

Ekonomist, iz Zasavja doma, svetovni popotnik, strokovnjak za turizem; jurist, Mariborčan, zlata duša, tako rekoč obvezni razkazovalec Washingtona Slovencem; knjižničar, Ljubljčan, ki je nedavno stopil na prve strani ameriških listov kot predsednik porote v aferi, ki je odpihnili s prestola predsednika Nixona-Črtomir mi nakazuje ta bodoča poznanstva ...

Čedalje svetleje je proti vzhodu, dokler ne zaorjemo v oblake, umesene iz same luči.

Nad jezeri države New York ali nad smrekovo temo Notranjske?

Borovnica, poletje 1942.

Partizani napadejo vlak z interniranci, namenjeni mi v Gonars. V karavani osvobodencev, ki se napoti proti Dolenjski, je tudi on, Črtomir. Ne mara se priključiti partizanom. V Sv. Petru nad Žuženberkom mora kazensko obirati hruške. Potem pobegne ...

»Srečal sem še dva druga tvoja tovariša iz tistega znamenitega vlaka,« pripomnim. »Enega v Ljubljani in enega v Trstu. Nobeden od njiju se ni pridružil partizanom. Enega je rešilo to, da so mu Italijani, ko so ga zajeli, našli v žepu rožni venec. Bilo je že drugače, kot če bi mu bili našli ročno bombo. Drugi je prav tako pustil partizane. Šel je k četnikom. Ne vidim konca nitim

v klobčiču naše revolucije ...«

»Po mojem se je pisatelj ne bi smel lotiti s strani ideologije, partizanstva, ali domobranstva, ampak s strani življenja, recimo s strani hrušk ali rožnega venca.«

Ko se ob 10.15 spuščamo na newyorške letališče La Guardia, je moderni Babilon okrog njega neviden in me gla okrog nas črna, kakor da je iz kovinskih opilkov.

Skozi letališko črevo stopiva v steklen labirint, v aluminijastih in rdečih odbleskih. Slabo uro, kolikor bo treba čakati na zvezo z Washingtonom, bova prebila tu, v tem komfortnem zračnem pristanišču.

Velikanske pištole na bokih zamorskih policajev in slika v *Washington Postu*, kjer Tito iz popolne frizure gleda nerazpoloženo predsednika Forda, na obisku v Beogradu.

S Črtomirom greva naprej na glavni hodnik, odprt proti Babilonu, proti gneči nebotačnikov KDO - JE - KAKOR - ČLOVEK, proti Manhattanu. Postojiva ob stekleni steni in gledava dol na ploščad pred letališko zgradbo. Od enega konca ploščadi do drugega se v večnem krogotoku zliva reka taksijev rumenjake barve. Nekakšen kovinski Jang-tse-kiang, kjer vsak taksi med tisoči daje vtis napihnjenega pisanega hrošča, s črnino svojih števil in kratic na boku. In pod nama se pomika hrošč za hroščem, v nerazumljiv žolt hieroglif arabskega in rimskega ...

»Sami Italijani in zamorci,« reče Črtomir nad tisto taksijevsko poplavo. »Pod nadzorstvom mafije ...«

Babilon s svojimi angeli-glave so kakor zaboji, čez objetne prsi bleščeče gangsterske kravate ...

A bil je samo pogled in slutnja. Ko zdaj pišem, motorji karavele spet brnijo in letalo se bo začelo vsak hip ritensko trgati od pomola. Pogled vzdolž peruti mi zapira eno od nešteti svetišč bogu Motorju — velik hangar z vzdihom AMERICAN AIRLINES. Nebo se drži na dež kakor katerikoli dan v kameni dobi. In ob 11.45 letalo ponese perut nazaj, se obrne in gre disciplinirano iskat odletno stezo, ki so mu jo določili nevidni možgani prostranega čebelnjaka.

Ko se vzdignemo, se pod nami razlije Hudson River. Pravzaprav eden od njegovih rokavov. In glej: če-

zenj vesla vrana, spokojna, kamenodobna. Kaj vse bom pozabil, ko bo ta newyorška vrana še letala v mojem spominu.

Črtomir me opozori na enega od znamenitih okrajev New Yorka, na Bronx, pogled je kakor na perzijsko preprogo, a takoj zginе. Namesto tja se še enkrat zazreva v drago gredico tam onkraj oceana, kjer je rjavina preproge stkana iz bukev in zelenina iz smrek. Črtomiru pripovedujem o enem izmed največjih Slovencev, kar mi jih je bilo dano v življenju srečati, o profesorju Jakobu Šolarju. Povem mu o svojem zadnjem obisku pri njem v Ljubljani.

»V cvetličarni v Pasaži pri nebotičniku sem kupil tri vrtnice in se z avtobusom popeljal do Gerontološkega zavoda v Trnovem. Razpoložen je sedel na pomenek v prazni govorilnici. Pozanimal se je, kako je z mojim romanom *V Sibilinem vetru*, ki sem ga prav takrat končeval. Žal ni dočakal, da bi se prepoznal tam v liku profesorja Okeana, jaz pa mu seveda nisem dal o tem najmanjšega namiga. Od svoje strani sem se pozanimal, kako je z njegovim delom. Takrat je pripravljaval predelavo Jakličevega življenjepisa Baraga za celjsko Mohorjevo družbo. Ves je bil prevzet od veličine Baragovega lika. Po njegovem bi morali Slovenci to osebnost, ki tako presega našo narodno miniaturnost, nanovo odkriti. Skoraj nisva govorila o drugem kakor o njem, čeprav sem bil jaz takrat še daleč od Baraga. Bilo je zadnjič, ko sem ga videl živega. Bilo je ganljivo videti, kako je ta izredna inteligenca, zainteresirana za marsikaj, od jezikoslovja do politike, vrgla na koncu svoje sidro v zalivu svetosti. Na svojem potovanju po Baragovi deželi sem se ga spominjal, dragega velikega Jakoba. In njemu na čast sem sklenil, da bom po njegovem zgledu sklanjal ime Baraga po moški sklanjatvi, če bom kdaj pisal o njem ...«

Poldan je, slovesen poldan, ko se pod nama zarišejo grozdi Washingtona, vdeti v razkošje gozdov, oviti z dimastimi rokavi Potomaca. In sredi tega prazničnega kaosa belega in zelenega kupola Kapitola.

V avli letališča Washington National bi naju moral pričakati Ekonomist. Stopiva v avlo, polno sonca. Kakšen trenutek zastoj iščeva tam slovensko silhueto. Toda

potem se v tisti bleščavi z zamahom snamejo črni naočniki; iznad belih zavihanih rokavov se zasveti prisrčen nasmeh, že se z Ekonomistom sporazumeva s šiframi Save in Kuma in Lisce, že smo vsi skupaj v njegovem avtu, že jo čez Memorial Bridge režemo v hrupnem pogovoru proti Kennedyevemu centru.

Kennedy Center.

Trenutno nisem kaj razpoložen za obiskovanje kakršnegakoli modernega doma kakršnekoli moderne umetnosti, vključno reproduktivne. A ta foyer, verjetno največji na svetu, mi prija. Svetal je, ko da je arhitekt ujel med te vertikale kos neba. To nebo je skoraj veter in lebdi nad škrlatnim jezerom moketa v vsej dolžini foyera. Razsvetljuje ga Švedska s svojim darom, z osemnajstimi grozdnatimi lestenci. S podstavka na sredi izreka svoj memento glava predsednika Kennedyja v bronu iz samih nasekljanin, kakor scefrana od atentata, kljub moški optimistični drži. Zanima me ime kiparja, ki je znal tako nakazati tragičnost usode upodobljenca: Robert Berks. Foyer se odpira v tri, kot pravijo, akustično popolne avditorije, v Eisenhowerjevo gledališče, v Operno hišo in v Koncertno dvorano. Priključimo se oblaku obiskovalcev, ki se vlečejo za vodnico, ki razlaga, kdo vse je kaj daroval Centru. Italija je na primer darovala marmor. Lahko bi darovala tudi kaj drugega. Na primer snov za farse za vse tri dvorane.

Z dvigalom poletimo na vrh. Tam nas čaka kar troje restavracij. A raje kot da se lovimo okrog točilnih pultov, stopimo ven na strešno teraso. Tam si lahko privoščimo kaj velipoteznejšega: zraka in Washingtona.

Teraso obhodimo krog in krog prostranega četvero-kotnika, v nekam oljnatem južnjaškem soncu. Saj, dejansko smo na vzporedniku Neaplja. Najdelj postojimo nad pročeljem Centra, ki gleda na sivi spokojni Potomac, kolikor se ne zrcali v njem v svoji beli gmoti. Kdove, koliko je dolga ta reka. Po obsegu je iz rodu Donav. Gledamo na Otok Theodorja Rooswelta, ki potaplja vanjo svoje bujno goščavje. Otok spada že v drugo državo, z zasanjanim ženskim imenom, Virginio. Zvem, da je otok čuvan kot nedostopen naravni park.

A kaj ni park v tem mestu, ki začuda ima več dre-

ves kot ljudi?

Kaj park, gozd je to, koder vozimo zdaj, sproščena divjina. Ob nedotaknjemem potoku gremo, v romantiki senc in skal. Takole med enim velemestnim okrajem in drugim bi se človek dal v gojzarje in šel na gobe.

V loku zaorje drevored, tako ves v krošnjah, da pomislim, kakšen mora šele biti jeseni. Kakor granate morajo eksplodirati ta drevesa, v ognju barv. Med temi bodočimi eksplozijami stanuje Ekonomist.

Mimo grma kaj vem kakšne rastline, ki sem zamudil njen knežji razcvet, stopimo v komfort usnjenih nalslanjačev in slovenskih amuletov. Stopimo samo za hip, da se osvežimo s pivom. In vdihnemo vase nekaj čez-oceanske Slovenije. Ta hiša namreč hrani več kot tisoč petsto slovenskih plošč. Pokukamo v ozadje: na desni kos izbrite trate, na levi latnik, ki daje vejnato streho masivni leseni mizi z dolgima stoloma. Da bo kotichek postal še bolj štajerski, se bo morala miza napokati, latnik pa se zanemariti in se razvaljati.

Spet smo v avtu in jo urežemo skozi predel diplomatskih predstavništav in tudi ta je ves v krošnjah. Da je Washington res tako fantastično zelen? Mimo šine minaret, čuden spomenik islama na tej krščanski celinii, nakar zagazimo med azaleje. »Morala bi jih videti aprila,« nama reče Ekonomist. In govori o štirideset kilometrov dolgem parku in o avenijah, speljanih skozi gozdove. Medtem letijo mimo v opečnatem filmu hiše črnskega predela: črncev je v Washingtonu sedemdeset odstotkov vsega prebivalstva. Mimo šine osamela vrtnica na gredici pred hišo pisatelja Mirka Javornika. Končno se sredi zračnih razgledov in živih mej razpre četrt Katoliške univerze.

Kot zlatosinji biser se sredi te četrti dviga Shrine, Narodno svetišče Brezmadežnega spočetja, v svoji bizantinsko-romanski stilni kombinaciji.

Tudi ameriški katolicizem se ne more izraziti drugače kakor v kombinatorični govorici ameriškega genija.

Celota mi ni zoprna. Tudi notranjščina ne, v svojem ognjeno zlato razkošju. Eno od osmih oken v zakristiji — z upodobitvami osem največjih ameriških blagovest-

nikov — je posvečeno Baragu. Dostop v zakristijo je zaprt in njegovo sliko na steklu morem samo ugibati od daleč izza bronastih rešetk.

Kripta.

Po snažnih rožnatih stopnicah se spustimo v njen katakombski somrak. V zamolklo žarenje marmorjev in mozaikov in ikonskih pozlat. V ubrani sijaj njenih trindvajsetih kapelic, v katere so se zapisali s svojimi darovi in imeni papeži in redovi in cerkvene in narodne skupnosti. Kripta namreč v svojem tlorisu povzema tloris in obseg cerkve, ki je sedma največja cerkev na svetu.

Hodimo od kapele do kapele, od enega žlahtnega soja do drugega, dokler ne reče angel Slovenije: Stoj!

In vse je tako, ko da so za nami smrečine nad Ljubnim, ko da se je odprlo v polja pri Črnicu in v gorsko steno Dobrče v ozadju.

Marija z Brezij gleda na nas.

Tista Layerjeva, baročna, z malček preveč nagnjeno glavo.

Marija z Brezij, h kateri se je v teh žalostnih slovenskih sto letih izromalo na stotisoče nog in izlilo na stotisoče src, ki so jih nosili tja gor v senco Julijcev vsi klanci Slovenije.

Da, tukaj med Virginijo in Marylandom. Brezjanska Marija, kakor jo je prerisal slikar Leon Koporc. Dar slovenskih škofov slovenski kapeli.

Slovenska kapela.

Prepustim se stalaktitsko rozastemu nadihu, ki veje iz marmorjev tega šesterokotnega risa, zbranega okrog svetlejšega marmornega bloka oltarja.

S štirih arhaično preprostih Goršetovih panelov štiri izklesana sporočila iz slovenskega časa.

Na levi od oltarja škof Modest krščuje v onem nepredstavljenem 745 kneza Gorazda: na desni škof Barago tisoč let pozneje blagoslavlja Indijance.

V istem razporedu proti izhodu: škof Slomšek uči iz odprte knjige slovensko ljudstvo, na drugi strani pa slovenski priseljenci prinašajo Ameriki darove svojega dela.

Ne govorijo samo marmorji, ampak tudi besede, navedki iz Slomška in Barago, nad vhodom znotraj kapele

pa tudi stavek iz našega laičnega preroka Cankarja.

Če upoštevamo, da je po 1959, ko je bila blagoslovljena gornja cerkev, stopilo v svetišče več kot deset milijonov ljudi, si lahko predstavljamo, kaj pomeni takšna prisotnost za slovensko ime.

Za vsem tem seveda niso samo pobožne želje. Je široko organizirana akcija, ki je med drugim zbrala petinsedemdeset tisoč dolarjev, kolikor je slovenska kapela stala. Našla sta se dva Slovenca, ki sta dala vsak po tisoč dolarjev. Škoda, da nimam pri roki njunih imen. Pač pa si bom zapisal žlahtni venec imen članov odbora za slovensko kapelo: Joseph Zelle, Anton Oblak, John Pestotnik, Mary Jeraj, Mate Roesman, dr. Uros Roesman, Antonia Turek, Frank A. Turek, Joseph J. Nemanich, John Susnik, Rose Zelodec.

Ko se z avtom spuščamo s svetiščne vzpetine, me Ekonomist opozori na pritlično stavbo enega od vseučiliških poslopij. Tam sta predavala tudi dva znana Slovenca, pravnik dr. Leonid Pitamic in filozof dr. Anton Trstenjak.

Ura je štiri popoldne, ko mimo Kapitola zavijemo na Maryland Avenue. Izstopimo pred ogromno kocko palače, kjer Črtomira in mene čaka nov spremljevalec, ki bo nadomestil dosedanjega.

Ko bi bil odnesel kaj od stalinske propagande, bi me morala zdaj spreletavati zona. Vstopam namreč v enega od domnevnih brlogov, kjer si greje svoje uvele zmajevske boke Svetovna reakcija: v sedež *Voice of America* - Glasu Amerike! Človek bi dejal: tukaj mora noga zaplavati v navzkrižno špionažo skritih televizorjev in mikrofonov, še preden prenese stopalo čez predpražnik. Na, pa ne zaznavam na nji niti kurjega očesa, ki sem ga čutil v Evropi. Noben hudič me nič ne vpraša, ne na hodniku ne ob izstopu iz dvigala na višji hodnik. Tudi zamorka ob pultu nič ne reče. Eno samo pišmevritovstvo. In tako se mirno zazijam v to in ono. Na primer v serijo velikih stenskih ur, ki vsaka zase kaže čas na različnih koncih sveta. Iščem, če ni v Ljubljani kakšna polnoč. Ali pa se zagledam v velik zemljevid obeh svetovnih polobel, kjer trepetajo lučke USISa. Voham, če bi kaj pomolelo izza vogalov Velikega brloga,

kakšen cievski rilček, pa ni nič. Šklepet pisalnih strojev, v pusti birokratski veseljnosti.

Če bi rekel, da se tukaj prepustiva vodstvu Jurista, bi bilo premalo. Prepustiva se brezmejni uslužnosti in brezmejni turistični zgovornosti tega sina zelenega Štajerja.

In njegov stari, a ne še onemogli avto odloči: Arlington.

To se pravi: pojdimo čez Potomac tja, kjer je tako zeleno nad mrtvimi iz vseh vojn.

Peš ne prideš nikamor, saj je teh mrtvih okrog sto petdeset tisoč, pokopanih na celem kompleksu gričev. Odprt avtobusni vlakec rabi kar uro časa, da prekrižari ta vzorno vzdrževani labirint. Nad tem mrtvim armadnim zborom ni križev, ampak samo nizki beli nagrobniki. Kakor izstrelki prodirajo v nedoglednih premicah v vse smeri, ko se voziš mimo. In med njimi drevesa, v gozdni množičnosti. S svojimi vedrimi listnatimi krošnjami tako rekoč vpijajo vase mrliškost prostora, da bi človek pod njimi mirno jedel ali spal. Tako rastlinsko je vse, tako utolaženo v tej predvečerni uri, tako brez smrti sredi teh milih zatokov, ko da se teh stopetdeset tisoč že vzdiguje na komolce za vstajenje. Vmes postanemo ob grobu tistega med njimi, ki se svet še ni izbrnel od njegove smrti: Johna Kennedyja.

Združene države so pokopale svojega mladega predsednika z veličastno preprostostjo. Sredi travnatega pobočja so uredile ploščad, postavile sredi nje bronasto ploščo z njegovim imenom in ob njej prižgale večni plamen. Ta gori tudi ploščama obeh otrok, ki sta položeni kraj njegove.

Zbiram koordinate tega trenutka.

Na vrhu pobočja masivno dorsko pročelje v spomin generala Roberta Leea, vojskovodje južnih držav v secesijski vojni; v kotu ploščadi javor, velikanski, kakor kakšen jumbo-jet; spodaj v dalji onkraj Potomaca strešno veselje Washingtona.

Vrnemo se.

Naše oporišče bo hotel tik za Pennsylvania Avenue, z lepim saksonskim imenom Harrington, z brezosebno notranjščino vseh hotelov.

Nadstropje: med 10. in 20. Soba: med 1000 in 2000.

Pogled z okna: na levi na dnu prepada ulica, vsa v kaosu železja zaradi popraviljanja, na desno pa morje streh. In opazim ptice, ki se mi ne zdijo ne škorci ne vrane.

V hotelski restavraciji presenetljivo demokratično ozračje, čeprav smo le nekaj sto metrov od Bele hiše: črnici in delavci vstopajo, ko da nič ni.

Jemo pa bika, od velikega kuhanega pleča, ki ga za pultom reže strokovna roka z dolgim tenkim rezilom.

»Si me prijavil?« vprašam Črtomira, ko greva mimo vratarnice.

»Je že dovolj, če sem sebe,« odgovori.

Ta površnost Amerike mi gre bolj v slast kot njeno bičje meso.

Noč je že, ko se odpeljemo do Washingtonovega spomenika. In dež, ki po svoje zmerom počlovečuje mesto, s prelivom snovi iz oblakov, iz nedotaknjenegega. Pod dežniki pridemo pod obelisk, ki se izstreljuje v nebo v slavo prvega predsednika Združenih držav Amerike.

Lahko bi se pretelovadili skozi njegovih malo manj kot tisoč stopnic. Pa se rajši prepustimo valu, ki nas odplakne v dvigalo. Njegov upravljalec, mlad zamorec, zna pospremiti odlet z ljubeznivo šalo. Toda oči so mu nekam aristokratsko žalostne. Skozi okenca na vrhu vidim na vse štiri strani neba samo kaos luči. Bolj doživljam notranjost obeliska, njegovo čisto zidanost, v milimetrski preračunanosti spahnjenih kamnov. Ta čudež tehnike, narejen pred sto leti, je namreč ves zidan, ves izrezan iz kamnoloma, ves ujet v statiko kamna na kamnu.

Edinstven je baje pogled na obelisk spomladi, ko se v vodno zrcalo Tidal Basina povešajo cvetoče japonske češnje. Takrat se izstreljuje v nebo kakor v rožnati eksploziji, raketa v oblaku plinov iz cvetov.

Ob teh češnjah se lahko zamisliš nad tem, koliko veljajo določene patetične geste, v katere se včasih razneži politika. Te češnje so bile namreč dar mesta Tokya Washingtonu. Ceremonija uradne vsaditve je bila 12. marca 1912, ko je žena predsednika ZDA vsadila prvo drevo, žena japonskega veleposlanika pa drugega. In mila drevesa so rasla in se čez kakšno desetletje razcve-

tela v pekel Pearl Harbura in Hirošime.

V isti triumfalni premici od Kapitola navzdol — vso to zamisel je očitno navdihnil Pariz — se nekaj lučajev nižje beli spomenik drugega predsednika ZDA, Abrahama Lincolna: gora koloradskega marmorja, razčlenjena v novodobni Partenon, podprt s 36 dorskimi stebri. Toliko je bilo namreč zveznih držav v času, ko je umrl »veliki emancipator«. Znotraj še en superlativ v tej deželi, mladostno mahnjeni na superlative: monumentalni kip Abrahama Lincolna, največje delo kakega ameriškega kiparja. Postojim ob tem nadčloveškem Lincolnu, ki me gleda sede iz svojega marmorja, s svojim izpitim modrijanskim obrazom. S sten naokrog, v dekorju palm in orlov, govorijo odlomki njegove *Gettysburške poslanice*. A kaj vem, prav toliko me zaposluje golob na njegovi roki. Nekaj kakor aluzija na let in na nebo, nekaj živega naposled, sredi teh veličastnih rudnin.

Drugače doživim drugo, prav tako impozantno marmorno strukturo, novodobni Panteon, s katerim je Zveza počastila graditelja svojih duhovnih osnov, misleca Thomasa Jeffersona.

Tudi ta spomenik iz sijoče beline bi bilo treba videti v aprilu, ko pred njim cvete tistih šeststo japonskih češenj, ki obkrožajo Tidal Basin. Toda ob tej ekstazi georgijskega marmorja se razcveta nekaj tudi v avgustu: beseda Thomasa Jeffersona, vtiskana v bron pod kupolo.

To je besedilo, ki je žarnejše od japonske pomladi. Iščem po spominu, kje sem bral kaj tako veličastnega in tako človeškega iz ust kakega državnika. Z mislijo pristanem pri znamenitem pričevanju iz grške antike: pri Periklejevem govoru na čast padlim v peloponeški vojni.

Odpiram se neki še nepoznani Ameriki, ob kateri moram — sin Evrope, matere norih totalitarizmov — samo skloniti glavo.

Je to iz znamenite *Izjave neodvisnosti* iz leta 1776 ali odkod drugod? Vseeno je. Thomas Jefferson je to.

Te-le principe smatramo za evidentne same po sebi: da so bili vsi ljudje ustvarjeni enaki, da jih je njihov Stvarnik obdaroval z nekaterimi neodtujljivimi pravicami, med katerimi so življenje, svoboda in iskanje sre-

če. Vsemogočni Bog je ustvaril duha svobodnega ... Jaz se tresem za svojo domovino, če pomislim, da je Bog pravičen ...»

A predvsem je tu beseda, ki bi se mi že zaradi nje same splačalo prileteti sem, da si jo prevedem v slovenščino, ob stoletnici Ivana Cankarja:

**NAD SAMIM BOŽJIM OLTARJEM SEM ZAPRI-
SEGEL VEČNO SOVRAŠTVO DO VSAKRŠNE OBLI-
KE TIRANIJE NAD ČLOVEŠKIM DUHOM.**

Spoznavam, da ta velika dežela ni nastala samo iz pustolovske sle in iz nagonov kapitala. Nastala je tudi iz nekaterih velikih duhovnih silnic. In te silnice so nezamenljivo humanistične in krščanske. Iz Thomasa Jeffersona govori grško-krščanski logos, kakor govori iz Karla Marxa hegelianski mit.

Edith Bruck

*Med stvarmi
ki sem jih pobrala na hitro
kot tatica
v jesenskem rimskem dnevu
ko jočejo zidovi
ceste strehe nebo, vse!
sem našla par tvojih volnenih
svetlo sivih
nogavic;
kaj sem jih kupila jaz, ko sem te oblačila?
Ne spominjam se več podrobnosti
samo vrednosti tistih dni
in to mi zadošča.*

MAGNETOFONSKI TRAK

MAGNETOFONSKI TRAK KOT POROČNO DARILO

V gorski cerkvi, pred pozlačenimi oltarji, je stala prestrašena nevesta. On je stal mirno poleg nje, kot bi že zdavnaj opravljal to svojo vlogo.

V cerkvi je bilo veliko veliko ljudi in zdelo se je, da so s poroko bolj zadovoljni svatje kot ženin in nevesta.

V dolinah se je prelival siv dan. Na hribih in po gorah je sijalo sonce. Pritajeno petje je mirno odmevalo, kače so se umikale ob njem v svoja gnezda.

Celo gospa Fazančičeva je pripeljala svojega moža in ga oblekla za to priložnost v sebi podobne barve, tako da sta si bila po dolgih letih vsaj enkrat podobna kot zakonca.

Po obredu so doneli zvonovi v dolino, ne samo po tihi gorski pokrajini. Za Natašino bliskovito poroko je kmalu izvedelo mesto in jo izčrpno komentiralo.

Bistveno notranjo spremembo je ob tej poroki doživela le Malajda. Po tistem žgočem pogovoru je niso več puščali niti za hip same z nevesto, vendar je iz njenih ust izvedela, da je bilo slavnostno moževo poročno darilo magnetofon z vdelanim slušnim aparatom. Trak naj bi možu izročala vsak dan, ko bi ne bila skupaj. Tako bi preprečila, da bi se jima kopičila nesoglasja ali medsebojna odtujenost. Nataša je bila že tako prepričana, da je njena dolžnost, biti predana in v vsem vdana ljubljenu možu.

Malajda se je vrnila v rodno mesto v trdni veri, da je prijateljica izgubila svojo identiteto iz avanturizma. Je ni bilo stvari, s katero bi jo bil Lauro lahko prepričal, da ne dela prav. Vrnila mu je vsa pisma in darila. Vse je povezala z rdečim trakom, vtaknila v prozorno škatlo in mu jo izročila. Lauro je jokal in upal,

da se dekle šali. Toda ni bila šala. Malajda je mislila resno. Obsedena je bila od misli, da ga mora zapustiti in da ne bosta več niti prijatelja. Od daleč in po znanjih jo je videval, kako si izbira docela drugo družčino in si odpira nove prostore. Začela je plesati v novih disco-klubih in ga ignorirala.

Morda je bila druga Malajda, ki se je v njej prebudila. Skušal se ji je približati in poizvedoval za njenimi izjavami. Povedali so mu, da ga nikoli ne omenja.

Hotel jo je vprašati, ali ga je kdajkoli ljubila, toda znancem tega ni povedala. Pisaril ji je, a na svoja pisma ni dobil odgovora. Ko ni nehal s spraševanjem, ga je Malajda končno pričakala pred njegovim domom in mu suhoparno in dolgočasno pojasnila, da se ji zdi človek preplehke sorte. Niti za prijatelja da ni goden za njen okus. Smeje se mu je svetovala, naj si najde drugo ljubezen, da bo srečnejši in jo bo vsaj malo pozabil.

Bila je zares sarkastična, spremenjena, da se mu ni zdelo več vredno, gnjaviti se.

Slutil je, da je glavni vzrok Malajdine odločitve njegova predanost načinu življenja, ki ga ni spoznala za svoje, umetniško. Bil je v bistvu sam kriv, navajal jo je na razkošje, namesto da bi se ji vsaj malo prilagodil, njeni ljubezni do besedne umetnosti. Vendar je vseskozi upal, da se bo nesporazum razčistil, da se bo še kar vrnila k njemu, če ni tičal bistveni vzrok v poroki tiste ekstravagantne Nataše.

Vdal se je v nemilo usodo in jo je skušal pozabiti kot iluzijo, čeprav mu to ni bilo lahko. Še vedno so ga preganjale misli na čudovite večere in enkratna doživetja. Ne bodo se ponovila, to je vedel. Malajda je začela pisati članke, pesmi, povestice, in on je v njih iskal svoje morebitne vplive, prizore, ki sta jih doživela v objemu sreče, pogovore, ki so bili samo njuni. Domišljjal si je, da ga je sprejela v svoj domišljijski svet.

GLAVNI VZROK

Nataša je v tujem svetu dobro izhajala brez starih znancev in prijateljev, vsaj tako je bilo sklepati, ker ni ne v pismih ne drugače nič tarnala o svojih tegobah.

Fazančičeva bi ji pogosteje pisala, če bi bilo kaj odzivnosti z Natašine strani. Kar naenkrat je postala pozorna na njeno strategijo, na njeno tišino, čezmorsko in nič evropsko. Tudi ona, ki je imela Malajdin nastop ob Natašini poroki za nedostojen in huliganski, se je počasi začela dramiti, in blesk, ki ga je razsejal v statičnem življenju prelepi, a predvsem možati Demon, se je razblinjal, in sence dolgočasnosti njenega življenja so se ji zdele milejše kot tako življenje, kakršnega je živila Demonova žena v tujini.

Preden so njene počitnice minile, je prisostvovala s svojim možem še drugi poroki. Dvojčki so končno dobili novega očeta. Bili so tega vsi veseli. Nataša je bila odpotovala, še preden se je njena prijateljica doživljenjsko zvezala. Težko bi bilo reči, zakaj. Predragova ni veliko spraševala po njej, vendar je bilo jasno, da ji je dolgčas in da je postalo pusto po Natašinem odhodu. Šla je tudi k Jezusu, da mu pove, kako naj kar uživa sveti mir brez zunanjih motenj nevrednega posvetnega življenja.

Opat je bil ves sijoč, ko jo je vprašal po Nataši. Mirno mu je odgovorila, sprva, ko je opazila, kako je z njim, da ne ve, a da bo že prav kmalu na tekočem. Ni še začela previdno nizati podatkov, ko jo je prekinil:

»Rad bi z njo govoril,« je resno menil.

»Vem, a to ne bo tako lahko. Odpotovala je in z njo je bolje, da je ni tu. Mislim, da bi težko krizo, ki jo je prestajala, težko prebrodila in možno je, da bi se ji nagnilo duševno ravnovesje. Vsak človek«, hotela je reči, da vsak človek potrebuje ljubezen, a bi jo srebrnobradi Jezus težko razumel, »mora živeti svoje življenje, kakor mu ga je vdahnila narava«.

Jezus jo je vprašujoče gledal, dolgo ni mogel nič povedati, dolgo se je obotavljal.

»Vsekakor jo morate obiskati, gospodična, in povejte ji, da bi rad govoril z njo.«

— Ta še zmeraj sanja — je Predragovi prihajalo na misel, ko je odhajal, in sama je doživljala enako stisko, da, enako čustvo, enako ljubezen. V življenju je vedno kaj, kar te spreobrne, pogoltne, predružači.

Najbolj presenečena je bila nad obiskom, ki ji ga je naklonila Malajda. Nepopisno je bilo že to, da jo je poiskala. Onidve si nista bili prijateljici, Predragova je bila z mladino za dve generaciji mlajšo od sebe vedno strogo zadržana. Malajde enostavno ni mogla razumeti, zlasti ne takrat, ko je rogovilila okoli neveste, naj se odpove svoji sreči. Toda mladenka je bila tokrat nad vse zadržana, resna, spremenjena. Sprejela je čaj, pokušila kekse, jih pohvalila, se nekam previdno zaklepetala.

»Da ne bom ovinkarila,« je po kratkem molku spregovorila, »prebrati vam hočem pismo, ki ga je poslala vam nesojena sorodnica, da, po dolgem času je Nataša napisala tisto, kar si ni upala povedati pred odhodom.«

Razgrnila je pred njo polpergamenten papir, napisan z drobno, natančno pisavo. Pisanje ob robu je bilo lepo odmerjeno, ločila so jasno kazala, da ta navidez obvladana avtorica nikakor ni tako mirna, kakor je ustvarjala prvotna podoba. Preletela je prve vrstice, narkar ji je Malajda kar na glas brala, kar je njo enako pretreslo, kot bi vsakogar: »... in svetujem ti, draga Malajda, piši svoje pesmi, a pod psevdonomom, če nočeš biti obsojena na prezir in laž. Najtrdnejša in zanesljivo resnična slovenska tradicija vелеva, naj dober, zanesen mlad pesnik čimprej umre ali vsaj, da živi nesrečno. Na splošno je v tem grenkem delno arhaičnem mišljenju, ki se je počasneje razvijalo, še vedno ostal okus množic v bistvu tako konservativen, da malo podcenjuje človeka, ki se mu hoče sproščeni daljin. Tradicionalistična filozofija je zelo zviška gledala na naše pesnike, ljudi, ki ne znajo strogo obvladati samih sebe, je prekomerno podcenjevala. Tej dediščini ne uideš, če si se odločila, da boš ustvarjala in objavljala. Pri Slovencih se sklicujejo na to, da je poezija že tako večna, zato mislijo, da ni treba, da bi bil večni poet. Morda sem se tudi zato umaknila 'v tuje kraje', ker vem, da ob taki tradiciji ni lahko živeti. Tisti krog je sklenjen. Razmišljaj o tem, zdaj, ko imaš dovolj časa in ko tako in tako vem, da je življenje z biseri dolgotrajna stvar. Napravi nekaj statistike od Prešerna, Murna, Ketteja, Kosovela, celo živahnega Roba, pa Kajuha, da ne omenjam 'naravne selekcije' mlajših.«

Malajda se je vprašujoče spogledala s Predragovo. Tudi Predragovo je nekam presunilo jedko pisanje. »In kaj je rekla Biserka, ko si ji stvar prebrala?«

»Da so to zagotovo Demonove ideje, da je on tak, da izredno kritično presoja svojo domovino... ki, milo povedano, niti ni njegova domovina, njegova domovina je svet v najširšem pomenu besede. Če si je Natašo izbral za ženo, po mojem ni zato, ker je Slovenka, ampak zato, ker se je zaljubil. Biserka se zdaj sprašuje, ali ni tudi ona krivično gledala na pesniško dušo, ki tiči v Nataši, kar jo poznamo. Pravi si, da jo je podcenjevala, in se gnjavi. Ne vem, česa se bo Biserka še obtožila, kaj bo še proti sebi zakrivila! S čim se je pregrešila? Jaz se samo sprašujem, kakšna luna trka na vrata Natašinega srca, da tako komično obsoja stari evropski svet. Smo se ji zares tako zamerili. Ali pa je Demon tisti, ki bo storil vse, da nas bo celo pozabila? Morda pa je njen mož sedaj čuden svetnik, ki sovraži staro domovino. Le zakaj so gospa zdaj tako našopirjeni?«

Dolgo ji ni odpisala. Ni marala drezati v sršenje gnezdo, ni marala še enkrat doživeti Natašinih očitkov in posmeha: zdaj sem gospa in nihče me ne more nadzirati!

Huje je bilo z Biserko. Biserki je šel najmanj v račun magnetofonski trak, s katerim se mora uboga nevesta vsak dan predstavljati Demonu, njeni ljubezni. Se je res tako spremenil, da zahteva od svoje žene, v katero lahko zaupa, kaj takega.

Biserka se mi je zaresno zasmilila. Tako zelo jo je prevzela skrb, da ni storila kaj napačnega, da ni brez misli vrgla Nataše v Demonovo naročje, da ni morda kriva za njeno trpljenje ...

Nehala je s premišljevanjem šele takrat, ko sem pri stari založbi posredovala, naj ji naložilo zahtevno delo, obravnava naj rastline, ki jih ljubi in ki jo imajo, edine, pravico vznemirjati, njo, žensko z dušo gorske vile. Obljubila sem ji, da ji bom pomagala iskati gradivo in ji bom vedno na roko.

In se je začelo: grmadenje knjig o rastlinah, o zgodbah o zeliščih, o motiviki narave v literaturi. Prebrskali sva stare in nove zapise, stapljali ugotovitve o

eksotičnih in domačih drevesih, iskali sva starodavna imena v predvojnih objavah, prepisovali sva pregovore iz starinskih koledarjev.

Biserka je prelistavala stare herbarije in v njih iskala navdih za svoje delo.

PESEM O OREHU ZA SANJAVO BISERKO

Prelistavala sem pesniške zbirke, saj mi je pravkal sporočila v pismu, naj ji takoj pošljem čim več pesmi za njeno knjigo o rastlinicah. Naj ji pošljem, je dejala, zlasti tisto pesem o orehu, ki mi je bila v planinah najbolj všeč. Tisto pesem, ki je bila ljuba tudi Demonu, saj da mi nič več ne prikriva, kako misli nanj, čeprav si on tega ne more predstavljati, saj da bi bil ves svet proti takim zvezam, ko je del sveta proti zvezi iz resnične ljubezni. In sem ji pretipkala:

»Pozabi na visoki, košati oreh pred hišo, ki ga ni več.

In zavozlan od neprestanih neviht, ki smo jih gledali z oken,

polni strahu in nasmeha, in se bali, da ga zlomijo in izrujejo.

In na njegove sence, mirne, goste bleščeče zelene, kakor zlikane.

V času počitnic.

Ob koncu avgusta.

.....

Ne reci, utrujen sem od vsega.

Od življenja.

Da si prišel sem, pred mojo hišo

pobegniti svincu skrbi.

Zmešnjavi let.

Da je vse mimo. Tudi svojega življenja mi ne

pripoveduj.

Vem.

Vem. Vem. Vem. Vem. In nočem vedeti ...«

Bolje, da tudi zase ne vem, zakaj se moraš odpovedati svoji ljubezni, o Biserka! Tudi jaz nisem verjela, da se bom morala. Zato te razumem. A morda je bilo

meni laže prenesti odpoved kot tebi. Nisem v življenju toliko trpela kot ti. Čeprav sva izšli iz istega ila vojne in imava isto prepričanje o njej. Sem samo izločenka in se ne morem boriti, kot se lahko boriš ti. Naj ti tvoje obzirno okolje ne preprečuje boja za tvoje pravice! Mar se ti ne zdi prav, da je zato Nataša izbrala življenje in ne žrtvovanje?»

(Konec)

PS. V tekstu navedena pesem ni moja.

Jasminka

Edith Bruck

*Ni me več strah
najhujše je prešlo
Noetova barka je pristala
kdor je rešen je rešen
cestnino plačuješ
s tem da živiš.*

KOROŠKI SLOVENC IN MAJNIŠKA DEKLARACIJA

(Odlomek)

Dne 30. maja 1917 je »Jugoslovanski klub«, katerega član je bil tudi edini slovenski koroški poslanec Franc Grafenauer, preko svojega predsednika dr. Antona Korošča dunajski zbornici izročil spomenico, ki jo je podpisalo vseh 32 poslancev omenjenega kluba. Imenovali so jo »Majniško deklaracijo«. Vsebovala je zahteve jugoslovanskih narodov do avstro-ogrske monarhije. Od zahtev, ki jih je stavil v isti zadevi »Londonski odbor«, se je Majniška deklaracija bistveno razlikovala. Medtem ko je Londonski odbor zahteval razbitje monarhije in na njenih razvalinah zgraditev svobodne Jugoslavije, je »Majniška deklaracija« zahtevala samo narodne svoboščine v sklopu monarhije. Glasi se (citiram): »Podpisani, v Jugoslovanskem klubu združeni poslanci, izjavljajo, da na podlagi narodnostnega principa in hrvaškega državnega prava zahtevajo združitev vseh pokrajin monarhije, kjer žive Slovenci, Hrvatje in Srbi, v samostojni, od vsake tuje vlade prosti, na demokratičnem temelju sloneči del države pod žezlom habsburško-lothrinške dinastije, in da se bodo zavzeli za uresničitev te zahteve njih enotnega naroda. S to predpostavko bodo podpisani poslanci sodelovali pri parlamentarnem delu.«

Izročitev »Majniške deklaracije« dunajski zbornici je med koroškimi nemškimi političnimi krogi zbudilo veliko pozornost, ogorčenje in tudi strah, ki je Nemški narodni svet za Koroško (»Deutscher Volksrat für Kärnten«) (1) napotil k temu, da je vsem koroškim občinam razposlal oglas, v katerem jih poziva, da zavzamejo stališče do »Majniške deklaracije«. Odziv je bil velik. Od 263 koroških občin jih je proti »Majniški deklaraciji« protestiralo 239. Od teh se jih je na jezikovno mešanem

ozemlju nahajalo 35. Od ostalih 24 občin se jih je izreklo le 9 za deklaracijo in 13 se jih ni izjavilo. (12)

Zahteve dne 30. maja 1918 predane »Majniške deklaracije« so odgovarjale tedanjemu svetovno-političnemu položaju. Tudi angleški ministrski predsednik Lloyd George je 4. januarja 1918 podal izjavo o angleških vojnih ciljih, kjer je med drugim rekel, da Anglija ne namerava razdrobiti Avstro-Ogrske. Po njegovem naj bi Avstro-Ogrski narodi dobili pravo avtonomijo. (3)

Tudi ameriški predsednik Wilson v točki 10 svojih 24. januarja 1918 razglašanih osnovnih načel za bodoči mir govori samo o avtonomiji posameznih avstrijskih narodov.

Ker se je 30. maja predana spomenica zavzemala za združitev vseh Slovencev pod habsburško cesarsko krono, ji cesarske oblasti niso nasprotovale in iniciatorji so zanjo lahko javno pobirali podpise.

Nemškimi koroškimi političnim krogom ta akcija nikakor ni bila po volji, ker bi se z združitvijo koroških Slovencev s celoto slovenskega naroda razbila njihova ljubosumno varovana koroška enotnost. Da se ta nevarnost odvrne, je koroška deželna vlada svojim podrejenim oblastem dala nalog, da podpisno akcijo za »Majniško deklaracijo« ovirajo in kolikor mogoče preprečijo.

O teh protislovenskih akcijah je slovensko koroško glasilo MIR zapisalo (citiram): »Čudno! V tistem trenutku, ko je Nemški Volksrat za Koroško izdal na občine oklic, da se naj izjavijo zoper jugoslovansko deklaracijo, so poskušali zopet s preganjanji. Orožniki so hodili ponekod po hišah, stikali za nabiralci in nabiralkami podpisov za deklaracijo, par ljudi je bilo klicanih na sodišče, češ da so se pregrešili proti § 58 c (veleizdaja) in § 65 a (ščuvanje proti državni oblasti) ... (4)

Dr. Anton Korošec, novi predsednik Jugoslovanskega kluba, se je radi preganjanj na Koroškem pritožil pri ministrskemu predsedniku dr. pl. Seidlerju ter notranjem ministru grofu Toggenburgu. Dne 28. februarja 1918 je ministrski predsednik dr. Korošču sporočil, da je podrejenim koroškimi oblastem naročil, »da je vse preganjanje nabiralcev podpisov za ustaviti«. (5) S tem svojim odlokom so državne oblasti koroški deželni vladi

dale vedeti, da si sedaj, ko je, vsled neodgovornega delovanja nemških nacionalcev, že cesarstvo v nevarnosti, svoje politike tudi od celovških velenemcev ne pustijo več diktirati.

Da so državne oblasti prepovedale protislovenske ukrepe koroške deželne vlade, kar je bilo nekaj izrednega, je v Celovcu povzročilo veliko razburjenje in nerazumevanje. Zato ni čuda, da je predsednik »Volksrata«, Maks Burger, ne da bi bil v stanu navesti stvarne argumente, dodatno k že omenjenim šikanam od strani deželnih oblasti, poslal ministrskemu predsedniku še izjavo, v kateri protestira proti deklaraciji. Slovensko glasilo MIR je odmev v Celovcu opisalo tako (citiram): »Nemški Volksrat, ki ima po raznih osebah uglajeno pot k deželni vladi, je vzel v roke akcijo proti deklaraciji, po svoji strani še posebej. Izdal je na nasprotne občine oklice, naj pošiljajo ministrskemu predsedniku protest zoper to, da bi se Kranjska, Trst, Istra, Primorska, Spodnja Štajerska in slovenski del Koroške vtelesil Jugoslaviji.« (6)

S tem, da je MIR zapisal: »Nemški Volksrat, ki ima po raznih osebah uglajeno pot k deželni vladi«, je list hotel reči, da nemški Volksrat v narodnostnih zadevah deželni vladi stoji ob strani, da ji svetuje, da je torej deželna vlada, kar se tiče ravnanja s koroškimi Slovenci, pod vplivom nemškega Volksrata. To na Koroškem ni nič novega. Tako postopanje moramo na Koroškem opazovati tudi vsa naslednja desetletja do danes, samo da se je ime »Volksrat« spremenilo v »Heimatdienst« ali »Heimatbund«.

Veliko zanimanje za nabiranje podpisov za »Majniško deklaracijo« je bilo pri mladini slovenskih izobraževalnih društev, ki so poleg vsakoletnega bogatega knjižnega daru leta 1873 ustanovljene Mohorjeve družbe, bila glavna kristalizacijska točka, okrog katere se je zbirala slovenska koroška mladina. Tam se je preko spoznavanja slovenske kulture tudi politično in gospodarsko izpopolnjevala, tako da bi se v odločilnih dneh zavedala svoje narodne dolžnosti.

Žal, da je doba izobraževanja in spoznavanja bila še prekratka, da bi mogla roditi sadove, in da so ob

izbruhu vojne ravno starejši in s tem zrelejši fantje in možje morali na fronto. Kulturno delo na vasi je s tem bolj ali manj zamrlo. Le tu pa tam se je še kakšen duhovnik brigal za prosvetno društvo. Za zastoj društvenega dela pa niso bili krivi le vpoklici najboljših, ampak tudi politične oblasti, ki so vedno huje pritiskale na vse one, ki so še poskušali se kakorkoli zavzemati za slovensko stvar. Saj je radi tega že ob začetku vojne moralo mnogo koroških Slovencev, posebno duhovnikov, v zapore. Tudi edini slovenski poslanec v državnem zboru, Franc Grafenauer, je moral zaradi malenkosti po krivici v zapor, kajti sodili so ga, čeravno je bil civilist in zraven še državni poslanec, po vojaških zakonih.

Ker torej med vojno ni bilo moške mladine, so se za nabiralno akcijo zavzela dekleta. Ob strani so jim stali duhovniki, kar seveda niti celovskim cerkvenim in ne svetnim oblastem ni bilo po volji.

V prepričanju, da slovensko koroško ljudstvo, ki je s svojimi slovenskimi duhovniki po veliki večini bilo tesno povezano, »Majniške deklaracije« ne bo podpisovalo, če za njo ne bodo stali tudi njih duhovniki, se je krški škof, Bavarec dr. Adam Hefter, 1. marca 1918, odločil, da z zaupnim odlokom svojim duhovnikom prepove, da bi se vključevali v »Majniško deklaracijo«. (7) S tem svojim odlokom je krški škof deklaracijskemu gibanju mislil zadati smrtni udarec, a zmotil se je.

Dne 26. aprila 1918 je 104 slovensko-koroških duhovnikov v MIR-u priobčilo slovesno izjavo, v kateri se izrekajo za »Majniško deklaracijo«. (8) Pri ogromni večini slovenskih koroških duhovnikov je narodna zavednost torej bila silnejša od ponižne pokorščine do škofa, ki je zelo rad pozabil, da je tudi škof koroških Slovencev.

Glede na zapreke, ki so se podpisni akciji delale tako od svetnih kakor tudi cerkvenih oblasti, je uspeh bil velik. Dr. Martin Wutte stvar seveda obrne po svoje in pravi (citiram): »Kljub temu se je po Lambertu Ehrlichu (La Carinthie) pri 80.000 prebivalcih s slovenskim občevalnim jezikom zbralo samo 19.000 podpisov. Vlada je podpisno akcijo dopustila, ker se je vedno spet poudarjala zvestoba do cesarja in patriotični namen akcije.« (9)

-
- (1) »Nemški narodni svet za Koroško« se je od leta 1908 naprej volil vsakoletno na zborovanjih nemško-liberalnih zaupnikov. Predsednik mu je ta čas bil Max Ritter von Burger. Deutscher Volksrat für Kärnten se lahko ima za predhodnika Heimatdiensta.
 - (2) Wutte, str. 56.
 - (3) MIR 1918, šte. 1, str. 6.
 - (4) MIR 1918, šte. 10, str. 1.
 - (5) MIR 1918, istotam.
 - (6) MIR 1918, istotam.
 - (7) Wutte, str. 54.
 - (8) Wutte, str. 53.
 - (9) Wutte, str. 54.

UTRINKI IZ OBLJUBLJENE DEŽELE

15. oktober 1980

Nekam krhka sem. Ne smem jokati. Prej na letališču: mrzlo jesensko sonce, spomini za stekleno šipo — in nisem več razumela, zakaj in kam odhajam.

Mravlja je splezala na oltar, ki je zanjo prevelik. Prazna sem, ne morem sprejeti navdušenja ob misli na Ain Karem tam blizu Jeruzalema, kjer me čakajo otroci, da bi skrbela zanje, kjer me čaka zavod Saint Vincent z novimi ljudmi, z novim načinom življenja.

Ain Karem, 16. okt. 1980

Zdi se mi, da ne živim več in da se je vse ustavilo v spanju poletnega sonca. Med muhami in otroki lebdim v novem svetu, kjer čas ni denar, oseba ni oseba, in se sprašujem, ali zgubljam svoje dostojanstvo ali ga pridobivam.

Popkovina, ki me je vezala s preteklostjo, se je spet pretrgala, toda zdaj čutim, da je drugače, da tu ne bo več nemirnega pohajanja in tavanja, da ne bom več zanimiva turistka, ki jo skoraj vsakdo naklonjeno sprejme in ji z zavistjo pomaga.

Pred utrujenimi očmi sami neznani obrazi, vsi mi hočejo čimveč povedati v najkrajšem času, želijo, da takoj spoznam njihovo življenje v Saint Vincentu — Mi prostovoljci — naš zavod — to so pa naši otroci — lepi?

Ničesar si ne morem zapomniti, vse je tako tuje, vtisi se s silovitostjo zaganjajo vame. Otroci? Handikapirani. Bom lahko rekla, da sem nekomu koristna? Bojim se, bojim se prosečih zahtev, bojim se, da ne bom mogla dati ničesar, ker vidim samo svoj obraz.

Olga, velika in močna, zaljubljena v svoje otroke. Zakaj me njena bližina pomirja?

Jutri boš začela delati, prvi teden bo zelo težko, potem se boš privadila, ti bo vseč, potem boš —

Ain Karem, 25. okt. 1980

Mislím, da sem srečna, ker končno nekaj delam; mislim, da mi polzi Jouvalovo trdo in veliko telo iz namiljenih rok, da pitam Urija, ki bruha in pljuva vame; da Galil stalno joče in se trese, da Foad kriči ... Ne morem jih nositi, pretežki so, ti moji štirje otroci, smrdim, sem trudna, vzhičena, vse je tako daleč in tukaj lajajo psi, ki me spominjajo na volkove, luna je nad cipresami. Pustila sem listek Bruni, naj me zbudi (to je najtežje, tako zgodaj nisem še nikoli vstajala). Tudi ona je prostovoljka pri katoliških sestrah Saint Vincenta, z razočaranjem razbitega zakona v srcu se posveča judovskim otrokom, pije, posluša romantično glasbo in spomine,

kaj pa jaz?

Pretrgan tok misli se nadaljuje: da imam en dan v tednu popolnoma zase, verjetno ga bom izkoristila z Olgo; da sem patetična; da je vroče; da bom šla na Oljsko goro in bom jezdila kamelo; da je tu vse tako drago; da mi ne manjka nič in vse; da je danes prišel Anglež, ki je zelo čuden (tukaj so — smo? — sami posebneži); da mu kradem marmelado in ga jezim; da je hrana, razen sadja, slaba; da sem šla z Olgo v kino; da smo zdravi ljudje presiti, usmiljenje ni dovolj: dajati moraš ... da se mi včasih delo z otroki studi in — mi je všeč, da je zjutraj megla, ki se dviga iz puščave; da sem v obljubljeni deželi; da sem nekje na robu in gledam nase, kot bi bila tuje telo; da nisem zaspana; da se sprašujem, kaj delajo doma; da so mi potovanja zdaj že prava nuja; da je tukaj en sam vlak; da bo minilo, da moram vztrajati; da je moja vera oportunistična; da grem jutri v arabski del Jeruzalema; danes je sabbath ...

Ain Karem, 3. nov. 1980

Lahko rečem, da je bil dan bogat in poln, otroci so me začeli spoznavati (prve čase sem zaman iskala kak odziv pri njih) in so mi popestrili vsako sekundo, ki sem jo preživela z njimi. Pozabila sem, kdaj se je končal moj delovni dan!

Zdaj sem nekako mama štirih otrok; prej nemirna in negotova oseba, zdaj pa kar tako, skoraj kot v sanjah, mama.

In dolgčas se je splazil iz moje krvi, začela sem govoriti o svojih dečkih, skratka počenjam to, kar so počenjali drugi ob mojem prihodu in jih nisem razumela.

Ain Karem, 14. nov. 1980

Bruna je vzela zdravilo, ki ga dajem Jouvalu (spastik je in epileptik), kar nekam zamajala se je in takoj zaspala.

V zavodu so skoraj vsi srečni in nesrečni, dosti je verskih fanatikov, dosti je spominov, dosti upanja, dosti sanj, dosti dela.

Včasih se mi zdi, da še vedno potrebujem nekaj tistega življenjskega gnusa, nekaj tiste presitosti v odnosu do ustaljenih vrednot, ki me zdaj privlačuje, zdaj odbija.

Z Olgo se kot otroka podajava v prvinsko pustolovščino raziskovanja, najini »zakaji« pa se večinoma podaljšajo v neskončne diskusije.

Ain Karem, 22. nov. 1980

Vsak premik (npr.: dvignem roko, da bi kaj vzela) je podoben gibom mojih otrok. Psihoza. Istinkti so arhaični, zdi se, da se jih polagoma spominjam.

Ain Karem, 25. nov. 1980

Polno vojakov in tankov. Arabci večkrat trkajo na okna prostovoljk. Če bi se to zgodilo meni, bi umrla od strahu.

Refren: psi lajajo, luna nad cipresami, z Olgo pojeva, bele halje se svetijo v temi. Ljudje, ki naju obkrožajo, imajo živce napete in z zavistjo gledajo na Mladost.

Ain Karem, 29. nov. 1980

Tukaj se ljubezenske zgodbe stalno razvijajo, zapletajo, odvijajo. Vsi poslušamo pripovedovanja, toda

zdaj se to prevečkrat ponavlja, svet je velik, nemirno iskanje nas je priteplo sem od vsepovsod.

Z Grahamom in Rose sem šla v Betlehem, kjer je zunanost vse preveč poudarjena, nato v Jeruzalemu film o Janis Joplin, v pubu pa sem poslušala Boba Marleya — kot doma, ne, tu je lepše,

Arabci so plesali

in ozke ulice

Judje pri svojem zidu

King George

kot zadnja postaja Pizza Italiana in sladoled.

Avtobus številka sedemnajst, morda šestica ali devetica v Trstu. Vsaka ulica mi je domača.

Ain Karem, 2. dec. 1980

Vse je mirno, ni burje, zdi se, da je narava zadržala dih, spomini sedijo pri meni na malem stolčku.

Ain Karem, 6. dec. 1980

Saint Vincent je zelo strog glede morale ali vsaj glede njenega videza. Beatrix in Inge sta nas zapustili: spodili so ju. Danes je zdravnik pokazal slike, ki mu jih je izročila policija. Bili sta s skupino narkomanov. Brown sugar.

Kako nežni sta bili z otroki! Zdaj sta na ulici in života z njo.

Ain Karem, 14. dec. 1980

Zgradila sem si življenje, premagujem se, nekaj raste v meni, včasih je zelo težko, včasih sem zelo srečna, včasih nemirna.

Mrtvo morje, 18. dec. 1980

Tel Aviv, Jafa, Betanja, Nazaret, Mrtvo morje, Jeriha, Eilat, Sinaj, gora Tabor, vse je naravnost opojno. Vendar čutim, da je center tu, v Jeruzalemu, kjer živi sovraštvo proti sovraštvu. Rada bi napisala, da je Mrtvo

morje kot igra bogov, da me mami, toda ne morem mimo dejstva, da imata Palestinca Ibrahim in Sami prav, ko zahtevata svoje pravice, ali pa, da se je staro judovsko hrepenenje uresničilo in je Jakov srečen ...

Jeruzalem, 23. dec. 1980

Tisti prozorni zrak pred večerom, v katerega se začrtujejo jasni obrisi starega mesta, Jaffa gate, nekje za palmo sonce zahaja, zlata Arabčeva maska skrivnostno preži v moje premikanje.

Pred menoj so živahne uličice z vzhodnjaškim načinom trgovanja. Je to glavni mik Orienta?

Jeruzalem, Silvestrovo 1980/81

Novo leto, samotni veter, to ni naše, to ni vaše, to ni njihovo novo leto. Nekdo je šel mimo in zdaj, ko skoraj vsi že spijo, gledam s strehe na Sveto mesto. Dani se.

Jafa, 4. jan. 1981

Spomeniki palestinskih vasi, ki so pred kratkim še živele. Kibbutz ni daleč.

Jeruzalem, 5. jan. 1981

Srečala sva se, dva tuja svetova.

Vračam se v svoje korenine, mi je rekel. Zakaj se ziblješ v molitvi, zakaj si mil in miren? sem ga vprašala.

Ni sam, veliko jih je, s starimi bicikli, z novimi avti, peš, z avtobusi prihajajo v svoj Tempelj.

Pastirci hitijo v Betlehem, objokani ameriški turisti pojejo alelujo.

Iz velike mošeje odmeva klic k molitvi.

Ain Karem, 11. jan. 1981

Cel dan smo poslušali letala: grozeč pozdrav in — nevarna cona.

Tel Aviv, 16. jan. 1981

Zdaj sem te našla in zdaj te izgubljam. Zdaj sem se našla. Bom lahko ostala taka v tistem jesenskem mestu ob Jadranu?

Otroci, Olga. Ti.

Shalom sabbath, Izrael!

*»Če je namreč dobro in z resnico skladno samo ti-
sto, kar se je dogajalo med revolucijo, ko narod še ni
bil (do kraja realiziran) narod in je bila socialistična
ureditev šele v fazi nastajanja, in če je vse po revolu-
ciji tuje, napačno in nevredno, pomeni to, da Slovenci
tudi danes nismo narod, in da tudi z nami kot sociali-
stično družbo ni vse v redu. Očitno smo se, ko smo se
osvobodili, tudi izrodili in izkazalo se je, da nismo to,
kar smo želeli postati in biti, da nismo subjekt, marveč
še vedno zgolj objekt. S tem v zvezi je tudi vprašanje
svobode. Ali je dejansko svoboda bila in mogla biti sa-
mo v boju za svobodo in je zmaga (konec boja) pome-
nila hkrati že konec svobode, ki pomeni avtentičen in
totalen način bivanja?*

Tone Peršak

»O hlapcih in narodu«

Sodobnost 1981, 5 / str. 574

BEVKOVO DOPISOVANJE Z MENOJ

(Nadaljevanje)

Objava Pesterne in Tovariša v mojem italijanskem prevodu je bila gotova. In res mi je v aprilu 1959 turinski založnik Paravia izplačal za prevod, ki bi mu dal skupni naslov »Ragazzi soli«, enkratno globalno nagrado osemdeset tisoč lir brez odbitkov. Poleg tega mi je v začetku junija poslal krtačne odtise v korekturo. Zato sem pisal Bevku in ga vprašal, ali se mu ne zdi primerno dati kot kulturno novico v novogoriški tednik Primorske novice sporočilo, da bosta izšli obe povesti v Italiji.

37. (razglednica)

Kanal ob Soči, 16. junija 1959

Spoštovani gospod!

Lepa hvala za pismo! Zdaj sem tu v bližini v neki vasici 4 dni na oddihu. Ko se vrnem, Vam takoj obširneje odgovorim. Medtem morda že izide notica v »Primorskih novicah«.

Lepo pozdravljam Vas, Vašo ženo in hčerko!

Franče Bevk

38. (tipkano pismo)

Ljubljana, 24. 6. 1959

Spoštovani gospod Martin!

Prejem Vašega pisma z dne 8. junija sem že potrdil, zdaj se Vam zahvalim za vrstice z dne 18. t.m. in oprostite mi, da Vam že na pismo nisem takoj odgovoril. Imel sem mnogo dela in potovanj, pretekli teden pa sem počival v hribih blizu Kanala.

Zanimalo me je, ko mi pišete, da ste že prejeli korekturo »Pesterne«. Torej izide knjiga že to leto. Če bo imela skupen naslov, kot ga je predlagal založnik, se ne da pomagati.

Vaša misel, da bi priobčil notico o Vaših prevodih,

je bila tudi moja, le da sem mislil na »Delo« in ne na »Primorske novice«. Poslal sem material »Primorskim novicam«, da napišejo notico, mislim, da bo že v prihodnji številki. Poskrbel bom, da jo povzame tudi kak ljubljanski list. Prvič smo Vam to dolžni, a drugič Vam bo to tudi koristilo z ozirom na lokalne faktorje, katerih nekateri baje še vedno vzdržujejo svoje staro mnenje. Tovariš Seliškar pa se zanima za Vas in mu bom v kratkem zopet dal važen podatek v Vaš prilog. O tem sva že govorila, le da moram še enkrat obiskati Baško grapo, kar se bo zgodilo prihodnji teden. Sicer dobro razumem Vaše razpoloženje, a želim, da bi bili to pot ob svojem obisku prijetno iznenadeni. (1)

Kdaj nameravate priti? Jaz sem odložil na jesen tudi potovanje v Trst in Gorico. Dne 3. julija grem vsaj za dva tedna k morju (v Koper). Ko pridete, bom tako uredil, da se bomo videli čimprej in se osebno pogovorili.

Oprostite še enkrat moji zamudi in skopim vrsticam, ker računam na to, da se bomo kmalu videli. Davorina Vam vrača pozdrave!

Oba toplo pozdravljava Vas, ženo in hčerko!

France Bevk

1) Ne spominjam se, za kaj je šlo pri »važnem podatku«, ki ga omenja Bevk v tem pismu, pa tudi ne hranim ničesar napisanega o tem.

Zame je bil že napočil čas, da grem v Slovenijo. Odpotoval sem sam s hčerjo Ireno. Žena je namreč zaradi nosečnosti ostala v Lyonu v družbi brata Frančka, ki je bil prišel preživet počitnice v Francijo. Med potjo sem se ustavil v Turinu, kjer sem vrnil založniku popravljenе krtačne odtise. Potem sem skupaj z njim določil nekatere podrobnosti bližnje izdaje. Založnik me je med drugim obvestil, da je moral biti avtorski honorar, določen v višini 5 odst., izračunan na prodanih izvodih, ki bi jim odtegnili od prodajne cene strošek za vezavo. Ker bi bila knjiga dana v prodajo po 1200 lir in bi vezava znašala okrog 200 lir, bi avtor dobil približno 50 lir za vsak prodan izvod.

Ko sem prišel v Knežo, sem že našel novice od Bevka.

39. (razglednica)

Koper, 11. julija 1959

Spoštovani gospod!

Lepa hvala za pismo! Medtem so se Vas spomnile tudi »Primorske novice«. Zelo toplo, kar ste zasluži-

li. (1) *Uživam sonce in morski zrak, tu ostanem približno do 20. t.m. Ko se vrnem, se Vam takoj javim, da se domenimo za sestanek. Dotlej Vam želim mirnih dni v naši Baški grapi, kakor tudi Ireni.*

Lepo vaju pozdravljam!

France Bevk

1) Avtor »novice« je bil Marjan Breclj, ki je tako prvič stopil v moje življenje.

28. julija sem šel v Ljubljano, kjer sem prebil dan z Bevkom in z Davorino. Kadar sta bila skupaj, je pogovor stekel v polni sproščenosti posebno zaradi zgovornosti gospe Davorine, ki se njene tople domačnosti še danes spominjam z iskreno ganjenostjo.

Istega dne sem šel tudi na Državni sekretariat za notranje zadeve, da bi se osebno zahvalil tovarišu Seliškarju, a ga nisem našel v uradu. Hotel sem ga pomiriti glede sprejema, ki sem ga bil doživel v Baški grapi. O tem sprejemu je vredno reči besedo, dve. Če sem bil v Kneži sprejet preprosto brez vsakega nasprotovanja, so mi drugje ljudje izkazali nadvse prisrčno simpatijo. Koliko mi jih je izreklo svoje zadoščenje, da mi je bila krivica popravljena! Imel sem vtis, da je pri mnogih tako veliko veselje izviralo iz nekakšnega kompleksa »Hlapca Jerneja«. Namreč v tem smislu, da so videli v ugodnem razpletu moje zadeve in v žgočem ponižanju mojih obrekovalcev nekakšno povračilo za toliko malih in velikih krivic, ki so jih večkrat morali brez besede prenašati od krajevnih mogočnikov režima, ki ponavadi ni poslušal ne dopuščal ugovorov.

Nekaj dni zatem sta me Bevk in Davorina prišla obiskat v Knežo. Skupaj z mojo taščo in z vročično Ireno smo naredili izlet z avtomobilom po Knežkih grapah, po globači, ki se s Peči spušča proti Bači, kjer so bili pravkar slovesno odprli promet cesto, ki jo je bila zgradila gozdna uprava.

Po vrnitvi v Lyon sem obvestil Paravio o svojih pogovorih z Bevkom, ki sem mu 20. avgusta tudi napisal pismo. To je njegov odgovor.

40. (tipkano pismo)

Ljubljana, 28. 8. 1959

Spoštovani gospod Martin!

Lepa hvala za pismo. Torej ste se srečno vrnili v Lyon in me veseli, da ste vsi pri dobrem zdravju, tudi Irena, ki je kljub vročici junaško prenesla izlet v Knežke grape. Zdaj imam za njo novo knjigo, ki jo bom poslal, da bo imela ob lepih ilustracijah nekoliko zabave.

Paravia mi ni še nič odgovoril. So pač počitnice. Saj se ne mudi. Marjanu Breclju se bom v Vašem imenu zahvalil za prijazne besede o Vas v »Primorskih

novicah«. Ko knjiga izide, bodo o nji in o Vas kot prevajalcu spregovorili tudi drugi listi. Tovarišu Seliškarju sem danes sporočil Vaše pozdrave in mu opisal, s kakšnimi simpatijami so Vas sprejemali v Baški grapi. Veseli ga, da niste imeli nobene neprijetnosti.

Od 13. t.m. dalje sva bila z Davorino za nekaj dni na Pokljuki pri Bledu. Vreme nama ni bilo naklonjeno, a vendar sva čutila vso blagodejnost oddiha v gorskem zraku. Zdaj pa velja krepko prijeti za delo, da uresničim vsaj del svojih načrtov, ki jih ni malo.

Prisrčne pozdrave Vam, Vaši ženi in Ireni od mene in od Davorine.

France Bevk

13. septembra se mi je rodila druga hči Elena. Bevk mi je pisal, potem ko se je vrnil iz Beograda, kjer je bil prejel nagrado za mladinsko književnost.

41. (razglednica v ovojnici)

Ljubljana, 16. oktobra 1959

Spoštovani gospod Martin!

Lepa hvala za dopisnico s pozdravi in posebno za sporočilo o novem dogodku v Vaši družini. Oba z Davorino prisrčno čestitava! Veseli naju, da je vse dobro poteklo in da sta zdravi mamica in mala Elena. Zamišljam si, koliko veselja ima Irena s svojo malo sestrico.

Tu ni nič posebno novega. Moja nova knjiga mladinskih črtic (»Smeh skozi solze«) je izšla v srbohrvaščini. V Ljubljani se šele tiska. (1) Pišem nekaj mladinskega.

Od mene in od Davorine lepe pozdrave Vam, ženi, Ireni in seveda tudi Eleni!

France Bevk

1) »Smeh skozi solze« je zbirka dvajsetih povestic neenake vrednosti, ki ničesar ne dodajajo Bevkovi slavi. Objavljena je bila kot 15. zvezek Bevkovega »Izbranega mladinskega dela«, ki je izšlo pri Mladinski knjigi.

42. (tipkano pismo)

Ljubljana, 10. 11. 1959

Spoštovani gospod Martin!

Prav lepa hvala za pismo in za čestitke! (1) In oprostite, da Vam šele danes na kratko odgovarjam. Kadar

ku — in seveda tudi sebi — želim, da bi se knjiga tudi dobro prodajala.

Lepe pozdrave od mene in od Davorine Vam in družini!

France Bevk

V decembru je Bevk šel ponovno v Beograd, od koder mi je poslal razglednico, dva dni zatem pa pismo.

44. (tipkano pismo)

Spoštovani gospod Martin!

Iz Beograda, kjer sem se mudil en dan na seji Socialistične zveze, sem potrdil prejem Vašega pisma z garancijskimi listinami, in se Vam ponovno zahvaljujem. Pred par dnevi sem zame in za ženo vložil tudi prošnjo za vizum. Za švicarski tranzitni vizum nisem vložil prošnje, ker bom rajši potoval skozi Nizzo, da bom še enkrat videl tisto lepo obalo. (1) Vi mi boste iz svojih izkušenj vedeli svetovati, katerih vlakov naj se poslužim. Za to imamo pa še dobre tri mesece časa.

Medtem sem seveda tudi prejel »Ragazzi soli«. Izdaja je tako lepa, da sem bil prijetno presenečen. Tudi vsak, komur knjigo pokažem, se izrazi pohvalno. Mislim, da imate tudi Vi zadoščenje s »Pesterno« po prvi okrnjeni izdaji. (2) Prilagam izrezek iz »Dela«, ki omenja izdajo. Kar bom še zasledil takega, Vam bom poslal. Če bodo pa Vam prišli v roke kaki italijanski glasovi o knjigi, se priporočam za prepis.

Sicer Vam nimam poročati nič posebnega. Pišem, se vozim na literarne večere, delam korekture za VIII. zvezek Izbranih spisov in delam poslednje korekture pri urejevanju IX. zvezka. (3) Čakam, da izideta še dve knjigi, nato Vam pošljem štiri v enem zavoju. Z ženo sva zdrava, kolikor ne štejeva prehladov in nadlog, ki jih prinesejo s seboj leta.

Želiva zdravja Vam in Vaši družinici ter vas vse prisrčno pozdravljava oba z Davorino!

V Ljubljani, 17. decembra 1959

France Bevk

sem ves v literarnem delu, tedaj zanemarim tudi osebno dopisovanje.

Zdaj bo res treba misliti na vizum za potovanje v Francijo. Datum, ki ste mi ga sporočili, mi bo odgovarjal. (2) Hvaležen Vam bom, če mi pošljete garancijska pisma. Moje osebne podatke menda imate, Davorinino dekliško ime je Bratuž, rojena l. 1894 v Gorici. Če je treba še kaj podatkov, mi, prosim, pišite!

Z Davorino sva bila štiri dni v Trstu in v Gorici. Posebno Davorina je bila vesela, da je brez vsakih zaprek lahko obiskala kraje in ljudi svoje mladosti. (3)

Menda ni treba posebej omenjati, da z radovednostjo čakam izida moje knjige pri Paraviji. (4)

Oba z Davorino pristrčno pozdravljava Vas, ženo in obe hčerkici!

France Bevk

1) Čestitke so se nanašale na nagrado za mladinsko književnost, ki jo je bil Bevk prejel v oktobru v Beogradu. — 2) Bevk sem bil predlagal, da bi prišel v Francijo med 3. in 18. aprilom, ker bi jaz imel v tistem času velikonočne počitnice. — 3) Po tem, kar mi je sama povedala, je bila Davorina izgnana iz Gorice leta 1947 po priključitvi zaradi propagande, da bi bila Gorica priključena Jugoslaviji. Neki policaj jo je pospremil do meje pri Rdeči hiši in ona se potem celih dvanajst let ni več vrnila v svoje rojstno mesto. — 4) Istega dne, 10. novembra, mi je Paravia pisal: »Kakor po dogovoru Vam pošiljamo deset izvodov pravkar izšle knjige France Bevk, »Ragazzi soli«, in prav toliko jih pošiljamo avtorju. Zdi se nam, da je izdaja zelo lepo uspela in zdaj računamo na nekaj uspeha...«

Nekaj dni zatem sem dobil deset izvodov knjige »Ragazzi soli«, ki mi jih je založnik poslal. Izdaja je bila res kvalitetna: jasen, neoporočen tisk, dobro porazdeljena poglavja, izredno lepe ilustracije, kvaliteten papir. To mi je bilo v globoko zadoščenje, tudi ker sem pomislil, kako bo Bevk vesel tako lepo uspele izdaje. In res se mi je na kratko oglasil, komaj je dobil pošiljko od Paravie.

43. (razglednica)

Ljubljana, 20. 11. 1959

Spoštovani gospod!

Paravia mi je poslal 10 izvodov moje knjige »Ragazzi soli«. Izdaja je lepa, najbolj razkošna med vsemi mojimi knjigami in me je močno razveselila. Založni-

1) Kakor bomo videli pozneje, se je Bevk dejansko ravnal po tem prvotnem načrtu, ker je najprej šel v Pariz obiskat slikarja Vena Piona in je šele nazaj grede potoval po Sinji obali. — 2) Bevk ima v mislih obupno švicarsko izdajo, do katere je prišlo v Locarnu leta 1957 (glej Zaliv 1979, 1-2 str. 38). — 3) VIII. in IX. zvezek Bevkovih Izbranih spisov sta izšla leta 1960 oziroma 1961.

(Nadaljevanje sledi)

Prevedel Alojz Rebula

Edith Bruck

*Če ne bi bili umrli
bi mislila da jih nikoli ni bilo
najbolj živa stvar
je njihov konec
ta temni
spomin
lepega
ki je vendar moralo biti
če sem bila njihova hči
in če so bili oni moji starši.*

MOČ V BELEM

(Nadaljevanje)

24. poglavje

»Naj ne zamerijo — dejal bi, da naj pregledajo tudi hrbtenico.«

Sekcijski strežnik je bil priseben. Zjutraj je popil vrč čaja brez slivovke, slivovke mu je včeraj zmanjkalo. Pojedel je dve kranjski klobasi in hlebec kruha, pogoltnil je kos jabolčne pogače, ki mu jo je prepustila gospa zapisničarka. Bil je čil in sit in krepak na nogah, pa si je dovolil doktorju Hugu Zevniku svetovati, naj razkolje še hrbtenico.

Mladi mož z imenom doktor-Hugo-Zevnik se je boril z mrličem že kaki dve uri. Obduciral ga je, kakor je najbolje vedel in znal. Zdravniki so mrliča poslali v prosekuro z diagnozo: pljučni rak, eventualno limfogramulom. Doktor Hugo jim je diagnozo močno zameril. Razsekljal je pljuča temeljito, da se je strežnik spraveval, kje se bo še našel košček, primeren za mikroskop. Bezgavke je doktor Hugo izrezal ter jih zmetal na pladenj ob steni. Nikjer ni našel ne raka ne limfogramuloma in nazadnje je ogorčeno vzdihnil:

»Zaguljena patologija! Hudič vzemi obdukcije!«

Strežnik je do doktorja Huga gojil prijateljsko sočutje. Če je moral primerjati doktorja Huga z ostalimi gospodi v mrtvašnici — ne, doktor Hugo je revček. Ni primerjave z drugimi. Doktor Marec — tega naj vrag pocitra . . . zelo neprijeten gospod. Doktor Gale, njemu ni kaj reči. Ni kaj. Razen to, da je prenatančen. Preveč išče. Išče, išče, pa če treba, požene mrliča skozi slamoreznicu — no da, tako se pač reče, nobene slamoreznicice ni v hiši. A Gale včasih mrliča tako razstavi, da je potlej mrlič komaj še za krsto. Ne za vice in ne za nebesa, ne za pekel. Razkosa ga na grame ali kako se že temu pravi . . . in Gale tudi vedno najde. Če ne najde,

potem že ničesar ni bilo. Doktor Hugo Zevnik, ta pa je revček. Potreben je pomoči. Se ne znajde. Ker se ne znajde, nikoli ničesar ne najde. In ker ne najde, je malodušen. Zdajle je na primer z njim že natanko tako.

Strežnik je zaskrbljeno opazoval, kako doktor Hugo z nožem sili ob kosti medenice — če to revše ne bo enkrat zlomilo noža! — tistega gostega gnoja, v mišičju ob hrbtenici, nak! — tega pa doktor Hugo ne vidi.

Prišla sta doktor Gale in doktor Marec, kar doktorja Huga ni preveč razveselilo. Onemoglo je gledal okrog sebe, tako da je doktor Marec stopil k njemu, mu položil lopatasto roko na glavo, ga pobožal in mu očetovsko dejal:

»Nikar se ne grizi, Hugič. Ko boš imel za seboj par tisoč obdukcij, ti bo delo teklo ko v mesariji najbolj izurjenemu pomočniku.«

Doktor Gale je s komolcem pahnil doktorja Gregorja pod rebra, češ, pusti fanta nebogljenega pri miru! Z ramenom ga je odrinil od mize, češ, daj prostor!

Doktor Gregor se je umaknil. Stopil je na drugo stran mize k strežniku, ga mahnil po plečih in pohvalil:

»Neverjetna stabilnost danes na nogah! Je s teboj, roža triglavska, kaj narobe?«

Strežnik se je nerodno odmaknil izpod Gregorjevega prijema. Strežnikov obraz je res cvetel v znojnih barvah, a bil je bolj podoben sončnici iz Prekmurja ko alpski rožici. Odmakniti pa se ni hotel predaleč od mize. Z ušesi je hotel biti pri razgovoru med doktorjem Galetom in onim drugim, onim revčkom doktorjem Hugom.

»Pljuča ste zrezali temeljito,« je priznal doktor Gale, ko je s pinceto iskal po ponvi koščke, ki bi naj bili pljuča.

»Iskal sem raka,« je prepričljivo dejal doktor Hugo.

»In ste ga našli?«

»Ne . . . pravzaprav ne.«

Doktor Gale je brskal dalje. Vlačil je iz ponve komade Hugove obdukcije. Obračal jih je, otipaval in preizkušal njihovo čvrstino med prsti.

»Zasevkvov potem najbrž tudi niste našli.«

Doktor Hugo je razmišljal, preden je odgovoril:

»Zasevkv ni bilo nobenih.«

»Kaj pa bezgavke?«

Doktor Hugo je pozabil, da je bezgavke posebej izrezal in jih razvrstil po plošči ob steni, vznemiril se je:

»Kaj pa bi naj z bezgavkami?«

V razgovore, ki so se vlekli med belo posvečenimi ljudmi okrog mrličev, se strežnik ni nikoli vmešaval. Nak! Zakaj neki! Nalašč nikoli. Ni vredno! Kar sami se naj zmenijo, kakor se hočejo! Obljuba na molk velja! Pri zaobljubi je strežnik tudi vedno vztrajal, v strokovne pogovore med zdravniki ob mrliških obdukcijah se ni nalašč nikoli vtikoval. Pri zadregi, v katero je doktor Hugo naglo rinil, pa je sklenil, zaobljubo prekršiti in postati odločujoča pomoč pri strokovnem razvozlavanju težavnih problemov. Pokazal je na pladenj ob steni:

»Saj so bezgavke. Tjakaj so jih djali. Bi rekel, vse bezgavke so tam, od glave do pete.«

»O zares,« se je spomnil tudi doktor Hugo. »Seveda, posebej sem jih pripravil . . . pa ni limfogradulom.«

In res ni bil limfogradulom. Doktor Gale je preobračal bezgavke drugo za drugo, segel po nož in vrezal tu, vrezal tam.

»Odkod so bezgavke? Iz pazduhe? Iz dimelj?«

Doktor Hugo se ni znal odločiti. Ni se več spomnil, odkod je pobiral bezgavke. Na pladenj jih je zložil po velikosti, ne po legi v telesu.

Še enkrat je strežnik posegel med besedo strokovnjakov. Opazoval in poslušal je, kako je doktor Gale spraševal doktorja Huga o vranici, pa o jetrih, pa o kostnem mozgu. S težavo je prenašal, kako je Hugo skoparil s strokovnimi izrazi in razsipaval druge besede. Pokimal je doktorju Galetu, ko je po pregledu vseh organov, ki so izcedili svojo zadnjo kri v ponev odločil: 'ni ne rak, ne limfogradulom'. Nestrpno je sledil nato doktorju Galetu, ko je segel v odprto truplo in uprl dolg vprašujočo pogled v doktorja Huga in mu pokazal mišice ob hrbtenici, češ, nekaj ste pa prezrli, namreč gnoj ob hrbtenici. Počakal je, da je Gale izjavil:

»Nazadnje bo šlo za tuberkulozo hrbtenice.«

Zajel je sapo in važno dejal:

»Ali nisem takisto dejal?«

Ižgali so hrbtenico iz trupla in strežnik je hrbtenico preklal podolgoma.

Iz vretenc v ledjih se je izcejala gosta tuberkulozna mrtvina.

Doktor Hugo je nemo pokimal.

Tiho je pokimal tudi doktor Luka. Nato pa se je široko zasmel. Ker je videl, da se doktor Gregor pripravlja, da bo odprl usta, je potolažil doktorja Huga:

»Vem, bilo je naporno. Izjemen primer. Ne delajte si zavoljo tega skrbi, vsem nam je na začetku šlo enako.«

Umil si je roke in razmišljal, ali naj doktorja Gregorja pusti v secirnici samega z doktorjem Hugom, ali ga naj raje na neki način zmami s sabo iz secirne sobe. Zazdelo se mu je tedaj, da sliši na hodniku znan drsajoči korak. Stari Kac. Naglo je doktor Gale zato odšel in prepustil doktorja Huga Marčevi nadlogi.

Strežnik je naglo pospravljala razrezana tkiva nazaj v mrličev trebuh. Na ponvi so ležala le še jetra, vse drugo je že bilo zmašeno v trup.

Pojavil se je profesor Kac. Od daleč je obšel ponvo z jetri. Šel je okoli mize, jezno pogledal strežnika, prezrl doktorja Marca. Ob nesrečnem doktorju Hugu se je ustavil. Z dolgim ustnikom, v katerem je tičal tleči ogorek desete cigarete tega dne je pokazal proti jetrom:

»Grda pljučnica. Vzemite košček pljuč za mikroskopski pregled.«

Obšel je mizo v drugi smeri kot prej in se namenil k vratom.

Doktor Gregor je spremljal mimohod starega gospoda iz nevtralne razdalje. Izvlekel je bil cigareto in si jo prižgal. Okleval je nekaj sekund. Sekunde so oklevale med starim Kacom, ki je na poti k vratom krepko potegnil iz ustnika, in pa razočaranim pogledom doktorčca Hugiča, ki ni vedel, kako naj iz jeter naredi pljuča. Doktor Gregor je sledil staremu profesorju ... dviguje roko proti kljuki — prijel je za kljuko — škrat, ki se nikoli ni umaknil iz doktorja Gregorja, se je izvil iz spon in spregovoril:

»Pljuča so varno pospravljena v mrliču. Tisto na pladnju so jetra.«

Stari gospod se je obrnil ko na ukaz. Ko da je ko-

maj čakal, da bo Marec spregovoril. Stopil je proti doktorju Marcu in hripavo siknil:

»Vi pa ne kadite! V secirnici ne smete kaditi!«

Napad starega profesorja je bil učinkovit. Doktor Gregor napada z boka, namreč napada na cigareto namesto na besedo o jetrih ni pričakoval. Dim, ki ga je bil pravkar potegnil, se mu je zataknil. Zaletelo se mu je in ga nagnalo na kašelji, ki je cigaretni dim iz Marčevih ust pogнал naravnost v Kacovo glavo.

Profesor je z roko podil dim doktorja Marca od sebe proč in se takoj spet oglasil:

»Nehajte kaditi! V secirnici je prepovedano kaditi!«

V doktorju Gregorju je neprestano ždel skriti, potuhnjeni in k vsej razposajenosti nagnjen škrat. Oglašil se je k posebnim prilikam. Prisebnost škrata ni nikoli popustila. Škrata je na primer pri tej nepredvideni situaciji z dimom in Kacom jezilo, da se je Gregorjevo dihalno mišičje pustilo zapeljati v kašelji, in to z jalovim napadom starega, sitnega gospoda — menda se ni Gregor Veliki ustrašil? Škrat je hotel dokazati, da se Gregor ne prestraši zlepa in je pozival Gregorja 'napadi! vrni!'.

Doktor Gregor se ni pustil povsem podrediti razpoloženju škrata. Poziv 'napadi!' je obšel. Ubogal pa je glas, ki mu je veleval 'vrni!'. Prijazno se je upognil navzdol do Kaca in dejal:

»Oprostite mi cigareto. Sledil bom vašemu vzgledu in ne bom več kadil. Ali smem tudi jaz vam nekaj svetovati? Vzemite očala. Slabo vidite. Ne ločite več, kaj so jetra in kaj pljuča.«

V ustih profesorja Kaca je škrtnilo umetno zobovje. Desnica je Kacu švignila mladostno kvišku, ko da bo mahnila. Toda Gregorjeva glava je bila previsoko za tresočo se roko. Roka se je povesila. Stari gospod se je okorno obrnil in odšel.

Preden se je vzpel po stopnicah v nadstropje, je profesor Kac odprl vrata v pritlično pisarno. Gospa zapisničarka je menjavala trak na pisalnem stroju. Sunek v vrata, s katerim si je Kac utrl pot v sobo, jo je zmedel. Spustila je trak, kolesce s trakom se je zmuznilo iz njenih rok ter se odkotalilo po tleh profesorju pod noge.

Profesor je pohodil trak in kolo. Stopil je h gospej, dvignil roko in peteče zavpil:

»Ne kadite! Prepovedujem!«

Gospa zapisničarka je otrpnila. Prestrašeno je zajecljala:

»Nisem kadilka. Samo mleko pijem.«

V nadstropju je stari profesor podrl še ena vrata. Zagnal se je nad laboratorij. Mladenke so se ukvarjale z malico. Na polici ob steni se je v termostatu talil parafin. Poleg termostata je stal doktor Gale in precejal parafin iz stekleničke.

Profesor Kac je zatulil. Glas je šel do dna ušes, prodrl je skozi stene na hodnik in odjeknil po vsej mrtvašnici:

»Prepovedujem kaditi!«

Stopil je k najbližnjemu dekletu. Držalo je v rokah kruhek s sirom na rezini salame, pokrit s paradižnikom. Mahnil je po obloženem kruhku. Salama s sirom je odletela mimo doktorja Galeta v parafin, paradižnik se je prilepil dekletu spredaj pod razgaljeni vrat, kruh je padel na tla.

Prosektura, siva negibna stavba v obrobju znamenite deželne bolnišnice, mrtvašnica, ki nikoli ni bolehal na pretirani živahnosti, je popolnoma omenemela. Ljudje so tičali vsak v svojem delovnem kotu, ki ga je zapustil šele po najglobljem preudarku. Še na stranišče se nikomur ni ljubilo, po hodniku se lahko pripodi stari gospod. Najbolje je, držati svoje zakotje, pa še to ni več varno. Vsak trenutek se lahko odpro vrata — in na zdravje malica! zbogom pisalni stroj ali kaj podobnega!

Prosekturo je še istega dne zapustil nov dopis. Šel je na Upravo bolnišnice izpod peresa profesorja Kaca:

UPRAVI SPLOŠNE DEŽELNE BOLNIŠNICE,
tu.

Podpisanemu je službena dolžnost in čast sporočiti, kar sledi:

kot točasni predstojnik prosekture sem oni dan inšpekcionalno delo v secirni sobi. Tedaj mi je dr. Gregor Marec, zdravnik prosekture, namenoma in zlonamerno pušnil cigaretni dim naravnost v oči, kar

je v vsakem primeru grdo eo ipso. Nato pa mi je isti dr. Gregor Marec podpisanemu (ki je njegov predstojnik, nota bene) dejal, naj vzamem očala, ker slabo vidim. Grdo ravnanje zoper podpisanega od strani dr. Marca lahko potrди in je dolžan potrđiti dr. Hugo Zevnik, zdravnik prosekture. Čast mi je po službeni dolžnosti in v svrhu ohranjanja reda in discipline v prosekturi predlagati:

primum: Uprava naj vzame na znanje potrdilo očesnega zdravnika, katero se nahaja v prilogi, in katero potrđuje, da podpisani dobro vidim,

secundum: omenjeni zdravnik prosekture dr. Gregor Marec naj bo odpuščen z dela v prosekturi.

Predstojnik:

Prof. dr. Tine Kac
l. r.

Vremenski pogoji in zračna valovanja znotraj prosekture so bili postali spodbudniki dopisovanja. V prosekturi je namreč nastajal še en dopis. Rojeval se je v kabinetu doktorja Luke in poskušal mu je botrovati doktor Gregor.

Doktor Gregor je bil kot boter zelo zahteven.

»Napišite vse, vse o Kacu,« je silil v doktorja Galeta. »Začnite pri mladem Kacu. Saj veste, z molekom v roki, pri vsaki procesiji z zastavo... in zaključite s starim, napadalnim blaznim Kacom.«

Vse o Kacu — doktor Luka se za zamisel ni mogel zagreti. Kaj nas briga mladi Kac! Bil je kar je bil, z mladim Kacom nimamo danes nič skupnega. Vznemirljiv postaja stari gospod, kakršen je danes. Danes je klofnil obloženi kruhek, jutri bo mahnil nekoga po glavi...

Dopis, ki ga je napisal doktor Luka, je šel na ministrstvo za zdravstvo. Bil je kljub strogi Gregorjevi kritiki kratek. Lakonično kratek:

MINISTRU ZA ZDRAVSTVO.

Spoštovani tovariš minister!

Vznemirljivi dogodki v prosekturi, ki izhajajo iz vedenja predstojnika profesorja dr. Tineta Kaca mi narekujejo, naj predlagam, da se preveri predstoj-

*nikovo duševno stanje.
S spoštovanjem*

Dr. Luka Gale.

Pismo je doktor Luka oslinil, zalepil in odnesel na pošto. Olajšano ga je izročil v roke uradnici in dejal: 'Priporočeno.'

Dogodki s starim gospodom in doživetja v mrtvašnici so bili za doktorja Galeta polni pobud. Ena teh pobud je obetala biti bolj zdrava od druge. In vse so govorile, da si je doktor Luka prišel na jasno, da hodi zdravstvo včasih kriva pota. Zdravnik in njegov mit, zdravnikova dejavnost in usodnost učinkovanja — problemi! Sami problemi.

Doktor Luka se je zaprl v kabinet in pisal. Več pol papirja je postalo žrtev njegovega pisalnega nagona. Spravil je na papir svoje najtehtnejše misli o zdravniku in njegovem poslanstvu in njegovi izroditvi.

Zvečer je odšel na letno skupščino Deželnega zdravništva. Skupščino je osrečil pri točki 'razno' s svojim nastopom. Zaprošil je za besedo in stopil pred začudene oči poklicnih sobratov dežele. Bil je jednat, govoril je naravnost. Ni ga motilo slavnostno vzdušje, ki je omrežilo družčino v dvorani. Sipal je besede s prepričanjem, da pomaga odpirati novo stran v delovni knjigi deželnega zdravništva. Govoril je z mogočno zavestjo, da govori vsem in slehernemu poedincu, tistemu s podeželja in ministru, ki je s tihim smehljajem sledil ognjevitemu govorniku na odru.

Z govorniškega podija je stopil srečen. 'Eh — kako lahko je biti govornik, če si v nekaj prepričan,' si je mislil, ko je stopal z odra.

V zadnjih vrstah je bilo nekaj ploskanja za doktorjem Galetom. Luka se je sredi poti z odra ustavil, pri-sluhnil. Zazdelo se mu je, da mu ploskajo zato, ker je nehal, ne za tisto, kar je povedal.

Počasi je stopal po stezi med sedeži. Šel je mimo ljudi, a nobenega njihovih pogledov ni srečal.

Odšel je iz dvorane in sklenil, da bo na svoj nastop pred Deželnim zdravništvom pozabil.

25. poglavje

Polmraku, ki vedno gostuje v razpotegnjeni ostebričeni dvorani in zastira sedanost v atmosfero cerkvene ladje, temu polmraku se da sčasoma privaditi. Visoko odmaknjeni strop in daleč vsaksebi razmaknjene stene, z okni, nad katere se zunaj sklanjajo kostanjeve veje, si nadenejo počasi več in več jasnejših obrisov. Knjižne police, najprej podobne rebresom nekakšnega oglatega trupa, se predstavijo nazadnje na način, ki je značilen za knjižne police povsod po svetu: brez leska, motno resnobne; knjige poravnane ko vojaki pred generalom; etikete s številkami na knjižnih hrbtih v isti višini. In s polic veje poseben vonj. Vonj po olesenelem omrtvelem deblu, davno nekoč razžaganem in zmletem v krpe in iz krp stlačenem v cunjaste pole. Vonj po nevidnem mrtvem in živem svetu, ki se z vztrajnostjo, lastno večnosti, useda iz nevidnega nič na ploskve, v špranje in se pusti vznemiriti z najrahljšim premikom zraka — vonj po knjižnem prahu. Vonj, ki vzdraži nosnice, vzdraži sluznico v grlu . . . ha-ci! — — pst! Nobenega hrupa. Za mizami sede molčeči ljudje, berejo v svitu ozko osenčenih lamp, prelistavajo in brskajo. Učijo se. Izobražujejo se. In zato hočejo mir. Negujejo mir. Mir, ki je nekaj več ko samo mirovanje. Je tudi dostojanstvo prostora, tapeciranega s knjižno učenostjo. In je dostojanstvo oseb, ki sede in molče. Knjižnica, velika univerzitetna knjižnica je svetišče miru . . .

»Kje si, pobratim? Pusti knjige, greva.«

Klic je odjeknil skozi stebrovje in mimo knjižnih polic in oskrunil tradicijo posvečene tišine. Klic pobratimu v hramu učenega miru je bil izzivanje. Izzivanje, ki najde odmev. V hramu učenosti oblikujejo odmev modrijani, zatopljeni v knjige in v znanost, polbogovi modrosti. Na izzivanje navadnega, neučenega klica se dvigajo glave polbogov, polbogovi ustvarjajo odmev in v odmevu je jeza. Polbogovi povzemajo vlogo bogov maščevalnosti.

»Kmetavz! Zapri ragljo!« Bog maščevalnosti številka ena je dvignil pesti.

»Neotesanost! Kdo je prasca spustil v knjižnico!« Bog številka dve, drobcena glavica z naočniki, je zažviž-

gal, ko na nogometni tekmi.

Tretji bog je vstal in zaklel. Tako mogočno ko on so znali kleti samo nekdanji splavarji. Ob zgornji Savinji so kleli v alpskem narečju. V počasnem koritu Save so psòvali bògeca in sèsvete. In ko se je splavu usločila pot proti Dunavu, je v njihovem preklinjanju odzvanjala ekavščina. Tretji bog je nategnil rokav navzgor in razgalil nekoliko tanjšo roko, češ, čreva na plot!

»Že dobro, že prav, oprostite,« se je vznemirjenim bogovom univerzitetne knjižnice opravičeval skrunilec. Novinar Pero Janič.

Izza mize na dnu dvorane, ob vitrinah z Valvazorjevo Deželno Kranjsko se je dvignil dolgin, večji in težji od vseh bogov maščevalnosti skupaj.

»Tukaj sem, Pero,« je dolgin razpoloženo pretegnil svojo postavo — visela je nad mizo ko neodtrgana lavina v bregu — in z dostojanstvom krepkega, nezatajevane glaslu pozdravil pobratima. Napel je prsni koš. S pestjo je nazorno, antropoidno pobobnal po njem in bogovi maščevanja so takoj odpovedali soudeležbo v mitingu maščevalnosti. Zamrla je kletev. Dvorana se je odpovedala sceni božanske maščevalnosti dosti hitreje, kot pa se je bila v sceno priglasila. Dvorana je postala tisto, kar je bila poprej, svetišče miru in znanstvene spravljalivosti.

Dolgin, ki je brez velikih besed dosegel spravo z učenjaki, je bil doktor Gregor Marec.

Poiskala sta najbližjo pot v pivnico.

V kotu pregretega zadimljenega prostora je gruča oblegala glasbeno omaro in iz nje izvabljala piskajoči ritem. Čreda mladih suhcev in bledečih deklin. Puh, ko slučajno z vetrom vržen pod nos ali na brado, je krasfil posamezno lice. Dolgi lasje, mastni in zlepljeni, so svetu prikrivali spol, ovratnike in vratove. V ritmu glasbenega piskanja so se odpirala posamezna usta, čeljust se je gibala ko v prežvekovanju, polzela je nad žvečilno gumo levo - desno, levo - desno.

jê - jê - jê!

jê - jê - jê!

Novinar Pero in doktor Gregor sta se naselila v drugem koncu pivnice. Bila sta nemotena. Niti natakari ni

prišel mimo.

»Antimon — propadel,« je povedal novinar Pero. »Izvid o antimonu pri inženirju — proč! Zginil. Kriminalistični tehnik, ki je antimon našel — mrknil. Premiščen ali kaj. Neznano kam. Skratka odšel!«

Ko je Pero nehal s kratkimi stavki, ga je doktor Gregor opomnil:

»Nadaljuj.«

Minuli teden je za novinarja Pera bil maraton. Lazel je po kriminalističnem uradu. Spraševal je naravnost, tipal po ovinkih. Skregal se je s pomočnikom tehničnega vodje, vdrl je k glavnemu inženirju in mu povedal novinarsko kletvico, prišel do šefa kriminalističnega urada, šef ga je postavil na cesto. 'Kriminalistični biro ni aerodrom za novinarje,' je dejal. Nobenih sledov o antimonu več, e!

V gruči dolgolasih prežvekovalcev gumija se je začel pretep. Navaden amaterski pretep brez poklicnih prijemov. Neroden sunek v prsi, pest mimo uhlja v zatilje, pljunek sem in pljunek nazaj, in vrišč. Doktor Gregor je pristopil. Prijel je dvoje suknjičev za ovratnici, v suknjičih sta tičala tudi oba pretepača. Obe garnituri, suknjiča in vsebino je snel ko z obešalnika in stresel skozi vrata.

Vrnil se je k Peru in dejal:

»In ti si se pustil nagnati. Pustil si se podučiti, da nisi na aerodromu in si odšel na cesto.«

»In kaj bi naredil ti, junak?«

Izmenjala sta izbrane nazive, bili so po istem kopitu. Šleva, važnež, naivnež, bahač. Nato sta se umirila.

»Spet smo na začetku,« je menil doktor Gregor. »Brez nič v rokah. Kar smo imeli, smo izgubili. Stekleničko z antimonom na etiketi. Izvid kriminalističnega laboratorija. Driblajo nas, da je veselje.«

»Norec, ne vidiš, kam gredo stvari?«

Novinar Pero se je zjezil. V jezi je s komolcem udaril po mizi, pest je držala palec in palec se je stulil v figo. E —!

Pričkala sta se.

Pobotala sta se.

»Vem, na kaj igrajo razbojniki. Potisniti v ozadje,

stvari zaspijo in zastarajo.«

»Izmisliti si bo treba nekaj, kar ne bo dovolilo, da stvari zaspe. Nekaj, kar bo z nepričakovane strani vrglo na površje vso umazanijo znova, antimon, prebodeno arterijo, korupcijo med zdravniki. Vsem mora zasmrdeti. Po vseh mora pljuskniti. Hiteli se bodo prati. Drug na drugega bodo kazali, nihče ne bo hotel biti umazan . . . samo tako jih lahko ponovno primemo.«

Pero in Gregor sta snovala. Snovala sta vojno, čeprav sta se do neke meje zavedala, da vihtita orožje z manj možnosti ko don Kihot sulico proti mlinom na veter. Cervantesov vitez je mline videl in je mogel sulico usmeriti — bojevnika v pivnici mlinov nista videla. Snovala sta slepo vojno. Prereševala sta vse znano in živo. Ocenila sta družbeno težo in položaj znanim in polznanim faranom. Izmišljala sta si pasti, brskala na plano osebne slabosti velikih in malih mož časa.

Pivnico, kjer sta presedela popoldne tja do večera, ne da bi zapravila dinar, sta zapuščala dobre volje, ko da sta pila. Izdelala sta strateški načrt vojne zoper nevidne razbojnice, gregorijansko podroben in novinarsko elastičen. Načrt sta zgradila na — doktorju Luki Galetu. Na možu, proti kateremu so se po zadnjih dogodkih začele obračati posamezne oči . . . kdo je neki ta mož? . . . kaj pravzaprav hoče? Pero in Gregor sta sklenila, da bosta doktorja Luko servirala direktorju časopisne založbe. Doktorja Lukca bo Pero zavil v stanjolni papir, ko čokoladni bonbon s slivovko, in v prvem razgovoru z direktorjem evo ti, biser današnjih dni: poštenjak — zdravnik z znanstvenim potencialom, nepomirljiv do grdobij v zdravstvu . . . pisal je o svinjarijah v zdravstvu že dvakrat ministrstvu zdravstva, cak - cak! ultimativno je vrgel vse ministru na mizo — skratka, mož naših dni, Luka Gale . . .

Tako bo Pero govoril direktorju. Direktor, veteran družbenega slaloma in slepomišenja z ljudmi bo takoj iskal ministra za zdravstvo. Osebno v klubu. Po telefonu. Nekje ga bo že našel. In bo omenil Luko Galeta. Vseeno kako. Omenil ga bo ministru. Minister, izredno muzikalična družbena pantomima, bo ujel ime Luka Gale . . . saj res, Gale - Gale - Gale . . . njegova dopisa sta že

na mizi! V ministrskem kabinetu na mizi! — in zanj se zanima že časopisni direktor . . . torej je nekaj na tem Galetu, če že časopisje ve zanj — smuk! kontakt z Galetom . . . Gale bo marširal na ministrstvo, in tam bo spregovoril — kaj bo! zamahnil bo! In začelo se bo znova. Tokrat na ministrski ravni.

Tako premočrtno sta zarisala novinar Pero in doktor Gregor bodočnost zdravstvu in doktorju Luki in direktorju časopisne založbe in za nameček ministru za zdravstvo. Premišljeno natančno sta poslala doktorja Luko k ministru . . . videla sta daleč naprej: Lukec že maršira, ker ga je minister pozval na razgovor . . . in Lukec bo spregovoril — ah kaj! zamahnil bo! Zamahnil bo tako silovito, da bo naenkrat vse okrog njega ležalo pokošeno. V zdravstvu se bo začelo premikati. Seveda na boljše. No — z novinarjem Perom in z doktorjem Gregorjem ni šale. Kar načrtujeta, je peklenško vroče in pronicljivo.

Naložila sta zdravstvu preizkušnjo, doslej nevideno preizkušnjo; v naložbo sta vpregla doktorja Luko Galeta in . . . samo malo počakati. Razbojniki v zdravstvu bodo dobili svojo pokoro. Tokrat na ministrski ravni.

Poštni nabiralnik je bil poln. Reklamni bilteni, časopis, revija, pismo.

Vanda je pismo odnesla Luki:

»Fantič, ministrstvo ti piše. Nekaj hočejo od tebe.«

Pismo je bilo natipkano, zoprno konvencionalna vljudnost.

Pozivamo vas na razgovor.

Tovariš minister vas pričakuje ob 17. uri v svojem delovnem uradu . . .

»Končno. Zdi se — zganili so se. Moji dopisi so zalegli,« je glasno mislil doktor Luka, potem ko je bil glasno prebral ministrsko pismo.

Sedel je v naslonjaču in srebal kavo.

Vanda je stala za njim, naslonjena na njegovih ramenih. Njeni roki sta objemali njegov vrat, dlani sta zlezli na njegove prsi in tam mehko obležali.

»Si opazil, fantič moj? Na tvojih sencih prvi sivi lasje . . . ne, niso sivi. Počakaj, takoj ti bom povedala,

kakšni so. Kostanjevosrebrni so.«

Nagnila se je z obrazom nad njegovo glavo.

»In visoko čelo dobivaš . . . hi - hi! moj fantič se oblikuje v moža s senatorsko plešico.«

Odmaknil se je in prijel njeni roki. Poskušal jih je prižeti čisto k sebi. Omahnila je — prestregel jo je v naročje.

»Čuj, deklica,« je najprej poiskal njena usta. »Čuj me, tvojega senatorja, in povej, če se strinjaš. Odbrenkal bom ministrstvo. Prepustil jim bom vse poslastice iz zdravstva — in potem se poročiva. Hočeš?«

Utopila sta se drug v drugem.

Čas se je ob njunem objemu premislil, ni nadlegoval. Ko da se je spremenil v objem, ki intimno dolgo traja.

Deževalo je in doktor Luka je pozabil vzeti dežnik, ko se je napolil k ministru. Avtobus mu je pred nosom ušel. Okleval je. Naj čaka? — Eh, kaj bi prgišče dežja! Peš je krenil k tovarišu ministru.

Ko je po stopnicah z ulice pritekkel v preddverje pred vratarja, je bil premočen. Voda je curljala s klo-buka in z brkov ob ustnih kotih navzdol po bradi, od koder je kapljala prav tako ko iz otepkov suknje. Iz premočenosti doktorja Luke Galeta je zrl vlažen lik. Podoba iz beraške opere.

Doktor Luka Gale je hitro opravil s stopniščem. Nato po hodniku, in vrata: 'tajništvo ministra za zdravstvo'.

Ministrova tajnica je bila videti odločna ženska srednjih let. Premerila je doktorja Galeta od nog do glave in nazaj od glave do nog, ko policaj sumljivo osebo. O doktorju Galetu je imela drugačno predstavo. Človek, o katerem se zadnje čase mnogo govori po vsej bolnišnici in med zdravništvom, bi naj bil dva metra visok, z rameni bika, z nogami nogometaša. Glas bi moral zveneti na bas. Mokra pojava, ki se je predstavila za doktorja Galeta, je bila kvečjemu meter sedemdeset, ramena v plašču pobešena, glas drugi tenor.

»Vi ste tisti doktor Gale iz bolnišnice,« je dejala, ko si je dodobra ogledala doktorja Luko.

Beseda 'tisti', v sestavljenki 'tisti doktor' Luki ni

ugajala. Doktor Luka je bil nasploh občutljiv, če so ga tajnice v nagovorih povezovale na kazalne zaimke tistitale - takle.

»Tisti doktor Gale,« se je še enkrat predstavil. Snel je klobuk in ga otresel. Kaplje so pršele po sobi in tajnici po nogah.

»Ježeš!« je odskočila. »Tak slecite vendar plašč, takšen pač ne morete k ministru. Obesite ga tjale,« je pokazala na obešalnik.

Doktor Luka je pisano pogledal tajnico. 'Takšen' — še en zaimke. Obešen nanj, seveda. Na Luko. Ko da je nekdo, ki se piše sicer doktor Luka, obešalnik za slabo postavljene zaimke . . . no, ljudje so izumili način, kako se da z besedicami obesiti v nagovoru na drugo osebo zmanjšano ceno — kljub vsemu je ubogal tajnico. Obesil je klobuk in plašč na klin. Poravnal je kravato. Otresaval je z nogami, najprej z levo, nato z desno, da bi si zrahljal hlačnici. Mokri sta se mu zlepili za krači. Suknjič je bil v ovratniku premočen, in srajca ter kravata tudi. Poravnal je mokre sponke okrog vratu in dejal:

»Takšen — pripravljen sem.«

Tajnica je opazovala, kako je doktor Gale brcal z nogami, se namrdnila ko usmiljenka nad grehom in šla k ministru.

Pol minute — in doktor Gale je smel vstopiti.

»Tovariš Gale?«

Z mehko izgovorjenim vprašanjem je tovariš minister sprejel doktorja Galeta in mu segel v roko.

»Da, tovariš minister,« je kratko odgovoril doktor Luka.

Sledila je običajna ceremonija. Tovariš minister je pokazal doktorju Galetu fotelje okrog klubske mizice, kamor sme sesti. Vprašal ga je, če je za sok ali za kavo in ponudil cigareto.

Od ponujenih dobrot si je doktor Gale najprej izbral fotelj z visokim naslonjalom, v katerem je navadno sedel tovariš minister sam, in se zavalil vanj. Deževno mokroto, ki jo je bil nalovil po poti do ministra v ovratnik, je začel po obrokih odlagati v ministrov fotelj. Od tekočin si je izbral oboje, sok in kavo. Cigareto je odklonil:

»Nekadilec. Na meni vsi gostitelji štedijo. Bržčas sem zato ponekod priljubljen gost.«

Tovariš minister se je polglasno zasmel. V vljudnostni žargon povita pikrost doktorja Galeta mu je godila. Nekako v tej podobi si ga je zamišljal, doktorja Galeta, ko ga je poslušal na skupščini Deželnega zdravništva. Prefinjeno jedek, zato pa nepremišljeno premočrten — odšel je s skupščine, ne da bi se bil poslovil.

Minister se je narejeno zresnil, igralsko ponaredil zaskrbljen obraz in vprašal:

»Ali mislite, da s svojim nekajenjem popravljate tudi moj letni proračun?«

»O, nekoliko že,« je mirno odgovoril doktor Luka. »Saj sem pri vas tudi le v gosteh, mar ne?«

Pripomba je izzvala odprt ministrski smeh. Zazvenel je jasno, doktor Luka mu je na tihem takoj priznal nepotvorjenost, pot brez ovinkov.

Minister je vstal in stopil k vratom. Pozval je tajnico:

»Imamo nevsakdanjega gosta — še imamo kaj zaloge?«

Obrnil se je k doktorju Luki:

»Kaj pijete razen soka in kave?«

Doktor Luka je stresel ko iz rokava:

»Kamilice, včasih tudi ovomaltine.«

Tajnica je bila izobrazena ženska. Z ministrovega obraza je razbrala, da so besede doktorja Galeta dovtip, zato se je nasmejala:

»Samo kamilic in ovomaltine nimamo na zalogi, vsega drugega pa bi bilo ravno še za dvoje moških grl.«

»Slišite,« je minister vabil doktorja Luko, »morate se za nekaj odločiti. Torej? Slivovka, konjak — ali morda kaj bolj izbranega?«

Z ministrom doslej doktor Luka še ni bil popival in ni imel pojma, kaj se pije v ministrovi družbi. Izmažal se je:

»Če bi bili mi trije zdajle v krčmi Pri strelcu bi vedel, kako in kaj. Tukaj pa« — stegnil je roko okrog proti sobi, »tukaj pa se raje predam. Prenesem pa vsako žgano pijačo,« je za vsak slučaj pristavil.

Minister in njegova tajnica sta bila vigrana. Bila

sta uradna celota, ki zna hitro pripeljati do važnih odločitev, kakršne so bile potrebne zdajle v pivskih zadevah. Izmenjala sta nekaj skopih besed. 'Isto kot...', 'z mešalcem...', takoj sta se sporazumela. Tajnica je odšla na delo, minister je prisedel.

Minister je zajadral nazaj v neprisiljeni razgovor; svetlo modre oči je uprl v svojega gosta in vprašal:

»Ste prišli peš, v te mdežju?«

»Peš.«

»In brez dežnika, se zdi.«

»Seveda.«

Doktor Luka je bil z oceno svojega gostitelja približno gotov. Odprt način ministrovega govora je privlačil. Brezhiben kroj obleke in brezhibno obnašanje sta dajala vtis nenarejene sproščenosti. Neprisiljenost je gospodovala v tem možu zrelih let... kdo ve, kdo ve? Je neprisiljenost res pristna? Ali je privzgojena? Je plod funkcionarske dresure? Ali je v njej prišel do izraza običajen, zakonit prehod od tovariša do gospoda ministra?

Tajnica je prišla z velikim pladnjem na vozičku. Pred pivca, ki sta se medtem opazovala, je postavila steklena keliha. Iz mešalca je nalivala pijačo. Zadehtelo je po dišavah, natopljenih v alkoholu. Na koncu je v vsak kelih spustila oljko iz kristalnega kozarca, polnega teh pastelno zelenih sadežev.

Pijača se je s pekočo omamo razlezla po ustih in odišavila dihala. Doktor Gale je previdno srknil.

»Nevarna reč,« je menil in kelih odstavil od ust.

»Oliva. Zato so olive zraven,« je dejal minister in segel h kupu srebrno leskečih se suličic, naloženih na pladnju ko zobotrebci. Z vajenim gibom je z enim teh bodalc potonil v dno keliha, lovil s konico oljko, jo nabodel in vtaknil v usta.

»Poskusite isto,« je dejal in z zobmi zgnetel oljko.

Doktor Luka je v ministrovem predlogu videl navset, ki je vreden poskusa. Vzel je s pladnja suličico in si jo najprej ogledal. Bila je iz srebrnkaste kovine. Držaj je zlato pobliskaval v obliki ščitnika pri rapirjih in bil posut s skrivnostnimi rdečimi iskrivimi kamenčki. Doktor Luka se je oborožil s suličko in se lotil oljke na

dnu keliha. Trudil se je, da bi bil enako spreten in vajejen ko tovariš minister, kar mu ni uspelo. Oljka se je zmuznila izpod konice — skoraj je zinil svojo priljubljeno kletvico. Stisnil je usta pravočasno in molče poskusil še enkrat uloviti oljki na konico sulice . . . in še enkrat — končno. Nabodel je oljko s strani, jo izvlekel iz keliha in ugriznil vanjo.

Minister si je z vezenim prtičkom obrisal usta in se brezskrbno zazrl v doktorja Galeta.

»Poročen? Že kaj otrok?« je vprašal.

»Zaročen,« ga je popravil doktor Luka.

»Smem vedeti s kom? Gotovo kolegica? Morda jo poznam?«

Razgovor se je oblikoval v ozračje domačnosti. Najprej besede o vremenu, zdaj o ženskah, in sledil bo razgovor o zakonskih spalnicah — je sklepal doktor Luka in se spomnil na doktorja Gregorja Marca. Spomnil se je, kako ga je Gregor pestil, preden ga je spustil na pot k ministru. 'Držite stil!' mu je zabičeval Gregor, 'od stila, samo od stila bo odvisno, ali bo minister vzel vaše dopise resno, ali pa vas bo odslovil', mu je zabičeval Gregor. In da bi dokazal, koliko delnic ima on, Gregor v podjetju, imenovanem pot do ministra, je še dodal: »Zapomnite si, samo enkrat nam je uspelo, da smo vas spravili v ministrovo zakristijo — zato držite stil!« Ko bi doktor Gregor videl, kako Luka drži stil z ministrom ob oljkah, v salonskem jeziku poklicnih kavalirjev in ne v uradnem tonu, podobnem zasliševanju na občinski sodnji, to bi doktor Gregor napravil obraz!

Doktorju Luki je izzivalen nasmeh zaigral okrog ust, ko je pomislil na Gregorjev 'držite stil!'. In da bi držal stil, ki ga je narekoval minister sam, je ministru prijazno odgovoril:

»Ne, ni kolegica. Je iz obrobja stroke. Tajnica je pri profesorju Jazbecu . . .«

»Kaj pravite? Pa menda ne Vanda?« ga je prekinil minister in se prisrčno začudil.

»Da, Vanda,« je lovil doktor Luka stil in razmišljal, odkod pozna minister njegovo Vando. Prav zares — odkod pozna tale brezhibni funkcionar njegovo Vando?

»Je to naključje«, je dejal minister, »no, povedal bom ženi. Da veste, moja žena Metka in Vanda in Sava

Peganova . . . da, da, žena patologa Pegana — saj res, vaš kolega! — te tri deklice so prijateljice iz šolskih let. Vam Vanda tega ni nikoli pripovedovala?»

Sproščenost je nalezljivo zavlada v prostoru. Minister je pripovedoval doktorju Luki, kar je vedel o otroštvu treh deklic, Metke, Vande, Save. V zadnjih letih, kot odrasle dame, so se druga drugi odtujile. Pravzaprav brez razloga. Sava in Vanda sta Metko izločili iz svoje sredine, izrinili sta jo. Odslovili.

»Napačne predstave o funkcionalnem položaju družbenega delavca so tudi vplivale na odtujitev Save in Vande. V Metki sta videli predvsem ženo ministra — najbrž bo tako,« se je smehljajl minister. »Njihovo prijateljstvo moramo obnoviti.«

Minister je sedel k telefonu. Kmalu je dobil zvezo s soprogo.

»Presenečenje imam zate, draga moja, ugani — ne ve, vse kaj boljšega, ugani — tudi to ne. Odkril sem zaročenca Vande — da, pri meni sedi, tu je — piše se doktor Luka Gale — tisti, da, prav tisti, on osebno — vem, da te zanima — kakšen je? O, ima precej tega, kar imenujete ženske šarm zrele dobe — gotovo ti bo všeč — bom, draga moja, dogovoril se bom — večerjali bomo pri nas —«.

Doktor Luka se je bil že skoro povsem osušil v ministrovem fotelju. Pijača ga je prijazno grela in mu pomagala, da je svet v njegovih očeh začel dobivati rožnate barve. In zdaj je bil požel prvo ministrovo priznanje! Čutil je, kako njega, Luko, ki je predmet pogovora med ministrom in njegovo soprogo, krasi šarm zrele dobe. Popil je še nekaj pijače iz keliha, se še bolj udobno namestil v ministrovem naslonjaču in dobrohotno čakal, da se je minister usedel nazaj k mizici s kelihi.

»Ste slišali?« je minister nasmejano dejal. »Upam, da vas odprti razgovor z ženo ni neugodno prizadel. Saj razumete, ženske na svoj način dojemajo moške pojave okrog sebe.«

Neugodno prizadet? — kje neki. Nasprotno. Doktor Luka je plaval pol metra nad zemljo. Še kelih — in zaplaval bo v rajske livade.

»Vaš razgovor sem slišal, bil je življenjsko stvaren.

Kaj moremo — ženske pogledajo moškega najprej pod vrat na kravato, šele nazadnje v oči.«

Izmenjava pogledov na ženski svet, ki je sledila, je bila v znamenju dobrega poznavanja žena in vsebine opojnosti iz kelihov. Oboje je združevalo ministra in patologa v duet, ki je imel en sam program: parado duhovitosti. Pojedla sta vmes mnogo oljk, popila kavo in prigriznila pecivo, ovito v čokoladno srajco. Domačnost se je stopnjevala.

»Kaj menite, kaj je bil razlog, da sem vas povabil na razgovor?« je pri drugi skodelici turške kave dejal minister in obrnil program k novi točki dnevnega reda.

Vprašanje se je doktorju Luki zdelo samo ob sebi umevno, pa tudi odgovor nanj. Brez obotavljanja je dejal:

»Dopisa. Poročilo o obdukciji po izkrvavitvi, in dopis o duševnem stanju profesorja Kaca.«

Na odgovor doktorja Luke je minister sicer priki-mal, dejal pa je:

»Pravzaprav ne. Razlog je drugačen. No, dajte, trikrat smete ugibati.«

Doktor Luka je začel nekoliko začuden z odgovarjanjem na čuden ministrov quiz.

»Zastrupitev z antimonom, potem samo zastrupitev.«

Minister je dvignil palec, češ, prvič je mimo — in odkimal.

Tri ugibanja so bila hitro opravljena, minister je na vsa tri ugibanja z enakim prijetnim ministrskim nasmeškom odkimal. Odkimal je tudi na odgovor 'Lebano-va bezgavka', in odkimal je na 'modre kuverte'. Dejal je:

»Ne ne, ministrstvo ni policijska ustanova, in ministrstvo ni Združenje Zdravništva. Vaši dopisi leže tamle na mizi. Zraven je tudi dopis novinarke, ki je opisala noč v sobi številka pet. Poročila z vseh vetrov o inženirjevi smrti leže zraven. Vse je tam. O teh stvareh se midva ne bova pogovarjala. Stvari sodijo drugam. Vaš dopis o punkciji sodi Deželnemu zdravniku. Profesorja Kaca bomo upokojili, seveda. Škodljiv postaja.«

Premor. Minister je opazoval, kaj bo povedal obraz doktorja Galeta. Nato je nadaljeval:

»Slišal sem vas na letnem sestanku Deželnega zdravništva. Razpravljali ste o vlogi zdravnika v sodobnih družbenih pogojih. Zelo kritični, vaši pogledi namreč. Izrekli ste kup zanimivih misli. Na primer demistifikacija zdravniškega poklica — krepka misel. Dvom v hierarhijo med zdravniki — zelo smele besede. In tako dalje. Vidite, zaradi teh misli sem vas povabil na razgovor. Kako ste prišli do idej? Kako si zamišljate njihov učinek?«

Zmračilo se je. Prišla je tajnica, prižigala luči in zagrinjala okna z zavesami.

Srečanje z ministrom se je začelo ob kelihu. Kelih je doktorja Luko dvignil iz raskavih vsakdanjih tirov. Izkrvavitev iz prebodene žile, zastrupitve z antimonom, prepiri okrog obdukcijskih miz so zgubili zemeljske ostrine. Vprašanja, ki jih je minister postavil pred doktorja Luko nazadnje, pa so Luko povsem razbremenila banalne zemeljske teže in ga dvignila v svet čiste domišljije — Luka je zaplaval vanj z vso močjo nepristranskega duha. Ko da je vsa leta nazaj čakal samo na to, da ga bo neki minister s kelihom v roki povabil, češ, razveži svoj jezik.

»Izkušnje. Več let izkušenj z zdravniki ob njihovih mrličih, odtod moji pogledi,« je doktor Luka najprej utemeljil svoj nastop. Jezik mu je nato začel delovati pod notranjo paro, ki ga je osvobodila vozlov napetosti. Vstal je in začel hoditi po ministrovu sobi, ko kresnica, ki se zanaša le na svojo luč in breztežnostno niha v prostoru. Ministra je uporabljal le še kot svojo pričo, kot očividca besede in ravnanja, in tajnico je potisnil v fotelj, v katerem je dotlej sedel ter jo pretvoril v svoje občinstvo. Zdravnika je ekonomsko slekel — evo, sama komercialnost! ... moralno ga je sezul — kamor pride, je kruhoborec, borec za osebni prestiž ... Zdravnika je postavil pred strogo sodbo — komu sploh odgovarja za svoja dela? Zdravnik zdravniku je sodnik in zaščitnik ...

Doktor Luka je svoje kolege povezal v butaro, pokazal nanjo zviška, češ, tale butara nas zdravi. Potem je butaro odvil v posamezne snope, snopom vzel ves blesk in jih položil na tla. Zdravnika je snel z nadljudske višine, ga počlovečil, izenačil z drugimi ljudmi in

ga podredil zakonom običajnega človeka. Evo — samo v tem smislu je lahko danes zdravnik humanist. Evo! —

Zaključek je doktor Luka napravil spet v naslanjaču. Minister mu je nalil pol keliha.

Poslavljali so se ko stari znanci. Tajnica je postala zamišljeno nežna.

»Na svidenje!« je rekla z daljšim stiskom roke, ko da mu hoče povedati, da je njegovo razglabljanje že zaradi dolžine bilo njeno veliko doživetje.

Minister je pospremil doktorja Luko do stopnišča.

»Me je veselilo, zares veselilo. Poskrbel bom, da se bomo kmalu videli. Z ženama. Moja soproga bo uživala .. prav tako kot jaz ... vi ste izboren govornik.«

Ulica je neuspešno poskušala prikriti večerni vrvež. Vse je nekam drvelo. Kolesa, noge, asfalt — in dež. Neprestano je lilo. Doktor Luka je iz ministrske palače izstopil v pljusek.

26. poglavje

Proti stavbam znotraj visokega prostranega obzidja ob robu mesta so se zgrinjali prihajalci v nenavadnem številu. Tvorili so družčino obeh spolov in vseh starosti od poltretjega decenija navzgor.

Družčina je rasla iz minute v minute. Daleč preko sto glav. Pestrost zbirajoče se družbe je bila očitna. Vsa zbirajoča se gmota različno krojenih ljudi pa je imela skupen imenovalec. »Kolega«. Beseda kolega je deževala z vseh koncev na vse strani. Ob pozdravljanju, nago-varjanju, ogovarjanju in razgovarjanju — povsod je vmes odzvanjal »kolega«. »Kolega« je visel na vsakem jeziku ko »hvaljen Jezus« pri mašniku. Kolega skupaj s ti, pa z vi, kolega obešen na pridevnike dragi, stari, spoštovani. Neštetokrat se je kolega obesil na samostalnik gospod, »gospod kolega«. Nikoli se ni kolega zmotil in se povezal v kombinacijo »tovariš kolega«. Ne, »kolega« se je navadil na nobleso povojnega neuravnovešenega časa — in tovariš ne sodi v nobleso časa. Tovariš je miličnik, konduktar, učitelj v osnovni šoli ... in politični aktivist. Vmes med to lestvico, med miličnikom in aktivistom pa se rumeni noblesa. »Kolega profesor«,

»kolega predstojnik«; »kolega kolega«.

Beseda »kolega« je v vsakršni izvedbi, naj je prišla iz ust skozi našminkane ustnice ali skoz polpriprta usta izpod brk, naj je potovala preko čvrstega zobovja ali mimo popravljenih zob, preko zlatih kron ali pa skozi tretje zobovje z nočne omarice, »kolega« je pomenil zmeraj isto. Kolega - zdravnik. Kolega je zvočni signal 'zdravnik'. Je titularni ornament s pomenom 'zdravnik'.

Ob obzidju se je torej zbiralo zdravništvo. Odhajalo je skozi velika vrata pod kamnitim obodom, kjer je v cvetju in zelenju pozdravljal velik napis:

100 let skrbstva za duševno zdravje —

Pozdravljeni, dragi gostje!

Norišnica se je pripravila na slavje z vnemo, iz katere je vel ponos, češ, tu smo, stoletniki! Upravno poslopje so s preureditvijo pritličnih prostorov preobrazili v neprekinjeno sprehajališče in v razstavne prostore. Vse kar je nastajalo v rokah in v glavah prebivalcev stoletne ustanove je našlo nekje mesto na steni, na polici, v kotu, ob steni, na tleh. Umetnine, ko vzete iz predazteške človekove dobe, oblike, ki bi prekosile nadrealistične umotvore, naprave, ki napovedujejo astronovtsko dobo bolj živo od futurističnih filmov — vse je našlo sebe med drugimi enakimi in vsem je prej ušel čas kot bi lahko sklepal občudovalec, obremenjen z vtisom stoletnice ustanove, ki se imenuje norišnica.

Puščice iz rdečega kartona so kazale po hodnikih in prostorih, kod se kam pride. 'Razstava akvarelov', 'razstava umetne obrti', 'veliki amfiteater', 'sprejemnica', 'okrepčevalnica', in okrog vogala 'toaletni prostori'. Puščice so govorile jasen jezik prometne milice. Od obiskovalcev so terjale nekaj smisla za življenje gozdovnikov in nič drugega. Posamezniki med obiskovalci pa so se začudeno ustavljali, ko da stoje pred skrivnostnimi smernicami. 'Se pride tiale v predavalnico?'. 'Da, tovarišica, naravnost v predavalnico.' 'In s tole puščico — v pisoar?'. 'Natančno tja'. 'Tjale pa se gre v bife, najbrž?'. 'Zanesljivo v okrepčevalnico, nikamor drugam'.

Za pojasnila te vrste so stali na hodnikih in ob vratih Jazbečevi varovanci. Bivši in sedanji bolniki. V medsebojnem občevanju so se poimenovali »Jazbečevi

gojenci«. Mnogo let nazaj je že profesor Jazbec z njimi vežbal drugačen način življenja. Opustil je šoke in psihonalitske torture, on jih je vzgajal, da se s svojimi umskimi in telesnimi posebnostmi prilagode življenju.

'Vi ste del družbe, družba pa je — nebodigatreba — na vas prevaila del svojih duševnih posebnosti, kajne', jim je govoril profesor Jazbec.

'Iz svoje sredine vas izloča, ker misli, da s tem čisti in izloča svojo pregrešno naravo'.

Postal je še jasnejši, tako da ga je razumela prispojena prodajalka časopisov enako dobro ko preučeni profesor zgodovine. Dejal je:

»Toda vedite, kajne, vi imate pred družabniki zunanjega sveta prednost. Vi veste, kaj vam manjka in česa imate preveč. Družba onstran zidu pa tega ne ve. Nihče jim namreč tega noče povedati.«

Gojenci tako ubranega pouka iz lepega vedenja so profesorja Jabzeca imeli za svojega. Imenovali so ga 'mojster'.

Gojenci so zasedli prostore stoletne slavljenke in zagospodarili nad prometom, nad administracijo in notranjim življenjem. Nekateri teh gojencev, ki so skrbeli za slavje, so prebivali v stavbah bolnišnice, mnogi so se pripeljali od zunaj na slavje. Vsi so se na kratko ostrigli, ženske so si uredile kratke frizure in se nalepotičile. Oblekli so se v temne, sivkaste, enako krojene obleke. V gumbnicah so nosili rdeče nageljne. Iz obilice zelenja po hodnikih in v predavalnici, iz gosposkih gostov in iz Jazbečevih gojencev je nastala atmosfera velikonočne procesije in vojaškega nabora rekrutov.

Prihajalci brez nageljnov so se čudili, kar so delali glasne, ali pa šepetaje:

'So to norci? ...'

'... pa menda niso? ...'

'... seveda so ...'

'... vsak hip lahko iztirijo ...'

'... o groza!'

Poročevalci s kamerami so dopolnjevali gnečo po hodnikih, v sobanah in v predavalnici. Na filmski trak so pobirali vse od kraja. Podeželski principi zdravstva so imeli možnosti, da se pojavijo v časopisju, kako se dre-

njajo na stoletnem pragu norišnice prav tako kot študentje medicine, zdravniki bolnišnice in profesorji. Lojevskega je filmski trak ujel prvič, ko se je kratko priklonil prvemu gojencu z nageljnom, s katerim se je srečal in mu segel v roko. Prepričan je bil, da je naletel na jetniškega paznika. Drugič je Lojevskijev lik obsijal filmski trak, ko se je pozdravljal s profesorjem Senco. Z eno roko je dvignil klobuk, drugo roko je stegnil proti gojencu z nageljnom, češ, ne poznam te vojske... hočem reči, nisem še videl te uniforme.

Profesor Butala je prihajal častitljivo, ko kanonik na birmo. V roki je držal vabilo na slavje, vabilo častnemu gostu. V gumbnici je imel zataknen rdeč nagelj. Ko je odhajal s klinike, je nagelj vzela iz vaze tajnice Maričke in si ga vtaknil v gumbnico. Pri vhodu v norišnico je zagledal Jazbečeve gojence z nageljni. Naglo je snel cvetko iz gumbnice ter jo zbasal v žep.

Skozi vhod proti razstavnim prostorom je korakala skupina v peteroredu. Ko četa gasilcev, ki obrača hrbet pogorišču in odhaja v gostilno. V predavalnici so se razšli. Pero Janič je zasedel strateško najugodnejše mesto v skrajnem zgornjem krilu predavalnice. Ostali iz trume so se usidrali v strateško nepomembno središče. Doktor Pegan in doktor Deu sta sedela ob straneh doktorja Luke in doktorja Gregorja. Vsem se je poznalo, da jim manjka spanja. Precejšen del noči so porabili za potovanje po starih poteh mesta — triperesna detelja po toliko letih spet skupaj! In pridružilo se jim je četrto pero, doktor Gregor! — gostišča so se šibila pod njihovimi zahtevami vso noč. Proslavljali so — poroko Vande in Luke.

Amfiteater predavalnice se je polnil. Znani in neznan obraz. Na primer profesor Ventura. Prišel je pomotoma skozi zgornji vhod, moral se je riniti skozi gnečo študentov, bolniških sester in stažistov. Živčno je ril po stopnicah navzdol proti prvi vrsti sedežev. Pririnil se je do Lojevskega, ga potrepal po ramenu in mu privoščil nasme. Sedel je k Butali.

Stari profesor Kac je prišel pri zgornjem vhodu namenoma, ne po pomoti. Ni se spuščal navzdol k prvi vrsti, z nikomer se ni pozdravljal. Sedel je v predzad-

njo vrsto in strmo opazoval gnečo pod seboj.

V gneči ob zgornjem vходу se je prikazal mož, ki se je opiral na spremljevalca, lovil ravnotežje in se s težavo spuščal po stopnicah do četrte vrste. Tam je bolj omahnil ko sedel. Obraz je bil zabuhel in bled, očesne veke zatekle. Profesor Leban.

Profesor Kac se je mrko premaknil, ko se je profesor Leban pomikal mimo njega po stopnicah. Lebanove oči so tipale pod noge, Kaca niso videle. Niso videle, kako je Kacova glava nemirno zanihala.

Skozi črna očala je postrani nazaj opazoval Lebanov prihod tudi profesor Ventura. Jezno je stisnil čeljusti — tepec! Norec Leban! Kaj lazi okoli! Za reklamo domu upokoјencev? Privezati bi ga bili morali na posteljo!... zakleniti ga v sobo!... kako je narobe, če je zdravnik z bolnikom popustljiv!...

Butala je čutil, kako klop, na kateri sedi, besno drhti od Venturove razburjenosti.

Slavje so počastili tudi najvišji deželni odličniki, načelnik Deželne uprave in minister za zdravstvo. Prišla sta v spremstvu profesorja Jazbeca in asistENCE in zasedla častne prostore. Ko so vstopili — ploskanje. Veljalo je "mojstru" Jazbecu. Načelnik Deželne uprave je menil, da velja njemu, pomahal je prijazno občinstvu v predavalnici in sedel.

Začetek programa je bil mogočen. Osem violinistov v sivih oblekah, z nageljni v gumbnicah se je priklonilo občinstvu. Jazbečevi goјenci.

Oglasile so se violine s pritajenim glasom. Amfiteater je ob strastno zatajevanem šepetu strun onemel. Šepet violin se je razrasel v vršanje zvokov, zrak je zanihal — ko da niha z regratovim cvetjem v gmajni — in šumenje je pojenjalo, kot pojenja šelestenje lipe v brezvetrju — in vršanje je preraščalo v ognjevito melodijo jeznega brenčanja. Čmrljev let Rimskega - Korsakova. Čmrlj je pobrenčaval od rdečih nageljnov na odru do svetà v klopeh amfiteatra, vedno bolj navduševal ljudi . . . Lojevskega je motil . . . namreč, ali je čmrlj ali osa, ki leta po zraku? . . . namreč, nadležna stvarca — kuščar je mnogo bolj ljubek, ker ne brenči okrog ušesa — Lojevski je zamahnil prek seboj . . . prekleti

obad! o mamka božja! ...

V najbolj glasno čmrljevo brenčanje se je pri zgornjem vhodu prikazala zamudnica. Držala je krčevito za rokav mladega vitkega moža, Jazbečevega gojenca, ki ji je utiral pot.

Čim je čmrlj utihnil, se je skozi dvorano vsul aplavz, ki ni hotel odnehati.

»Kam vas smem peljati?« je vprašal mladi mož zamudnico, ki je ogledovala glave v amfiteatru.

»Kaj pravite?« se je drla zamudnica, gromovito ploskanje je polnilo ušesa.

»Kam naj vas peljem,« je ponovil mož.

»Uh, tjale ne, k staremu idiotu,« je pokazala na profesorja Kaca. »Tudi tja ne,« je mignila proti skupini stažistk v sredini amfiteatra. Za stražistkami je sedela četa patalogov, med njimi doktor Pegan — — roka je zamudnici ušla na prsi, iz katerih se je izvil:

»Uh!«

Zagledala je akademika Jonatana Lojevskega in pokazala nanj.

»Ah, tjale me peljite, naj bo,« se je vdala.

Mladi vodič jo je varno, ko kraljevič trnjulčico, pripeljal k Lojevskemu, kjer se je zbasala v klop.

Zamudnico je opazoval novinar Pero. Glava je Peru sama zanihala nejeverno sem tja. Pričakoval bi cesarja, ali papeža — doktorice Gularjeve se ne bi nadejal. Včeraj je skrivala antimon po grmovju, danes pride na slavje ... e ne!

Doktor Gregor je tudi sledil doktor Gularjevi, kako se pusti vleči od krepkega dečka po amfiteatru navzdol. Gregor je pomahal Peru. Dvignil je roki do ramen in ponaredil krila ptice, ki plava v zraku, češ, ujede prihajajo.

Medtem ko se je mašila v klop k akademiku Lojevskemu, so jo prestregle oči Venture, skrite v temo črnih naočnikov. Obšle so njene temne barvane lase, igrajoče tiste odtenke, kakršne dobi železo v stoječi vodi. Prezrle so doktoričin darežljiv nasmeh, ki je milostno zaokrožil njene vinsko rdeče ustnice. Otipavale so njeno nevitko postavo in poudarjene ženske oblike — hudič! da je doslej ni opazil ... bi ji že dal antimon! vsak

dan porcijo med noge ... če bi kaj preveč rekla, bi ji zatačil usta ...

Klimatske naprave dvorane so zmerno dihale, dvorana se je segrevala. Vedno več odpetih gumbov pod vratovi, slečeni suknjiči so kazali na razpoloženje. Sivi gojenci z nageljni so prihajali na oder, peli — brezkončna narodna pesem je razgibala občinstvo. Razgibalno delo je opravila bolje kot na primer nespodoben zahrbtnen zvok, ki nekomu uide v vrsti čakajočih na vstopnice za kino ... ljudje se smejejo, četudi ne vedo točno, iz čigavega vira je narodni pripev ušel. Občinstvo je narodni pesmi radostno ploskalo.

V dnu odra je zasijalo široko razpeto platno in na njem so zaživele senčne slike. Pred očmi gledalcev je potovala v podobi in besedi zgodovina umobolnice in njenih metod. Prisilne kopeli, prisilni jopič, vrv in poleno ... voda in elektrika ... v nazornih podobah so se krivili človeški liki pod vplivom metod znanosti ... krč in zlom udarcev — kvrc! ...

Zgodovina umobolnice, izražena v senčnih likih na platnu, se ni preveč razlikovala od podob iz srednjeveške mučilnice. Če se je, potem zato, ker se je odmaknila sredniemu veku in se približala rokovanju sposobnih policijskih tehnikov naših dni.

Krutost na platnu v dnu odra je občinstvo prekvasilo in iz tortur v podobi ustvarilo svoje razpoloženje. Vzkliki, smeh, smejanje v plaz ... občinstvo je zgodovino, gibajočo se na platnu dvignilo iz spon okrutnosti in položilo v zibelko zabave. Vedlo se je ko pred odrom podeželskega komika.

Profesor Butala se je smejal skupaj z občinstvom. V znamenje solidarnosti s publiko je ploskal in spuščal glasove 'he-he!', 'eh-eh!' 'hi-hi-hi...'. V dnu njegovega prsnega koša, nekoliko potisnjenega navzgor zaradi tolstega trebuha, pa se je oglašal skrit občutek, ki osenčenih likov na platnu ni pojmoval kot stoodstotno komiko. Zlom rok, ki je kar preveč verodostojno nastajal v podobi elektrošoka, je Butala čutil, ko da se je zgodil njemu ... in izplaženi jezik bolnika pri posegu nedolžne gumijaste cevi v želodec je bil predolg, grozovito dolg ...

... iz vseh Butalovih znojnic se je vlila voda. Prvi decilitri znoja so zmočili kožo tja do spodnjega perila, naslednji liter ga je mokro prilepil na sedež. Butala se ni upal več premakniti.

»No, kaj takega!« je doktorica Gular potegnila Lojevskega za roko, »kdo pa je tega invalida spustil noter?«

Pokazala je na profesorja Lebana. Obnašanje profesorja Lebana jo je sililo, da se je morala zgražati. 'Uh — kako bedasto se vede ... hotel je ploskati, leva roka mu je zdrknila pod klop, ko da ni njegova ... kakšen osel! Še roke ne zna več dvigniti! ... drugo roko pa je stegnil proti odru, usta premika le napol ... Uh uh!'

Profesor Leban je poskušal vstati. Spremljevalcu je hotel zaklicati, a brez glasu je hlipnil:

»Dvojno — vse vidim dvojno.«

Zgrudil se je v klop. Spremljevalec in Jazbečevi gojenci so profesorja Lebana odnesli iz predavalnice. Gneča v klopi, kjer je sedel profesor Leban, se je zrahljala, nihče ni opazil, kako svojevrsten način si je profesor Leban izbral za odhod s slavja.

Na odru je zrasla visoka postava s cilindrom, v črni pelerini do tal.

'Mefisto!' je zaklel Ventura.

'Ko netopir — mislim namreč ...' je pretreslo Lojevskega.

Ob pogledu na črno postavo so Butali rahlo zašklepetali zobje, znojnice so proizvedle nove decilitre slane vode.

'Ah — tale bo najbrž zaplesal,' si je dejala doktorica Gular.

Črni netopir, ki bo najbrž mefistovsko zaplesal, se ni premaknil. V polmraku je spregovoril:

»Ljudje tovariši, odprimo knjigo modrosti in berimo — — —

Bila je znanost,

ki je kraljevala sebi na pogubo,

s kultom nasilja si je prisvajala trone življenja, gospodarila je nad življenjem

berimo **Rekvijem za znanostjo**, kakršna je minila,

kajti bilo je življenje močnejše od rekvijema,
berimo torej **Psalm o življenju** — — —
in življenje je vztrajalo kljub znanosti
in življenje je neprekinjeno prelivanje roda v
rod zaradi znanosti,
ker tako ga živi človek,

berimo torej **Odo o Človeku** — — —
kaj je lepše, kaj je smelejše od Človeka,
od lastne podobe telesa in duha in energije
notranjih vzgonov v Človeku,
ker Človek ima pravico na lastno podobo
in ima pravico, lastni podobi dodajati lepoto
in ima pravico, očiščevati lastno podobo . . .«

Visoki mož je odvrigel cilinder in pelerino. V lučeh,
ki so polno zasijale na odru, je stal v sivi monduri, z nageljnom. Jazbečev gojenec. Stopil je naprej k robu odra
in stegnil roki proti Jazbecu:

»Mojster,
v stoletnico naj odjekne naša zahvala Tebi,
zahvala Tvojih gojencev . . .
hvala Ti za Rekvijem znanosti, kakršna je minila;
za Psalm o življenju
in za Odo o Človeku — — hvala Ti!
Hvala Ti za pomoč . . .
spoznali smo, kaj pomeni biti človek.«

Prihitela so dekleta v svetlo sivih oblekcah, s košaricami v rokah in profesor Jazbec je bil obsut z nageljni, ki so vreli nanj iz naročij deklet.

Mojster Jazbec je vstal in se znašel v objemu deklet.
Iz ozadja so prihiteli k Jazbecu gojenci. Valili so se k mojstru brez števila, dokler je bilo trohice prostora v predavalnici. Stiski rok, objemi. Besedi, ki so jih pripovedovali ljudje z nageljni svojemu mojstru, ni bilo slišati. Občinstvo, predvsem študentje in zdravništvo v zadnjih klopeh, je stopnjevalo razpoloženje še enkrat do gromkega viška. Ljudje so vstajali in uprizorili ovacije mojstru Jazbecu.

Zaključek slavja stoletnice je bil načelnik Deželne

uprave. Stopil je h govornici in v nemir, ki se v amfiteatru ni več polegel, je metal besede. Pozdravljal je, hvalil, opeval, govoril — in nazadnje izročil odlikovanje umobolnici v roke mojstru Jazbecu.

Občinstvo je imelo še eno priliko, da je veselo pobesnelo.

Deveta večerna ura.

V plesni dvorani velikega razstavišča so zagorele neštete luči in dvorani dale slavnostni lesk. Oglasila se je godba in dvorano poživiljala s plesno ritmiko. 'Elitni medicinski ples'. Slavje stoletnice norišnice, ki se je začelo dopoldne, je zvečer doživljalo svojo družabnostno krono.

Junak dneva stoletnice mojster Jazbec je prišel s soprogo brez akademske zamude. Njun prihod je bil pozdravljen z vseh strani. Potuhnul se je edinole profesor Ventura. Ni zamahnil z dlanema skupaj, in preprečil je tudi svoji ženi, da bi zaploskala obenem z drugimi.

Zavrteli so se prvi pari. Mlade urne noge so izkoristile praznino na prostranem plesišču. Pozneje, po deseti, okrog enajste bo na plesišču gneča ko v konservi sardin. Kdo bo takrat — zdaj je čas za ples. Zdaj, pred uradno otvoritvijo.

Bar je v stranskem prostoru že posloval. Brinjevec, slivovka . . . kozarček, za uvod. Kolega in calvados, maraskino in kolegice . . .

Profesorju Butali so v baru natočili konjak, in akademik Lojevski se je pustil postreči s pelinkovcem. Ne navadna nagnjenost do kozarčka žgane pijače je izhajala iz njunega razgovora. Bil je zaupen in kratek. Zamudila sta prihod Jazbeca — svojih rok itak ne bi bila mučila s ploskanjem — kakšna kozlarija . . . namreč, neumesten teater okrog neke stoletnice; oziroma — brigada norcev si omisli slavnost in Jazbec, svetnik norcev se gre javno . . .

Misli obeh sobratov so si bile zelo blizke. Opazovala sta z galerije plesoče pare. Po konjaku in pelinkovcu sta molčala. Akademik Jonatan je v želodcu čutil vročino, profesor Butala je čakal, kdaj mu bo konjak olepšal svet.

Pri vhodu se je sproti delala gneča in dvorana je postajala ko čebelnjak.

Premor. Godbeniki so odložili pihala in tolkala. Glavni napor šele pride.

Pri vhodu v dvorano so se ustavili štirje pari. Štiriperesna deteljica. Gregor, Luka, Deu in Pegan, vsak s svojo družico. Rezali so jo preko praznega plesišča k rezervirani mizi pod galerijo.

Godba je tedaj ponovno udarila par taktov. Ritem sambe je zavalovil po dvorani in vabil. Štirje pari niso hoteli zamujati, zavrteli so se.

Na galeriji je akademik Jonatan izbuljil mežeče oči — kaj, mamka! oboževanka Vanda sredi plesišča! . . . giblje se in pleše . . . namreč, in kako pleše! — Njeni lasje so ritem, tudi lasje se gibljejo . . . namreč, nič tako kot pri mrliču, kjer se nič ne giblje . . . toda — ona pleše v krempljih doktorja Galeta — nezaslišano! Potegavščina . . . hotel bi reči, da je zdaj vse jasno . . .

Akademik Jonatan je na galeriji doživel najhitrejše in najtežje prebliske svojega umirjenega mišljenja. Zdaj mu je bilo vse jasno.

V prebliskih je doživljal ponovno vse neuspešne večere z vrtnicami v Južnem drevoredu, obnavljal je zatajevane možate vzdihljaje, doživel je še enkrat roparski večer, ko so mu neznanci pred nosom ugrabili Vando — tu so, mamka! tu! patološka svojat! Gale-Gale — — Gale — — — — Gale . . .

Vando, zgubljeno v Galetovem objemu, je z manj smisla za zatajevano možato tragiko in z več jezljivosti preboleval profesor Butala. Udarec je tudi zanj prišel nepričakovano. Ob odločilnem zamahu usode je stal na istem meridianu ko sodni medicinec Lojevski, na galeriji, nad plesiščem, kjer se je vrtela Vanda, tihi Butalov ljubezenski model. Butalo je polil znoj. Godba ni odigrala dveh taktov — — Butala je bil premočen. Lahko bi dejal, da prihaja iz savne.

Profesor Ventura se je namenil, da pelje ženo v bar. Vstala sta. Tedaj je Ventura porinil ženo nazaj na stol. Mimo sta plesala doktor Gale in Vanda. Ventura ju je pogledal, ko da ju hoče zaustaviti . . . oha! Kaj pa naj to pomeni! Sta par? . . . ali kaj sta? Je Gale Van-

din ... pomeni, da hodita ... da živita skupaj?

Oprezal je za njima. Da, doktor Gale in Vanda plešeta, skladno, razgibano, najbrž res pravilno po taktu. Združuje ju menda ples. Ali še morda kaj drugega? No, vseeno. Galeta bo treba podreti. Tako ali tako.

Večer je prehajal v noč, ki se je ob prekomerni proizvodnji zvokov, ob privatni plesni iznajdljivosti in ob različni pivski vnemi bujno razcvitala. Četrtnike prvih ur so bile uvod v noč. Potekale so ob klepetu in ob občudovanju damskih toalet — gospodje so itak zmeraj vsakodnevno prozaični. Damske toalete pa — parada domačega in uvoženega blaga in okusa; konkurenca premožnosti, ki jo dozira nevidni feniks družbe — — —

'— — — oh, ta socialistična zaprtost — — —'

— — — in funkcionalna višina v družbeni lestvici — — —

'— — — obleka je iz svile. Čista lyonska, ne lažem ... naravnost iz Lyona ... mož je bil v delegaciji ...'

Damske toalete — poezija časa in osebne duhovitosti. Poezija se je opirala deloma na naravna izročila ...

»... kako ličen dekolte ste si omislili — ho-ho! ...'

— — — oblačilna naprava je bila pod vratom visoko zaprta, na hrbtu pa razklana navzdol do doline, ki je prirodni zaključek človeškega hrbta.

Včasih je poezija toalete prikrivala nekaj socialne dramatike iz področja ženske emancipacije — — —

»... je tak skopuh ... hotela sem brokat — kupil mi je tole cunjjo, podobno kmečkemu platnu ...«

Bližala se je polnoč. Vedno več — in nazadnje so se vsi zgnetli na plesišču. Ples je postal vsebina noči. Ples kot ritmika — — —

— — — ča-ča-ča! — — Tuš. Dame volijo — in gospodje volijo — vsi volijo.

»Bravo, muzika! Bis ...«

»... še enkrat rumbo ...«

— — — bila je samba. A bil je ples, vseeno, kakšne ritmike. Ples kot telovadba — — —

»... asa! ... moje občutljive noge — ne znate paziti! ...«

»... hočete reči 'kurje oko« — — lepo prosim, o-

prostitute mojim čevljem. Šele včeraj so prišli iz trgovine in še ne znajo hoditi . . .«

Ples kot preizkus intimnosti — — —

» . . . golobičica, kje te naj primem, da boš volnejša? . . .«

» . . . brez skrbi malo višje na hrbtu, gospod doktor, ne tako nizko zadaj . . .«

Ples — ples svile, ples kurjih oces, ples salonskega otipavanja. Ples borbene spretnosti v pretesnem prostoru, ples v konservi. Ples ples ples . . .

Štirje pari deteljice patologov so še utapljali v plesočem mitingu.

— — — taaaam taaaam tip-tip — — —

» . . . prekleta žeja . . .« je protestiral doktor Luka —

» . . . lahko vama, mladoporočencema. Medene tedne sta začela s plesom . . .« se je po taktu pehal mimo doktor Deu z naročenko — — —

» . . . dosti mi je gneče . . .« se je uprla Vanda.

Omizje v kotu pod galerijo je zbralo vse štiri pare, upehane, potrebne vode in par minut sedenja.

Pridružil se je profesor Jazbec:

» . . . na zdravje novoporočencev! . . .«

Steklenici ritoznojčana je nosil v rokah, dve drugi sta mu štrleli iz žepov suknjiča.

Mlada zakonca, poročena šestintrideset ur, sta srečne začetke zakonske zveze požrtvovalno vgrajevala v znoj in v tacanje ljudi na plesišču. Poroko sta opravila dan pred tem, brez Jazbečevih svatov — profesor je tičal do glave v slavju stoletnice. Svatje so bili doktorji Pegan, Gregor, Deu in Sava Peganova.

»Grozno počutje. Premočena sem in zmečkana . . .«

» — — — jaz tudi — — —«

» — — — tudi — — —«

» — — — in jaz šele — — —«.

Dame so odšle po osvežitev v toaletne prostore in v umivalnico.

Profesor Jazbec je začel točiti ritoznojčana.

Dvorana je plesala zadnje krče pred polnočnim odmorom.

— — daaj dam kràm-pole šem-pole — —

— — daaš dam cìm-bale tàmbure — —

Dame so se vrnile k omizju brez Vande.

Ne! — kakšen vsiljivec je Ventura. Po sili je zvelkel Vando na plesišče,« je dejala Sava.

Doktor Luka je vstal. Popravil si je rokave, zapel suknjič.

»Ne nori!« ga je ustavil doktor Gregor. »Kje ju boš iskal, v drhali, ki ne ve več, kaj je levo, kaj desno.«

»Pij! Prvi kozarec — za žejo,« je natočil mojster Jazbec kozarce.

Požirek — kozarec doktorja Luke je bil prazen.

»Drugi kozarec — za modrost in razpoloženje,« je vdručič natočil mojster.

Vdručič je izpraznil kozarec doktor Luka.

Tuš. Napovedal je glavni odmor, godbeniki so si oddahnili.

Plesišče se je izpraznilo. Napolnil se je bar, napolnili so se stranski prostori, namenjeni pitju. Natararji so imeli težaško delo.

Šum in hrušč, govorjenje in smejanje. Nekje v stranskem prostoru se je oglasil samospjev grla, katero je hotelo biti močnejše od not iz klarineta.

Vanda se je vrnila k omizju in sedla k Savi. Grudi so nemirno dihale. Roke so popravljale lase, ne da bi jim povsem uspelo prikriti razburjenje.

»Je kaj neprijetnega?« je zaskrbljeno vprašala Sava.

Vanda ji je šepetala nekaj na uho.

»Svinja Ventura!« je tiho zinila Sava, obraz je pobledelel. »Nikar ne povej tega Luki, saj polomi Venturi kosti«.

Mojster Jazbec je z očmi poslušal šepetanje med Savo in Vando in uganil, da prikriva šepetanje nekaj neprijetnega.

»Čas je za veselje ob zdravi kapljici, kajne. Vsi za menoj v bar!« je zapovedal.

V baru je bila gneča ko pred nekaj minutami na plesišču. Grla so bila izsušena. Alkohol je tekkel. Iz alkohola je nastajala energija za domiselnost. Dovtip tu, anekdota tam — zabavnost je nalezljiva. Nad barom je prevladal humor doktorja Gregorja, bar je postal kraljestvo dobre volje mojstra Jazbeca, gneča v baru je uživala.

Doktor Luka je pozabil, da je nameraval zavihati rokave, ob sebi je čutil Vando. Bila je tu. Vse je torej v redu.

Vanda se je umirila. Pozabila je, kako jo je bil Ventura odvedel v garderobo, jo stisnil med plašče in ji hotel odpreti bluzo. Oprijela se je svojega Luke — oh, fantič moj!

Bilo polnočnega vrveža v plesnih dvoranah razstavišča je utripalo z neštetimi utripi boga Bakha. Razlilo se je po prostorih in hodnikih, skrivalo se je in iskalo oddaljene kote, razgaljalo se je v smehu in veselju brez uzd, in vse manj je gasilo prekipevajočo kri. Kri je po malem kipela.

Akademik Jonatan je z brizgancem krotil svojo neizživeto razuzdanost. Z Butalo ju je nocoj povezala usoda v tavajočo dvojico brezimnih menihov. Sedela sta v stranskem prostoru ob baru. Pridružil se jima je Ventura. Ventura je ušel ženi in vrhovnemu tožilcu — s tožilcem je tudi njegova žena . . . dolgočasni ljudje. Skrivališče v prostoru ob baru pri akademiku Jonatanu in Butalu mu je neverjetno ustrezalo. Skriti se! . . . Spodletelo mu je, z Vando, grdo spodletelo . . .

Po stopnicah se je zagnal v plesne prostore novinar Pero. V plašču — ni ga utegnil sleči, tako se mu je mudilo — je tekel preko plesišča. Obšel je omizja pod galerijo. Bil je v garderobi. Iskal je, našel jih je v baru. Bili so v elementu. Doktor Gregor je pravkar odkril v sosednjem prostoru svetniško rabsodišče akademika Jonatana, Venturo in Butalo. Globoko se jim je priklonil in se ponudil:

»Smem prisesti? Pili boste četrto ure na moj račun.«

Doktor Luka je bil v rožicah. Sledil je Gregorju k omizju visoke trojice in opomnil Gregorja:

»Pozor, Gregor. Gospodje so pivci in pol. V četrto ure te bodo s svojim pitjem spravili na boben.«

Pero ni mogel odlašati.

»Profesor Leban je umrl,« je dejal.

Tišina. Vse je obstalo.

Izdihnil je o polnoči. Za rakom z zasevki,« je dodal.

Razuzdano bilo boga Bakhusa se je v stranskem prostoru plesne dvorane sesirilo. Resnoba je legla v

prostor. Ko ob mrliču.

Profesor Ventura se je zganil.

»Žalostno, zares. A kaj se more. Človek se rodi, zato da nekoč umre. Dajte, sedite, bodite moji gostje.«

Prijel je stol in ga ponudil doktorju Galetu.

Noga doktorja Luke je dosegla stol — stol je sunkovito zdrčal nazaj k Venturi.

»Poslušajte, dragi gospod,« je doktor Luka za stolom zalučil še par besed, v katerih se je rahlo oglašal ritoznojčan, »poslušajte me dobro. Poznam zmikavte in tatove — vsak zmikavt ima človeško hrbtenico. Poznam hlapce in dekle — so pristni ljudje. Poznam mešetarje, vlačuge, policaje in še marsikoga — vsi so ljudje. Poznam pa tudi potvorbe človeka, skaze. Spačke poznam, spačke brez človeškega čustva. Ohole, puhloglave spačke. Za tole mizo gotovo sedijo najmanj trije . . .«

Prihitela je Vanda, objela Luko in ga odvlekla od omizja, ki ga je Luka bil uvrstil med omizje spačkov. Doktor Gregor in profesor Jabzec sta Vandini pomagala kot spremstvo, ki se je podaljšalo v kolono. Zapustili so plesno dvorano.

(Konec prihodnjič)

Edith Bruck

*Še je čas
niso izgubljena
usa upanja
kdor je ljubil
zmeraj nekaj zapustí.*

BORIS PAHOR

V DOMOVINI TILA ULENSPIEGLA

(Zapiski s kongresa)

28. julija popoldne

Pigalle.

Mislím na to, kakšen čar je imelo to ime nekoč, ko je bil ta okraj skorajda edinstven. Zdaj pa živi samo v odsevu preteklosti. Seveda se zvečer še zmeraj polno deklet giblje v krvavkasti svetlobi tesnih barov, medtem ko so druge v barvastih škornjih in kratkih krilih nepesniške vestalke ljubezni pred vežami zdolž mračnih uličic. In tudi danes seveda zvodniki živijo na račun deklet, ki se morajo zanje ponujati po pločnikih, kakor je nekoč Albert poskušal z Edith Piaffovo; a to ni bila tedaj in je še manj zdaj samo pariška posebnost. »Film cochon« pa si ljudje zdaj privoščijo kar doma, ko na malem ekranu sledijo oddajam svobodnih televizij. A Pigalle in Montmartre je nekoč obdajalo ozračje umetniškega sijaja, ki je spreminjal človeško slabost v izjemnost, iznakaženost v motiv za estetsko obravnavo. Koliko Toulouse-Lautrecov pa ima zdaj Montmartre za obvezno postojanko?

A vendar grem na obisk k slikarju, ki je prišel iz Makedonije, da nadaljuje sen montmartskega čudeža. Branislav Zendelski. Njegova slovenska žena, Zorka Ovijač, piše. Dvojica, ki živi v sodobnem svetu, a črpa vero v pravilnost svoje poti v komaj slutenih odmevih nekdanjosti.

Rue Yvonne-le-Tac.

Tja sta se selila oktobra. Ko sem se prišel poslovit, so kosi njunega pohištva potovali z dvigalom v vežo.

Ulica je tiha, gosposko odmaknjena, ne duha ne sluha ni več o pisanem življu z eksotičnimi obrazi in guturalnimi klici, ki oblega ulice lučaj niže.

Tukaj je nekakšen otok nepoudarjene in hkrati skoraj ljubosumne odmakljenosti, ki ni odsev gmotnega položaja, ampak zavest posesti bogatega duhovnega izročila, zvestobe neki skorajda aristokratski izjemnosti.

Prijateljla ustvarjata domačo oazo v tem zamaknjenem ozračju pradavne tradicije. Slovenska beseda (tudi slikar jo sijajno obvlada)

se, svesta si svoje drugačnosti, z mladostno prožnostjo loteva vprašanj našega časa. Potem jaz poročam o vtisih iz Ulenspieglove dežele, onadva pa razvneto nizata naklonjenosti, ki jih doživljata, in zapreke, s katerimi se morata spoprijemati. Vmes si v ateljeju lahko ogledam olja, ki sem jih bil oktobra videl v ozračju selitvenega nemira. Veliko olje z ženinim portretom. Akt. Makedonski motivi. Montmartre. In spet ugotavljam, da nam kljub vsem šolam, ki so si sledile od impresionizma do danes in ob katerih smo razvadili naš okus, nudi tradicionalna, to je realistična, podoba današnjega mojstra še zmeraj poln užitek. Seveda moramo pri tem za nekaj časa lepo odstraniti vse Jakopiče, Kandinskije in Chagalle, a potem se vendar zavemo, da se za trenutek nekako vračamo v klasične domove, od katerih smo se nekoč poslovili, a zato niso izgubili ne svoje vrednosti ne svojega čara. Tako mi je ob platnih Branislava Zendelskega, ki intimno doživlja tako makedonsko arhitekturo kakor domovja častitljive pariške četrti.

Potem ko posedimo za mizo, na katero je gospa Zorka prinesla izvirno rusko-slovensko solato in domače pecivo, me povabita na Place du Tertre, kjer bo slikar poskusil izpopolniti svoj budžet s portretiranjem turistov. In sam sebi priznam, da me ta bohemska stran njegovega — pravzaprav njunega — življenja na poseben način pritegne. Umetnik, ki je odnesel že vrsto nagrad in ki si je pridobil nemajhen ugled, se mora, če naj bo kos življenjskim zahtevam, pomagati tako, da prenese svoje stojalo na javni trg. A ker se ta podvig ujema z mikom kraja, slikar pa je nekako na voljo množici obiskovalcev, je tak vsakodneven poleten obred tudi sestavni del tiste globinske potrebe po svobodnem iskanju svoje poti, ki ne more brez tveganja.

Place du Tertre je skoraj kos vaškega tihožitja.

Lonci rož krasijo okna nevisokih hiš.

Vse, kar je tukaj še zanimivo, so umetniki, ki bi radi gostom z vsega sveta pokazali, česa so zmožni. In tudi oni, umetniki, niso domačini, ampak prišleci, čeprav so že njihovi daljni predhodniki pridobili zanje domovinsko pravico na teh umetnosti posvečenih tleh.

Tako se z Zendelskim in z gospo Zorko pogovarjam, medtem ko grejo mimo gruče nemških, ameriških, italijanskih itd. turistov. Slikar stoji pred stojalom in kadi. Visoka in močna postava, obraz pa, kot bi se vzel s freske v njegovi domovini.

Popoldanska toplota je naklonjeno mamilo, ki spreminja vso številno družčino karikaturistov, slikarjev, radovednih sprehajalcev in sprehajalk v svojevrsten semenj, kjer ljudje pričakujejo, kaj jim

lahko razodeneta risalno oglje in čopič. Ker so tokrat odmislili vsakdanjost, se z neodločnimi pogledi premikajo v dimenziji, ki jih s svojo nenavadnostjo omamlja in zaskrblja. Ko bi se ustvarilo bolj neposredno razpoloženje med njimi in umetniki, bi se zelo verjetno kar postavili v vrsto pred stojalo. Takó pa se Zendelski živahno pogovarja z mano, medtem ko turisti odgovarjajo na njegovo vabilo z odkimavanjem. Nezaupni so kakor pred krošnjarjem, ki jih lahko potegne s kakšnim zanič izdelkom.

Tedaj se Zendelski, kot da ne strpí v brezdclju, loti mojih potez, da sem namah eden izmed neverne množice, ki ga je slikar izbral v dokaz, da je njegova obrt zelo resna zadeva. Jaz pa samo za trenutek pomislim, da bi moral biti v zadregi, ker sem takó izpostavljen neštetim pogledom, a hkrati se zavem, da mi je na poseben način všeč ta nepričakovana soudeležba pri potrjevanju tradicije tega kraja. Nekje se v svojem notranjem forumu vključujem v ozračje Utrillovih ulic in Carcojevih opisov.

A morebiti moj obraz ob vseh teh utrinkih prevečkrat menja izraz, ker Zendelski nazadnje odkima, potegne risalni papir iz risanke in ga zmečka.

»Ni lahko,« pravi. »Poskusil bom v profilu.«

Zato sedim na robu lesene klopce, da se pogovarjamo, ne da bi se gledali. Opazujem slikarko na drugi strani tržiča in si mislim, da s teatrsko koketnostjo daje prevelik poudarek gibom svojega telesa in rok, namesto da bi se posvetila risbi na stojalu. A kaj, morebiti spada ta njena mimična igra k obrednim pripravam, ki so ji potrebne, da v nji dozori pravo razpoloženje. Morebiti pa je ukvarjanje s stojalom in risanko bolj samo pretveza, da bi dosegla neko dodatno potrditev ženskosti, o kateri je najbrž prepričana, da je izjemna.

Ko imam pred sabo črte svojega profila, se mi zdi, da je Zendelski videl v mojih potezah odsev neke trde močatosti, ki se je ne zavedam. A upodobljenec je nedvomno moj dvojnik. Zavoljo njega sem zdaj vse drugače kot navaden turist potrjen za člana nevidnega občestva, ki se je izšolalo na tem znamenitem griču. In videti je, da so se ob podobi, ki jo je izrisal slikar, tudi mimoidoči prepričali, da je risalno oglje vodila mojstrska roka. In odločijo se, da se približajo čudežnemu stojalu.

Popoldne počasi leze v sence večera, štrene turistov pa se gostijo, kakor da bi jih napoved bližajočega se mraka komaj prepričala, da ne smejo iz Pariza brez postanka na postojanki, o kateri pišejo njihovi vodniki. Z Zorko Ovljač se medtem ukvarjava s prvi-

nami slovenskega značaja, sprehodiva se po tržaških ulicah, se vrneva na francoska tla, a samo zato, da odletiva v Makedonijo, o kateri poroča *La voix du Nord*. V mlačnem ozračju, ki je poln šumotov stopinj, in v zapeljivi igri številnih jezikov se vse težave, ki nas tarejo, nevidno rahljajo in počasi razpadajo.

»Prinesli ste mu srečo,« pravi gospa Zorka o možu, ki neprenehoma riše. Zdaj dela ob svetilki. Kadi in suče oglje ob trumi, ki se premika mimo kot procesija zdaj prepričanih častilcev lepote.

Za en večer?

Za eno noč?

A nikomur se nikamor ne mudi.

Na trgu Pigalle sem se v osamljeni kabini povezal z Barkovljami. Živka pravi, da je sonce privabilo že pol Trsta na školje. Tako se mi je prikazal pinijev gozdič, ki zaslanja obrežje in kopalce, razločno pa sem videl tudi žarke na preprogah iz gostih iglic pod drevesi.

Pojutrišnjem bom tam, zdaj pa ne vem, ali sem bolj ljubosumen na tisto barkovljansko obrežje tukaj na montmartrskih tleh ali pa bom ob školjih bolj ljubosumen na mik pariškega ozračja.

29. julija

Dopoldne obisk v podzemeljskem čarobnem okraju. Les Halles so samo še spomin. Zdaj je to *Forum*. Svojevrsten trg dvajsetega stoletja. Najpoprej je samo za nadstropje nižji od cestnega tlaka, tako da sonce obseva skrivnosten kip, ob katerem se namesto rimskih senatorjev zbirajo turisti. Potem v nižjih nastropjih labirinti s trgovinami, s samogibnimi stopnišči, s smerokazi za metro ... Saj ne rečem, kot posebnost je stvar privlačna. Pričevanje izvirnih zamisli. Kot Baubourg. A le-ta je kot kulturni center funkcionalen, ljudski. Izložbe v *Forumu* pa razstavljajo bolj za petičnike.

Izjema je FNAC, zadruga knjigarn.

Sèm sem tudi prišel.

Ogledujem si posamezne oddelke, kot da so me avtorji povabili na tihi zmenek, zato da se med nami vez okrepi, saj zares ne veš, kdaj ti bo zavest solidarnosti bolj potrebna.

Camus, Sartre. Oba sta odšla, a oba sta vsak dan bolj pričujoča. Čeprav se za svoje umazane roke oblastniki prav nič ne zmenijo. Camus pa je v *Upornem človeku* že zdavnaj povedal to, kar zdaj drugi parafrazirajo v kopicah knjig.

Vzel sem si *Penser avec les mains*. To delo je Denis de Rougemont napisal pred vojsko. Kocbek ga omenja. Taka hrana se namreč nikdar ne pokvari. Kljub spremembam se zdaj motamo sredi neznanck, ki so jih bistri duhovi skušali razvozlati pred petdesetimi leti.

V oddelku slovarjev in slovnic me mami arabska slovnica. Je prav res, da kogar je puščava očarala, ta ne neha čutiti v sebi nje-ne privlačne moči. Velikokrat me je že prijelo, da bi šel obiskat Ahmeda ben Laluma, ki je 1940. leta kot desetletni deček verjel v svobodo libijske zemlje. Zdaj je petdesetleten mož in ne bi več spoznal nekdanjega vojaka, ki je tako pravilno izgovarjal arabske besede, da sprva ni mogel razumeti, zakaj nosi savojsko uniformo. Da, ko bi bilo libijsko družbeno ozračje drugačno, bi se že zdavnaj zglašil v Garjanu ali v El Abiarju in prisedel k domačinom, da bi mi ponudili čaja s kikirikiji.

Popoldne se odpravim na postajo Montparnasse.

V Maurepas grem obiskat Texiera, kot sva se zmenila.

Na ti postaji nisem bil več po 1946. letu, ko sta me Pilon in njegova žena peljala v Versailles. Nista vedela, kako bi hitreje pomagala, da bi prišel k sebi brodolomec, ki ga je nemška ujma nazadnje srečno odplavila na bregove Sene. Meni pa je boljše dela njuna naklonjena bližina kot pa veličastnost dvorcev in vrtov; do konca svojih dni sem bil namreč rešen sleherne skušnjave po vsem odvečnem.

(A tokrat ne smem, ko se vrnem domov, pozabiti prepisati zapisa o Pilonu iz *Razgledov!*)

Postaja Montparnasse pa se je razbohotila tako, da se ime starodavnega okraja ne ujema več z modernim slogom in prostornostjo dvoran in stopnišč. Kakor ob nebotičniku tudi tukaj občudujem in hkrati čutim domotožje po vsem, kar je bila oplemenitila patina časa.

Potem v električnem, krajevnem vlaku seveda, občudujem udobnost in obenem eleganco vozov, v katerih se povečini vozijo delavci in podeželani. Enako sem čutil januarja, ko sem se srečal z Edijem v Münchnu in sem se po njegovem odhodu odpeljal v Dachau. Tudi tukaj si kakor tam želim, da bi v vseh zahodnih deželah tako delavci kot srednji sloj postopoma dosegli takšno razvojno raven, da bi družbeno življenje samo po sebi izločilo sleherni potrebo po revoluciji.

Maurepas.

Marcel je prišel pome, ker je njegova domačija oddaljena od postaje. Rue de Pas de Calais. To ime me je oktobra zapeljalo, da

sem prenesel Marcelovo bivališče na sever!

Dom ujet v zelenje, ki se podaljša v pravo gozdnato parcelo. »A ta ni moja,« poudari Marcel. Sediva na vrtu, medtem ko se nebo mrači. Tiha, zamišljena gospa se je vrnila v hišo z dekletcem, ki še ni shodilo, in za tremi dečki, ki so se predstavili in se hitro porazgubili. Ostala sva sama, da se pogovoriva, a ploha nama ne dá, da bi prisrčno srečanje spremljala senca dreves. Zateči se morava v sprejemnico.

Najpoprej mu potrdim zadovoljstvo, da smo združili Costove in njegove sposobnosti ter si tako obenem zagotovili tudi katalonsko učinkovito pomoč. Z Moritzovim odklonom, da bi bil tajnikov pomočnik, je vodstvo seveda izgubilo pomembno delovno moč, a po tem kongresu bo naše združenje začelo z novim poletom. Z vstopom naših prijateljev v evropski parlament smo pa nehali biti nepriznani glasniki jezikovnih parijev.

Marcel sprejme to mojo potrditev njegovih pobud z očitnim olajšanjem, tako je zdaj prepričan, da moja zamisel o dveh tajnikih ni skrivala nikake osti proti njemu. V prisrčnem razpoloženju potem preideva k vprašanju slovenske narodne skupnosti na Koroškem. »Seveda boš imel zadosti časa,« mu pravim, »da boš zadevo dodobra spoznal z vseh strani, saj se je tvoje tajnikovanje komaj pričelo. Problem je v tem, da so — tudi v naši organizaciji — tisti ljudje, ki so bližji nemški kulturi, do stvarnega položaja slovenskih in hrvaških ljudi v Avstriji bolj hladni, medtem ko so do njih očitno naklonjeni tisti člani, ki jih je izoblikoval romanski svet. Naj ti navedem samo primer s kongresa v Bayonne. Tam sem se spoprijel s prijateljem profesorjem Héraudom, ki je trdil, da moramo upoštevati tudi pripombe avstrijskih forumov, kar je seveda absurdno, saj se vendar zavzemamo za pravice tako imenovanih manjšin!«

Kot nepričakovano dokazno gradivo se mi tedaj ponudi brošura, ki se je nekdo potrudil, da jo je z drugim gradivom poslal Marcelu. Izdala jo je dunajska oblast. Žepna oblika, bogato ilustrirane strani, patiniran papir.

»Glej,« vzkliknem, »tukaj imaš primer, kaj lahko vse natvežeš nepripravljenemu, nič hudega slutečemu bralcu. Tukaj je čez celo stran objavljena fotografija slovenskega doma *Korotan* na Dunaju; to pa je stavba, ki jo je zgradil slovenski duhovnik in jo moderno opremil, da v njem prebivajo slovenski študentje. Avstrijska oblast spada zraven kot zajec k bobnu. Prav tako vse te fotografije pročelij slovenskih posojilnic itd. Vse to si je slovenska skupnost sa-

ma postavila s svojim denarjem, zato oblast nima nobene pravice, da operira z dokazovanjem, ki ni nikakršno dokazovanje. To so argumenti, ki jih posreduješ mala fide. Poslopje državne gimnazije za Slovence. To je prav, in to je nekaj, čeprav ni vrtcev za slovenske otroke in čeprav je za osnovnošolske otroke vse prej kot spodbudno urejen pouk slovenskega jezika. No, a saj so zdaj moje besede odveč, ko pa fotografije te propagandne brošure govorijo kar same zadosti zgovorno.«

Ozki, rdečebradi obraz mladega Kelta se nasmehne: »Kot bretonski človek,« pravi, »sem bolj na tekočem o jezikovnem položaju na evropskem severu; a počasi se bom poglobil tudi v usodo drugih skupnosti.«

Potrdim mu, da bom objavil njegov članek o jezikih v Skandinaviji, ki je izšel v pariškem listu bretonskih študentov; s svojim obiskom pa, poudarim, sem želel doseči, da bi najinih vezi ne vzdrževala samo pisma in bežna srečanja na kongresih, ampak bolj prijateljsko ozračje. Takó smo si namreč kljub velikim razdaljam blizu, saj smo si čez vso Evropo spletli mrežo soglasnih čustvovanj, da zabrni, ko je prizadeta katerakoli od njenih zank, na vseh koncih hkrati.

Kot v odgovor Marcel vstane in dá na gramofon ploščo s pesmimi, ki jih je spočela katastrofa, ko je poplava nafte zatrla morsko favno in floro vzdolž bretonske obale.

Zunaj kar naprej štropota deževnica, ki se zliva s strehe, kot da se je utrgal oblak, jaz pa poslušam protestno in trpko pesem o umirajočih ptičih, ki jim je črna oljnata brozga zleplila peruti; sledim ljudskim motivom, pri katerih prevladuje dudu in so kljub severni domovini bretonskega ljudstva nekje sorodni rezijanskim plesom. Obenem pa iščem na ovojnici prevod bretonskih tekstov. A natisnjenih je samo troje besedil. Yann Enjeu grenko zatrjuje, da bi se, ko bi bil Bretonec, skrtil v jamo srda, kamor grejo umirat ptice, ki jih je napadel mazut. Ko bi bil Bretonec, pravi, bi rekel, da smo se sami predali, kot ptič, ki misli, da je svobodno vse, kar je modre barve. A saj sem Bretonec! na koncu ugotavlja, tako da mu je nanizana tragika okužene narave pravzaprav prisposodba ljudske usode. Te se rezko zaveda Polig Monjarret, katerega peče sramoten položaj keltskih ljudi, ki zdaj jočejo še nad svojo zemljo, potopljeno v smrdečo lepljivo zmes. Xavier Grall pa še bolj sproščeno govori o pošastnem kozlanju, o temni defekciji, ki je zajela kraje, ki imajo zdaj absurdna imena, kot *Deviški otok* ali *Angelski zaliv*. Ne bom šel gledat, se zaprisega Grall, ne maram videti propada armorikanske lepote. Ne bom šel gledat ...

Ko spet sedim v kupeju motornega vlaka in pazim na veliko ploščo, ki mi jo je Marcel poklonil, si pravim, da je moj prijateljsko-diplomatski obisk prerasel v intimen stik dveh občestev, ki se vsako na svoj način upira razosebljanju. Mi smo vsekakor na boljšem, ker se morajo bretonski ljudje v boju za svoj jezik spoprijemati s pariškim centralizmom, ki je izraz samozavestne »grandeur«. A obenem me spremlja tudi tožba, ki prevladuje v keltski pesmi, in skušam razbrati podobnosti in razločke keltske ter slovenske duševnosti. Zakaj nobenega dvoma ni, da sta si v bistvenih značilnostih sorodni. Kakor mi so Kelti živeli razdrobljeni v manjše enote, kakor mi so ljubili svobodo in zato niso prenesli oblasti skupnega voditelja. Vercingetorix jih je s težavo pripravil na organiziran boj proti Cezarju. Gre za gostoljubno ljudstvo, ki ni imelo templjev in kipov, ampak je svoje verske obrede opravljalo v gozdovih, kjer je častilo drevesa in reke, predvsem njihove izvirke. Poglavitnega pomena pa je, da v umetniškem upodabljanju Kelti niso realisti, ampak skušajo podati duhovno vsebino, nakazati vlogo notranjih ter skrivnostnih sil, kot pravi A. Varagnac v knjigi, ki mi jo je pred leti poklonil Armand Keravel. In prav družbeni partikularizem ter nagnjenost k spiritualizmu, se mi zdita tista osnovna elementa, ki sta tako Kelte kot tudi Slovence pasivizirala. Drugače pa človek kar čuti kot svoje daljne sorodnike te pridne kmete, te prvovrstne gozdarje, drvarje, tesarje, sodarje, kolarje. Pa tudi topivce železa, steklarje in lončarje. Pa kaj bi primerjal. Preprosto namreč ugotavljam, da so spreobrnjeni keltski svečeniki druidi prišli potem k nam kot krščanski pridigarji poudarjat tiste prvine, ki so jih njihovi predniki cepili prebivalstvu, s katerim smo se bili spojili ob prihodu na ozemlje, kjer živimo! Kakor Kelti so se tudi naši stari radi pogovarjali in pili medico. Tako smo pravzaprav ljudstvom v Bretanji, na Irskem, v Kornovalji, v Valesu dosti bližji, kot mislimo. Vsekakor nas druží smisel za intimno sožitje z okoljem, s katerim smo se spajali tako občuteno in docela, da smo prezrli svojo lastno identiteto. Živeli smo scela, a kot naravna bitja sredi simbolov, ne kot osebki ...

V stekleni spovednici rue de Sèvres pozdravim Zlatko. Spodbuja me, naj si privoščim še nekaj pariških dni. Zelo prisrčno in iskreno mi poklanja Louvre in Latinsko četrt, vendar vem, da je v ti pristni darežljivosti neviden odtенок obžalovanja, da si ne more privoščiti sprehoda po burvarju Svetega Mihaela.

Ko sem spet med pešci na pločniku, mi je tesno, kot da sem upal, da jo bom srečal ob vhodu v podzemeljsko železnico, pa se

potem naenkrat zavedel neljubega slepila.

30. julija

Snoči sem bil spet na Montmartru, a zavoľjo deŒja slikar ni odšel na veĉerno variacijo na trg. Posedeli smo in kramljali na relaciji Bretanja-Pariz-Trst-Ljubljana-Skopje. Ker pa je naša karovana potovala po voznem redu, ki ga je doloĉalo srce, smo se spotoma ustavili v Špetru Slovenov, v Ukvah in v Celovcu.

Ko sem odhajal, sem imel občutek, da sem vĉerajšnji dan modro in dosledno izpolnil. Pravilu *Nulla dies sine linea* sem bil tokrat zvest v prenesenem pomenu, ki je mogoĉe bolj dragocen kot dobesedni.

Dopoldne v Latinski ĉetrti.

Ime bi me seveda utegnilo nekoliko motiti. Latinsko ĉetrt so jo namreĉ imenovali zato, da so poudarili kulturno središĉe v nasprotstvu s stoletji barbarskih vdorov. A pomembno je, ĉesa je ta ĉetrt simbol.

No, a zdaj si vtiskujem v spomin imena ulic in napisov:

Rue de la Harfe.

Dionysos.

Le Phenicien.

Pri tem si mislim, kako vneto odklanjajo klasiko takó apostoli zahodnega tehnicizma kakor marksistiĉni apologeti napredka. Šola da mora usposobiti nove generacije za elektronsko civilizacijo, klasiĉna izobrazba da namreĉ mlade onesposablja za stik s stvarnostjo! Zaseda najhujšega ekstremizma. Ne Homer ne Platon ne Solon ne Katul nas seveda niso rešili hudega skozi vsa stoletja, to je res, a smo vsaj vsakikrat znova vedeli, kako krepko smo zavozili s poti modrosti. Ĉe naj pa obvelja pravilo o odrešenju iz izpopolnjevanjem kibernetike, koliko razpoloŒenja bo še ostalo ĉloveku na voljo za umik v bogastvo naravnega klitja in rasti?

Res, ĉe se zatopiš v branje Monodove knjige, ĉutiš, da kljub pritrjevanju naključju, ki edino pretrga nit nujnostnih procesov, znanstvenik vendar skuša predlagati neko razumsko metafiziĉno dimenzijo. To seveda zato, ker je v njem še Œiva lekcija klasikov. Kaj pa bo izpovedoval, komur bo alfa in omega samo raĉunalnik?

Nobene omejitve seveda ne sme biti doseŒkom duha, vendar bi bilo potrebno nova odkritja prilagoditi mnogostranosti Œivljenja, ne pa skušati krojiti le-tega po meri novih izsledkov. Tehniĉni razvoj je ĉudovita pridobitev; uniĉevanje narave in njenega bogastva v imenu tehniĉne civilizacije, pa je zlo. Usodno zlo.

Potem pustim, da me živi človeški tokovi, ki polnijo tesne ulice, sprejmejo vase. Samo otožna misel me obide, da bom namreč zvečer sedel v vlaku, ki bo potoval proti vzhodu.

Barkovlje, 11. septembra

Ob nepričakovani izgubi dr. Milana Starca sem se zavedel, da je odšel še zadnji prijatelj, ki mi je pomenil vez s predvojnimi časovi velikih preizkušenj in velikega snovanja. Ob njem je bila namreč še zmeraj kakor živa tista skrivnostno spredena mreža mladih ljudi, ki so pripravljali odrešitev primorske zemlje. Tudi s Slavkom Tuto sva se seveda vračala v predvojne dni, a z njim sem se pogovarjal kot z zavzetim publicistom, ki bolj razmišlja, kako bo zasnoval prikaz dogodka, vzetega iz bogato založene spominske skrinje, kakor pa da bi sproščeno razodeval svoja osebna izkustva. Milan pa je bil neposreden. Najini predvojni stiki so bili sicer skromni, zavoljo zavodskih let sem se bil družbi mladih približal z zamudo; a vendar naju je v povojnem času družila zavest skupnega dozorevanja. Posebno odkar sem si ga pred leti izbral za svojega zdravnika, sva večkrat našla priložnost za nenačrten pomenek. Tudi v sami ambulanti mu je bilo všeč, da mi je, čeprav nekadilcu, ponudil cigareto, da sva lahko prešla k izmenjavi vtisov in mnenj. A kdaj sem se nalašč pojavil med zadnjimi pacienti, da sem ga potem počakal; ko je odslovil poslednjega, sva sedla za kavarniško mizico sredi proseških mož.

A naj sva sedela kjerkoli, na primer v restavraciji Pri Slavku vrh strmine, ki kraljuje nad morskou planjavo, ali na vrtu njegovega doma še višje zgoraj, zmeraj so se v najin pogovor prikradle podobe preteklih dni. Vendar ni šlo samo za obnavljanje doživetega, pač pa za presojo prehojene poti in za ocenjevanje današnje stvarnosti. Z Milanom sem se namreč bolj kot s komerkoli drugim ujema v zavezanosti pluralizmu. Ker tudi on je bil v vojnem času prispeval svoj delež, da bi napočila ura prostosti, a je v primeru z veliko večino drugih razumnikov tudi danes ne samo ostal zvest demokratičnemu izhodišču, ampak ga je odkrito zagovarjal in se zanj, če je bilo potrebno, odločno postavil. V najbolj rezki obliki se je to primerilo, ko je slovenska oblast skušala prepričati, naj umaknejo svoj podpis, tiste, ki so 1975. leta podprli izdajo brošure s Kocbekovim intervjujem. Takrat se je bil dr. Milan Starc z družino udeležil po-

tovanja, ki ga je organiziral tukajšnji slovenski dnevnik, a so morali na mejnem prehodu vsi številni udeleženci celo uro potrpežljivo čakati, da se je mednje vrnil zaznamovani doktor. »Ničesar ne prekličem,« je rekel spraševalcem. »Živim v demokratični državi in podpišem ter podprem, kar se meni zdi prav. Če pa vam ni prav, da potujem po Jugoslaviji, se bom pač vrnil.« In ko so omenjali pokol, o katerem je govor v Kocbekovem intervjuju, in zatrjevali, da so sovražne elemente pošiljali v poboljševalnico v Kočevje, se jim je odločno postavil po robu: »Meni ne boste pripovedovali pravljic. Sam sem bil zaprt v Kočevju, zato vem, kaj se je tam dogajalo!«

Zaupal mi je, da o teh preizkušnjah piše spomine, da pušča v zvezku levo stran prosto za moje morebitne popravke. In tudi ko sva sredi julija prebila popoldan za vrtno mizo pred njegovo domačijo in je bil sredi naraščaja dobrodušen patriarh, je zagotavljal, da ponese zapisnik s sabo, ko pojde na dopust. Bil je eden izmed tistih popoldnevov, ko se navpične stene Griže ob žarkih vnamejo, da žarijo kot bela žerjavica, morje pa v prepadu pobliskava s poplavo staljenih mečev. Za našimi sedeži se je parila sivka in pripravila gospo Nado, da mi je nazorno pokazala, kako so nekoč domačinke dišavo spletale v trdne čopke — kot v Dalmaciji pač ali v Provansi. To hočem reči: kljub žarkemu ozračju in veličastni panorami sva bila midva skoraj ves čas na poti: z Albertom Rejcem v Beogradu, s Cirilom Martelancem v »Primorski brigadi« ali z Ivom Sosičem pri predvojnem ilegalnem prehodu meje.

Zdaj je njegova visoka in krepka postava, njegova komunikativna osebnost zatonila v luči najbolj slovesnega obmorskega poletja. S tem, da sem zdaj pripisal njegovo ime na seznam prijateljev, ki sem jih letos izgubil, pa se zavedam, da je njegov odhod izdolbel ob meni praznino, ob kateri mi je, kakor da sem sam na razbitini sredi morske širjave.

Barkovlje, 13. septembra

Dolgo sem okleval, ali naj ob zadnjem slovesu o Milanu spregovorim. Menil sem, da sem to dolžen storiti, ker se ne bo nobeden od govornikov dotaknil pekoče resnice, a obenem se mi je upirala misel, da bom spet samo jaz s svojo vnemo, da vnašam korekture v sprejeto tolmačenje polpretekle zgodovine, prinesel razglašenost v intimnost občutenega obreda. A vedel sem tudi, da bi, če bi se umaknili, izdal najine pogovore, njegove spomine, ki jih je pisal zame. Navsezadnje, sem si rekel, zakaj naj bi si pomišljal pred

skrbjo, da ne motim trpke zbranosti pred zanj odprto zemljo, ko pa je bila razglašena, ki jo je Milan doživel, tako rezka, da je po treh desetletjih vzel s sabo, ko je odšel na počitnice, šolski zvezek, da bi mu zaupal, kar je bil namenil, da izide na straneh »Zaliva«.

Tako sem sédel k stroju in prišel na pokopališče z natipkanim listom trenutek pred žalno slovesnostjo.

O, ta kontovelski kraj večnega počitka!

Izbral ga je eden izmed potomcev tistih pristno pesniško navdahnjenih mož, ki je pripeljal prva krdela slovenskih ljudi k morju. Pretresen od mogočnega vtisa, ki se je zarezal vanj ob razodetju odprtega obzorja, je odločil, da bo tudi takrat, ko bo svet zanj onemel, počival na najvišjem vrhu zunaj vasi, kjer bo obzidano gmajno pokrivala sinja kupola, v globeli pa živa voda neslišno šepetala o neumrljivosti življenja.

In vsakikrat, ko stopim skozi velika železna vrata, me spet znova prevzame ta nevidna združitev neba in nevidnega morja nad tihim krajem. Tako je bilo lani, ko so pripeljali visokošolca Petra, ki se mu je mangartska snežna odeja tihotapsko poveznila na spalno vrečo in razkrila spečega ugrabljenca komaj naslednjo pomlad. Nič nisem takrat sledil petju skavtov sredi množice, ampak ves čas samo čutil rahlo zamaknjenost ob trepetavem zračnem valovanju, ki ga je bila spočela morska svetloba in je potem priplezalo po vseh neštevilnih paštnih in se ob mejnem zidku združevalo s kraško bistrino. Samo nekje v zelo oddaljeni podzavesti sem se pridruževal žalovanju, bolj sem blagroval prednost, ki je je deležen, kogar tiho uspava nenehno prelivanje zračnih tokov na tem vrhu. In takó je bilo tudi danes. Ob toku ljudi, ki so se zgrinjali zmeraj bolj številni in polnili sveti kraj, sem čutil, da je dragi prijatelj pričujoč na grebenu, kjer se spajata dih morja, ki diši po soli in algah, in sapa z Nanosa. Bíl je v tem ozračju že združen s predniki, ki so si izbrali za bivališče ta skrajni strmi rob kopne zemlje, za rešitev katere je nekoč tudi on brez pomisleka zastavil svojo mladost.

Zato sem bil takó odmaknjen od gosto naplavljenega občinstva, da sem lahko neposredno ogovoril njega, ki se je poslavljaj, a se je obenem vključeval v našo zgodovino.

Rekel sem:

Dragi Milan, ko sva se sredi julija na tvojem vrtu nad kontovelskimi paštni in z morjem za pričo menila o spominih, ki jih boš pisal, ko pojdeš na oddih, si nisem mogel misliti, da bom prav na tem kontovelskem vrhu in ob spremljavi tihe morske ravnine imel samo-

govor ob tvoji gomili.

Ta ugotovitev pa je toliko bolj trpka, ker si pripadal tisti generaciji, ki je svoja mlada leta namesto ob pesmi o življenju preživel v gluhi mōri etničnega rodomora. Spadal si k idealni slovenski mladini, ki je narod pojmovala kot prvinsko občestvo, v katerem edino se lahko izoblikuje popolno človeško bitje. In kljub temu, da nas je tuja šola vodila daleč stran od Prešerna, smo, dosti prej, preden smo pesnika spoznali kot samouki in ga brali na skrivaj, dojeli, da je samo osebnost, ki je povezana z narodnim izročilom in zvesta svoji biti, lahko pomembna v zgodovini celotnega človeškega rodu.

Ti pa, Milan, se nisi samo uveljavljal na naših skritih sestankih, ampak si se podal na bolj težavno uporniško pot. Bil si med tistimi številnimi mladimi, ki so aktivno sodelovali v gibanju, ki je bilo prvo protifašistično osvobodilno gibanje, o katerem je spregovorila evropska javnost. In samo svoji trezni kraški razsodnosti si se takrat lahko zahvalil, da si se rešil monstroznega procesa 1941. leta, kjer si bil na seznamu odsotnih krivcev skupaj z dr. Besednjakom, s Kravanjo, z dr. Ivanom Marijo Čokom, Albertom Rejcem in drugimi. A to, čemur si se srečno izognil pri nas, si potem nadomestil na jugoslovanskem jugu, ko si po bombardiranju Beograda skušal najti edinico, v kateri bi se lahko kot prostovoljec bojeval; ko si po osvoboditvi Beograda kot zdravnik pregledoval trupla padlih; in ko si potem z jugoslovansko armado prehodil dolgo pot od Vojvodine do Slovenije.

Ko pa si pričakoval, da se ti za zvestobo zahvalijo in te pošljejo v domači kraj, ki si ga bil zapustil 1940. leta, so te vtaknili za rešetke. »430 dni razmišljanja za rešetskami«, kot si sam zapisal. Bil si namreč narodno zaveden protifašist, demokrat, povrh pa še zdravnik, kar je bilo za takratne fanatične pameti isto kot sin buržoaznih staršev!

Seveda bi danes ob ti izgubi lahko obšel to nesrečno poglavje primorske zgodovine, ko bi po 35. letih odgovorni priznali, da jim je žal, ker so tako nesmiselno in krivično ravnali z dr. Deklevo, z dr. Tuto, s tabo in s toliko drugimi; a namesto takih modrih in možatih besed je tržaški dnevnik v slovenskem jeziku napisal, da si se vrnil v Trst komaj 1946. leta zavaljo »nepredvidenih zapletov«, tisti »zapleti« pa sta bila vipavski zapor in kočevska poboljševalnica.

Omemba početja oblasti, o nastopu katere je naš človek sanjal ves predvojni čas, pa je na mestu tudi zato, si ti kljub vsem preizkušnjam ostal zvest tako narodni biti kakor demokratičnim idealom. »Skusil sem,« pišeš v svojih zapiskih, »tri diktature: fašistično, na-

cistično in komunistično»; nisi pa dodal, da si bil potem nam vsem zgled značajske trdnosti in možatega nastopa. In to je toliko bolj pomembno, ker žal ni veliko število tistih, ki ob današnjem političnem slovenskem kurzu znajo odkloniti to, s čimer se njihova vest in pamet ne strinjata. Ti si to znal na preprost in simpatičen način, kar je še posebno prišlo do izraza, ko si odklonil umik svojega podpisa s seznama podpornikov za izdajo brošure, izšle za Kocbekovo sedemdesetletnico.

Skoraj simbolno pa je, da si se umaknil v tišino prav v dneh, ko je naše občestvo obhajalo obletnico bazoviške tragedije. Saj si dovršen del svoje mladosti prehodil skupaj s tistimi, ki so najpoprej kot bazoviški, potem pa kot openski junaki padli za potrditev naše identitete. Zato bo, dragi Milan, vsekdar ko bo med našimi ljudmi govor o narodnem ponosu, tvoje ime na častnem mestu.

Med branjem sem preskočil tisti odstavek, kjer omenjam tržaški dnevnik, in stavek, kjer je govor o brošuri na čast Kocbeku. Pomislil sem, da bom ob drugi priložnosti dal v javnost celotni tekst. Ko pa sem se s prgiščem grude poslovil od prijatelja, je nekdo iz njegovega družinskega kroga pripomnil: »Tako bi govoril Milan«. In tako sem brez odloga dobil potrdilo, da je bila moja odločitev pravilno uglasena.

SPOROČILO NAŠIM NAROČNIKOM

Vsem dragim naročnikom, ki so nam v preteklih letih ostali zvesti, se iskreno zahvaljujemo za njihovo zvestobo, obenem pa jim sporočamo, da bo s 3-4. letošnjo številko revija nehala z rednim izhajanjem. Zaradi tega jih prosimo, naj se nanjo ne naročajo več. Seveda pa se bo Zaliv, ko bo potrebno, občasno še pojavil, zato lahko, kdor želi, še zmeraj prispeva za njegov sklad. Bolj izčrpno bo govor o življenju revije v naslednji številki.

Urednik

KAKO IN ZAKAJ JE OSVOBODILNA FRONTA NEHALA BITI KOALICIJA

Ker je bil v naši reviji že večkrat govor o Osvobodilni fronti, smo se tokrat odločili, da objavimo pismo, ki ga je 17.2.1943 Boris Kidrič poslal Miri Tomšič v Ljubljano in v katerem zelo jasno razlaga, zakaj mora Osvobodilna fronta nehati biti koalicija. Enako pismo je Centralni komite Komunistične partije Slovenije poslal 21.2.43 Pokrajinskemu komiteju Komunistične partije Slovenije za Primorsko; v njem izrecno piše »Stremeti je treba, da ... OF ... čimprej izgublja karakter koalicije.«

Komentar k pismu Borisa Kidriča naj si bralci naredijo sami, ker se revija, kot je bilo poudarjeno zgoraj, ne mara ponavljati. Vendar bi v poduk in v primerjavo navedli še Kidričevo izjavo, ki jo je dal Edvardu Kocbeku kmalu zatem, ko je Osvobodilna fronta kot koalicija nastala.

»Kidrič je nadaljeval: 'Lahko vam rečem, in to, kar mi obljubimo, je kakor pribito, da bo v novi socialistični Sloveniji mogoče svobodno duhovno in kulturno diferenciranje. To izjavljam načelno, sam od sebe in ne šele na kako željo ali zahtevo od katere koli strani.'«

Edvard Kocbek

»Pred viharjem,« str. 120

Da pa je bila Osvobodilna fronta koalicija, potrjuje med drugimi tudi Marijan Breclj: »Zaradi take, posebne organiziranosti in samostojne aktivnosti teh dveh ustanovnih skupin (krščanskih socialistov in naprednih Sokolov) je dobila Osvobodilna fronta koalicijski karakter ... Koalicijski značaj Osvobodilne fronte je imel v tej prvi dobi določeno politično upravičenost. Spričo političnih razmer pred drugo svetovno vojno, predvsem zaradi delovanja naprednih sil znotraj klerikalnega in liberalnega tabora — in tu gre prav za krščanske socialiste in napredne Sokole — sta njihova sa-

mostojna organiziranost in njihovo nastopanje kot samostojne skupine v Osvobodilni fronti omogočala dosežati večje uspehe pri vključevanju ljudskih množic v Osvobodilno fronto iz obeh tradicionalnih političnih taborov, predvsem pa katoliških množic.«

(Delo, 25. aprila 1981, str. 1.)

PISMO ČLANA CENTRALNEGA KOMITEJA KPS
BORISA KIDRIČA, DNE 17. FEBRUARJA 1943 ČLANICI
POVERJENIŠTVA CK KPS ZA LJUBLJANO
MIRI TOMŠIČ O SPORAZUMU S KRŠČANSKIMI
SOCIALISTI V OSVOBODILNI FRONTI (1)

(Glej knjigo »Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji«, izdal Inštitut za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani, knjiga 5, 1978.)

Dne 17.2.1943

Draga Vlasta (2)

Vsa tvoja poročila smo prejeli. Doslej nisem odgovoril, ker so bili razgovori s krščanskimi pravkar v teku.

Pojavi, s katerimi ste imeli posla pri Vas, niso izolirani. So sestavni del sličnih pojavov na Dolenjskem, pa tudi pri Vas, skratka pojavov v vsej skupini.

V skupini se je namreč zadnje čase z vso intenzivnostjo okrepila tendenca, da se razvije v politično stranko. Vodstvo skupine nam sicer zatrjuje, da je bilo to proti njegovi volji, in mi tudi nimamo posebnega povoda, da njihovim osebnim zatrdilom ne bi verjeli. Kljub temu je pa dejstvo, da so posamezni organizacijski ukrepi skupinskega vodstva tak razvoj samo pospeševali. Zlasti je k temu neugodnemu razvoju doprineslo dejstvo, da je pričelo skupinsko vodstvo snovati lastno organizacijo lastnih aktivistov z lastno disciplino itd. — torej najnevarnejšo organizacijo z »elitnim« karakterjem.

Ves pojav je treba gledati skozi prizmo bližajočega se konca. Vse več bo namreč danes poskusov, opehariti delovno ljudstvo in njegovo avantgardo za sadove ogromnih žrtev v narodni osvobodilni borbi. Reakcija bo poskušala na vseh koncih in krajih izrabiti vsako slabo postojanko osvobodilnega gibanja v svoje namene. To se bo dogajalo zlasti sedaj, ko žanje njena neposredna borba na strani okupatorja neuspeh za neuspehom. Trenutno nam sicer niti na misel ne prihaja, da bi imeli tukajšnji krščanski socialisti kakšno neposredno zvezo z Londonom. Kljub temu pa je treba pojave v njihovi skupini razumevati tudi z vidika dejstva, da je dosedanja londonska politika propadla, da so se begunci zato morali nujno zateči k manevriranju in da je morala pričeti reakcija iskati svoje pozicije znotraj samega osvobodilnega gibanja.

Poudarjam, da pri krščanski skupini stvar še ni prišla do kakih londonskih stremljenj ali protisovjetski poziciji. Slej ko prej zavzemajo stališče, da se mora slovenski narod nasloniti na Sovjetsko zvezo. Vendar bi mi bili slepi, če ne bi opazili, kam nekateri procesi vodijo in kake posledice lahko nastanejo (če mi takoj ne reagiram z vso ostrino).

Stvari, ki so nam dale misliti, so predvsem naslednje:

1. Njihov lov za pozicijami, lov, kakršnega smo v prvih časih Osvobodilne fronte opazali le pri izrazito špekulantskih elementih:

2. Delavnost za OF je na terenu s strani njihovih aktivistov skoraj do vsem zastala, opazili pa smo intenzivno delavnost za njihovo lastno skupino:

3. Opaziti je bilo mogoče, da skušajo celo odbore Delavske enotnosti izrabiti za afirmacijo lastne skupine — popolnoma v nasprotju z načelnimi in praktičnimi nalogami, ki smo jih tem odborom skupno namenili:

4. Vse jasneje se je v ravnanju njihovih aktivistov oblikovalo ponekod že čisto sovražno razpoloženje

do Partije; spuščali so se v »konkurenco« s Partijo; menili so, da morajo nujno snovati svoje lastne pozicije, kjerkoli se pojavi Partija in razširi svojo organizacijo;

5. Njihova linija na terenu je pričela hoditi navzkriž z oficielno linijo Osvobodilne fronte. Izredno so popuščali oportunističnim tendencam med civilnim prebivalstvom in skušali tudi na ta način pridobiti med kmečkim ljudstvom simpatije za sebe. Zlasti se je to dogajalo v zvezi s prisilno mobilizacijo, ki jo je IOOF odredil glede na belogardistično in okupatorsko prisilno mobilizacijo.

6. V njihovem zatrjevanju, da Partija ne zna voditi pravilne politike v odnosu do kmeta, da se je OF preveč naslanjala na proletariat itd., se je zrcalilo tudi dejstvo, da skušajo iskati svojo lastno razredno bazo za lastno politično stranko.

Vodstvo naše Partije je smatralo, da moramo nastopiti z vso oostrostjo. Glede na to, da so nam kljub vsem tem jasnim procesom neprestano zatrjevali, kako nočejo postati politična stranka in kako je avantgarda naša Partija, da so nas potemtakem dejansko, po malem pa tudi subjektivno skušali slepariti s svojimi zatrčili o partijski avantgardni vlogi, smo menili, da je treba najprej razčistiti to vprašanje. Zahtevali smo torej od njih, da naj likvidirajo v *praksi* lastno politično skupinsko organizacijo, ali pa da naj jasno deklarirajo, da so stranka. V primeru, da bi se deklarirali za stranko, mi seveda ne bi prenehali z njimi sodelovati v okviru OF glede na sedanjo etapo osvobodilne borbe. Bili bi pa glede na nagli razvoj prisiljeni njihovo stranko na terenu čim prej likvidirati. Prvo, kar bi storili, bi seveda bilo, da bi jim javno odvzeli pravico govoriti v imenu katoliškega dela slovenskega naroda. Za ta namen smo imeli že tudi pripravljene nekatere uglednejše kristjane — predvsem Metoda (3) — ki bi začeli kot katoličani agitirati za čisto linijo OF.

Iz vsega tega tudi jasno razvidiš, da so se znotraj

OF že bili pričeli zelo nezdravi procesi, ki so samo OF vse bolj spreminjali v koalicijo, namesto da bi se OF vse bolj razvijala v enotno ljudsko gibanje pod vodstvom naše partije.

Intervencija partijskega vodstva je bila pravočasna in je rodila uspeh. Na zadnjih razgovorih so prisostvovali tudi Sokoli, s katerimi smo se predhodno sporazumeli, in ki so nas dobro podprli.

Rezultat teh razgovorov in sporazuma je naslednji:

1. vse tri osnovne skupine dajejo samo Partiji pravice, da se uveljavlja kot politična stranka; Partija predstavlja avantgardo osvobodilnega gibanja.

2. OF postane enotna vseljudska politična organizacija, ki jo vodi IOOF.

3. Krščanska skupina se likvidira kot posebna politična organizacija. V organizacijskem in političnem pogledu prevzame njene aktiviste IOOF kot celota in vzdržuje organizacijske in politične zveze z njimi izključno IOOF kot celota. Skupine kot take se sicer ne likvidira, v kolikor predstavlja dejanski izraz prehajanja katoliških množic na revolucionarne pozicije. Skupinsko vodstvo ostane vendarle samo idejno vodstvo tega procesa.

4. Partija se lahko organizira in se mora organizirati vsepovsod, krščanske skupine se ne organizira nikjer, krščanski aktivisti imajo z ostalimi aktivisti vred nalogo organizirati izključno OF.

5. V praksi se točka 3 izvaja tako, da postanejo aktivisti vseh treh skupin nekak elitni kolobar okrog KP, ki ga enotno vodi IOOF. Uvedejo se enotni politični kurzi za aktiviste, pri vsakem okrožnem odboru pa tudi aktivistični krožki, kjer bodo dobivali aktivisti enotno politično vzgojo.

6. Krščanska skupina izda v tem smislu okrožnico svojim aktivistom, IOOF pa okrožnico vsem aktivistom Osvobodilne fronte.

Če bomo znali na tej bazi pravilno delovati, tedaj

bo ta sporazum seveda predstavljal veliko zmago naše Partije. Brez dvoma bodo tudi na tej bazi še vedno težave, toda ta baza nam omogoča dvoje:

1. da jih z njenimi sklepi vselej tolčemo, kadar se bodo pojavile druge tendence;
2. da s to bazo na (nesektaški način privežemo na) partijo vse njihove poštene aktiviste.

(Ta sporazum se v sedanji etapi seveda (ne prena)ša (n)a druge skupine, z(astopane v Vrhovnem plenumu) OF. (Tako) prinašanje bi bilo skrajno sektaško, in bi nam (v sedanjih trenutkih) ko se jasno kažejo znaki razkroja pri beli gardi (in sredini), preprečevalo izvajanje tiste široke linije, ki smo jo izvajali vse dotlej in ki ti je znana.

Treba je dobro razumeti sedanjo periodo vsega razvoja. Po eni plati smo dolžni kar najširše zajeti tudi vse začasne sopotnike, po drugi plati pa se moramo zavedati, da gre razvoj silno naglo naprej, da pričenjajo razredni momenti igrati vse odkritejšo vlogo in da smo potemtakem dolžni, zavarovati pozicije delovnega ljudstva in njegove avantgarde, *ne* da bi se pri tem odrekli vsenarodnega karakterja OF.

Konkretno Ti to lahko pojasni tudi primer, ki ga imajo na Gorenjskem. Tam je objektivna situacija taka, da naravnost drve v OF kljub poskusom bele garde prav vsi družbeni sloji. Mi bi bili urnebesni sektaši, če bi jih odbijali. Bili pa bi tudi strahotno slepi, če bi jim puščali pozicije, za katerimi stremijo in špekulirajo. Morda Ti je že znano, da so nekateri taki tiči poskusili postaviti svoj Pokrajinski odbor OF za Gorenjsko in dobiti od nas potrditev. Mi smo to seveda odbili, nismo pa jih odklonili, temveč smo jim odmerili nekatere podrejene gospodarske posle. Ta primer Ti navajam zaradi tega, da po eni plati vidiš, kako bodo skušali vedno bolj znotraj OF dobivati pozicije, ker jim propada bela garda, po drugi plati pa, da Vas opozorimo, kako škodljivo bi bilo zaradi neobhodno potrebne naše opreznosti

zapadati kakemu sektaštvu.

Če se bodo krščanski sporazuma, ki smo ga sedaj napravili z njimi, držali, je seveda treba zelo paziti, da tistih njihovih ljudi, ki se bodo skušali po sporazumu pošteno ravnati, ne odbijamo s kakršnim koli sektaštvom. Prav sedaj je treba pokazati našo sposobnost, voditi ljudi in množice na revolucionarne pozicije in vsepovsod utrjevati avtoriteto same Partije. Oportunistična slepota glede procesov, ki se pojavljajo in ki sem Ti jih poskušal opisati, ter sektaštvo, sta danes nekako enako nevarna. Treba je res v življenju izvajati pravilno in dosledno marksistično-leninistično politiko.

Glede praktične izvedbe tega sporazuma pri Vas naslednje:

1. Njihove vodeče ljudi obvestite o tem na tak način in s takimi utemeljitvami, ustrezajočimi njihovi miselnosti in tradicijam, da bodo lahko sprejeli. S Krištofom (6) piševa v tem pogledu pismo Poldetu (7) in Savotu (8). Če bo že gotovo, ga priložim temu pismu, če ne — ga prejmeš takoj jutri ali pojutrišnjem.

2. Poverjenišтво naše Partije naj se *takoj* pomeni, kako konkretizirati ta sporazum pri Vas v Ljubljani. Mislim, da je taka pot boljša, kakor pa če bi mi, ki poznamo razmere slabše od Vas, od tukaj Vam diktirali. Svoje predloge glede tega pa nam prosim, pošlji *takoj*, da vam lahko damo še konkretne nasvete.

Ostalo svoje delo nadaljuj, kakor smo se pomenili že v Ljubljani. Linija plenuma razkrinkavanja bele garde in pridobivanje sredinskih elementov seveda ostane. Kako kaj zasledujete procese v sredini, ki se *morajo* nujno pojavljati glede na dogodke na Vzhodni fronti in razne iziave londonskega radia? Piši, prosim, čimprej.

Hinavščina (9) naj pride, čim Vam je to tehnično mogoče. Prilagam zani novo pismo (10), ki si ga želela.

Naša borba beleži v zadnjem času velike uspehe. Nemška ofenziva proti svobodnemu ozemlju in našim centralnim vojaškim silam je, kakor vse izgleda — že

propadla. Titove sile so prešle v protiofenzivo in že imajo sijajne uspehe. Vsa ta reč bo izrednega pomena ne samo za utrditev naših pozicij doma, temveč tudi v mednarodnem svetu. Naše slovenske brigade so udarile »z boka«. Po še ne čisto preverjenih vesteh so imele sijajen uspeh med Karlovcem in Zagrebom. Pobile so 700 Italijanov, zaplenile 4 minomete, 1 top, ogromno pušk in 2 strojnici ter 2.000 dek. To se pa že sliši, kaj? Belo gardo na Dolenjskem je strahotno strah. Beli in okupatorji trepečejo pred njihovim povratkom.

Potrdi čim prej prejem tega pisma in javi vse, kar je novega.

Prisrčno te pozdravlja

PETER (11)

- (1) Izvirna kopija v arhivu CK ZKS v Ljubljani. Dokument je od vlage delno poškodovan.
- (2) Mira Tomšič.
- (3) Dr. Metod Mikuž.
- (6) Edvard Kardelj.
- (7) Stane Kovač, pismo ni bilo odposlano. V arhivu CK ZKS je nedokončan osnutek.
- (8) Tone Toman.
- (9) Franc Svetek.
- (10) Pismo verjetno ni ohranjeno.
- (11) Boris Kidrič.

Edith Bruck

*Na vekah
drhti mrzla
sapa
začenja se jesen
pripravi se
zima bo zmeraj daljša
zmeraj bolj mrzla.*

**Sergio Bonazza, BARTHOLOMÄUS KOPI-
TAR, ITALIEN UND DER VATIKAN, Dr.
Dr. Rudolf Trofenik, München 1980**

Knjiga je izšla za 200-letnico rojstva Jerneja Kopitarja (1780 - 1844), enega največjih slovenskih učenjakov na področju jezikoslovja, in pomeni nedvomno novo ovrednotenje njegovega dela. Izdala jo je ugledna založba Dr. Rudolf Trofenik v Münchenu, ki je že v šestdesetih letih presenetila slovensko javnost z enim največjih podvigov v zgodovini slovenskega založništva, ko je skupno z ljubljansko Mladinsko knjigo pripravila izviren ponatis Dalmatinove slovenske Biblije (1584). Od tedaj je v tej založbi izšlo več pomembnih ponatisov in študij s področja slovenske ter južnoslovanske zgodovine in kulture. V posebni zbirki »Litteratura Slovenica« npr. tudi italijanski prevod Prešernovih Poezij ter v zbirki »Geschichte, Kultur und Geisteswelt der Slowenen« (Zgodovina, kultura ter duhovno obzorje Slovencev) pričujoče delo o Kopitarju, ki predstavlja že 16. izdajo zbirke.

Slovensko slovstveno zgodovinopisje vse do danes ni bilo sposobno poglobiti se v Kopitarjevo delo in ustvarjanje, katerega je ocenjevalo je pod vtisom Kopitarjevega nasprotovanja Prešernu (»Le čevlje sodi naj kopitar!«). Vsedlina pač, ki jo je zapustil slovenski liberalizem s svojo plitvo in ohlapno naprednostjo ter panslovansko ideologijo, pod vplivom katere se sploh ni več raziskovalo vrednosti kulturnega in strokovnega dela, ampak je bilo merilo za priznanje le to, da nekdo ni bil konservativno ter avstrijsko usmerjen. Tako kot v primeru Kopitarja so ravnali tudi z Antonom Mahničem, enim največjih slovenskih filozofov, kritikov in mislecev, čigar izmaličeni lik straši po šolskih učbenikih, ne da bi bilo sploh predstavljeno njegovo ustvarjalno delo, pa naj se z njegovimi nazori tudi ne strinjamo.

Preobrat v ocenah Kopitarjevega ustvarjanja pome-

ni šele monografija o tem zaslužnem človeku, ki jo je napisal prof. Jože Pogačnik (Ljubljana 1977). In sedaj pričujoča študija.

Njen pisec, prof. Sergio Bonazza, po rodu iz Doline pri Trstu, poučuje na Istituto Universitario Orientale v Neaplju in je objavil že več pomembnih študij iz zgodovine slavistike. V tej knjigi objavlja 157 pisem, ki jih je Kopitar izmenjal z zelo uglednimi osebnostmi na območju takratne Italije (103 so njegova), v nemščini, latinščini, italijanščini, francoščini. Nekatera so bila sicer že objavljena, a tvorijo v tem primeru z drugimi pregledno celoto. Kopitar je dopisoval z izredno uglednimi ljudmi v italijanskih deželah, tako s kardinalom Angelom Mai, tržaško-koprskim škofom Matevžom Ravnikarjem, srbskim piscem in učenjakom Pavletom Solaričem v Benetkah, časnikarjem Dimitrijem Frušičem, milanskim grofom Castiglionijem (ki je izdal dele Ulfilovega prevoda sv. pisma v gotščino), pa z grofom Clozom iz Tridenta (ki je lastnik glagolskih listov, izdanih kot Glagolita Clozianus); med njegove redne dopisnike spadajo tudi prefekt Vatikanskega arhiva Augustin Theiner, pa tajnik Nemškega arheološkega inštituta v Rimu, Emil Braun; nadalje profesor za arheologijo in klasično filologijo na Collegium Romanum, Giampiero Secchi, ter nekateri drugi.

Za svoje delo se je pisec poslužil številnih arhivov in knjičnic, od Ljubljane in Dunaja do Benetk, Milana, Tridenta, Bologne, Pistoie, Parme, Modene, Florence, Innsbrucka in seveda Rima, kjer je poiskal listine v Vatikanskem tajnem arhivu na Greogriani, na Propagandi Fide, v Jezuitskem arhivu in drugih ustanovah.

Iz tega obsežnega raziskovalnega dela lahko sklepamo, koliko slovenske kulturne in narodne zgodovine še ni raziskane in koliko bo treba še iskati, da bo podoba o slovenski ustvarjalnosti v preteklosti popolnejša. Sergio Bonazza s to raziskavo ni napravil samo velike usluge slovenski kulturni zgodovini, pač pa spada njegovo

delo tudi med najpomembnejše podvige razmeroma mlade italijanske slavistike.

j s

**Brian Chiplin and John Coyne, Ljubo Sirc,
CAN WORKERS MANAGE? The Institute of
Economic Affairs (IEA), London 1977**

Zgoščena študija o soodločanju oz. samoupravljanju, ki je izšla pod tem naslovom, gotovo ni zanimiva samo zato, ker jo je izdal omenjeni londonski inštitut v vrsti svojih študij ali pa v našem primeru zaradi tega, ker je njen osrednji del napisal prof. Ljubo Sirc, slovenski rojak, profesor za mednarodna gospodarska vprašanja na University of Glasgow. Pomembna je zaradi kritičnega pretresa zamisli o udeležbi delavstva pri upravljanju in vodenju podjetij oz. njih samoupravljanju po delavcih, kot ga uresničujejo od leta 1950 dalje v Jugoslaviji.

Ker gre navadno za idealistično zamisel, se za takšno rešitev ogrevajo v prvi vrsti izvedenci iz negospodarskih področij, filozofi, umetniki, socialno zavzeti teologi idr. Izvedenci v gospodarskih vedah, kakor nam v tem delu zastavita omenjeno vprašanje B. Chiplin in J. Coyne, pa nam pokažejo s tem v zvezi probleme, ob katerih se vprašamo, če takšna industrijska »demokracija« sploh lahko deluje, dasi potrebe po določeni delavski soudeležbi pri vodenju podjetij nihče ne zanika. Toda delavstvo oz. sindikati, ki ga zastopajo, so pripravljani so upravljati le v primerih, da podjetja poslujejo z dobičkom, ne pa tudi tvegati, da bi v primeru neuspeha nosili del izgube. Poleg tega pa otežuje iskanje novih rešitev tudi splošno razširjena ideologija, da podjetniško delo

sploh ni delo.

Ljubo Sirc, ki je napisal v tej študiji poglavje o jugoslovanskem samoupravljanju, spada na tem področju gotovo med vodilne strokovnjake v svetovnem merilu. Jugoslovanski podvig s samoupravljanjem pomeni nedvomno nekaj izjemnega med gospodarstvi komunističnih dežel, posebno še zato, ker so v bistvu priznali pomen tržišča in njegovega mehanizma pri usmerjanju proizvodnje. Kljub temu pa je tudi to samoupravljanje še zelo daleč od gospodarske uspešnosti. Še vedno ga hromi močan delež države na obdavčevanju, kar sproža nenehno inflacijo. Preostanek dobička se v pretežni meri usmeri na višanje plač, zaradi česar zmanjkuje sredstev za nove gospodarske naložbe. To pa pomeni pomanjkanje novih delovnih mest ter brezposelnost. In tudi storilnost zaposlenih nenehno zaostaja. Okvir samoupravljanja je torej skrajno utesnjen.

IEA je objavil že več razprav prof. L. Sirca, »State Control and Competition in Yugoslavia« v *Comunist Economy under Change* (1963) ter »Economic Devolution in Eastern Europe« (1969); ta čas pa omenjeni pripravlja tudi daljše delo z naslovom »Yugoslav Economy under Self - Management«.

V tretjem delu te izdaje sta objavljeni še študiji o nemškem gospodarstvu in njega uspehu ter soodločanju (B. John Wood), ter o odnosu med proizvodnjo in porabo (Ralph Harris). Na zadnji platnici je pregleden povzetek vsebine.

js

Nadja Magajna, TRIESTE 1945 - 1949, NASCITA DEL MOVIMENTO POLITICO AUTONOMO SLOVENO, izdal Krožek za družbena vprašanja »Virgil Šček« Trieste - Trst 1980

Diplomska teza Nadje Magajna o *Nastanku avtonomnega slovenskega političnega gibanja* v prvih povojnih letih je resno delo, ki je pri nas ne samo prvo te vrste, ampak je koncipirano in sestavljeno znanstveno neporečno in, kar je še posebej pomembno, nikjer ni zaslediti avtorične bojazni, da bi se spoprijela s še tako rezko resnico. Potrebno je zato reči, da je ta študija morebiti prva, ki se načrtno loteva raziskave povojnega političnega položaja Slovencev tokraj matičnih mej s stališča slovenskih ljudi, ki so odklanjali internacionalistično načrtovanje tistih voditeljev, ki so hoteli imeti v zakupu, kakor to hočejo tudi dandanašnji, našo usodo.

Seveda na 267. straneh, čeprav so velikega formata, ni mogoče povedati vsega, vendar moram avtorici priznati, da je arhivsko snov obdelala z vseskozi osebnim prijemom in čutom za nazorno podajanje. Tudi zamisel obširnih navedb po vsakem obravnavanem poglavju je domiselna, ker bralcu omogoča neposreden stik z vsebino, ki bi si je ob zgoščenih navedbah ne mogel privoščiti.

Zasluzno delo je opravil krožek »Vigil Šček«, da je tezo razmnožil, želiti pa bi bilo, da bi poskrbel še za slovensko izdajo, saj je to edini tekst, ki bi omogočil mladim ljudem, da si ustvarijo resnično podobo o političnem dogajanju pri nas v povojnem času.

Pri morebitvi izpopolnitvi ali razširitvi teksta pa bi bilo prav, da bi avtorica vzela v pošte v tudi to, kar je bilo o tistem času objavljeno v *Sidru* in potem v *Zalivu*; prav tako je marsikatero oceno tedanje politike najti v arhivskih listih, govorih itd. *Slovenske levice* in še v *Odi-seju ob jamboru* in drugod.

b p

Joseph Jurčič, LA VENGEANCE DU TZI-GANE, le janissaire slovène Georges Kôziak - Traduit du slovène par l'Abbé Ferdinand Kolednik - Roman historique du XVe siècle couronné par l'Académie Française - Cinquième édition française - založila Fraternitas Sancti Benedicti, Aix-en-Provence 1979.

Priljubljeni mladinski roman »Jurij Kozjak« je torej doživel že peto francosko izdajo, kar je tudi za francoske razmere nekaj izjemnega, pa tudi največje priznanje samemu prevajalcu Ferdinandu Koledniku in njegovim prizadevanjem za prodor slovenske knjige v svet. Naj ob tem takoj pripomnimo, da je bil ta roman doslej preveden kar v 55 jezikov, od Evrope do Amerike, Afrike in Azije. In dvomiti je, da bo kaka naša knjiga tako kmalu, ali pa sploh kdaj, doživela kaj podobnega. Značilno je pri tem tudi to, da je takšen uspeh zasluga ene same osebnosti, Ferdinanda Kolednika in njegove zavzetosti. Za njim pa ne stojijo ne akademije, ne pisateljska društva, kulturni oddelki pri ministrstvih ali veleposlaništvih. Uspeh je sad njegovih lastnih prizadevanj in podjetnosti.

Ferdinand Kolednik je za svoj prvi francoski prevod, ki je izšel leta 1937, prejel posebno priznanje za »usluge, storjene francoskemu jeziku v tujini«, katerega mu je bila podelila Francoska akademija. Paul Claudel sam mu je sporočil, da je roman z zanimanjem prebral; da mu je ugajal, saj je poln preproščine (naïveté), barvitosti in zanimivosti. Podobno so se izrazile tudi mnoge druge osebnosti, med njimi Georges Goyau, tajnik Francoske akademije, ali abbé Bethléen, ustanovitelj Revue de lectures; znani francoski kardinal Tisserant pa je dvakrat priporočil izid, leta 1958 in 1969.

Opremljena s tako visokimi priporočili si je knjiga utrla pot na področje mladinskega branja. Tudi v italijanščini so izšle npr. že tri izdaje. Vsebina romana

nam je sicer poznana, a vendar pritegne tudi slovenskega bralca, ki pozna francoščino. Že zaradi novega zvena slovenskih zgodovinskih dogodkov. V naših zamajskih razmerah pa je bodisi v francoskem kot italijanskem ter drugih prevodih dobrodošla kot branje posebno še tistim mladim, ki so slovenskega porekla, a jih starši niso naučili jezika — tako da vsaj nekaj izvejo o slovenski preteklosti in zgodovini, o čemer se v šoli ne naučijo ničesar.

Prevajalec posveča prevod belim menihom v Stični, dobrotnikom slovenskega naroda, ter cistercijancem v Rajhenburgu (Brestanica), ki so ga učili francoščine in ga vzgajali.

Ob tem zgledu lahko vidimo, da se je mogoče tujih jezikov učiti tudi na kulturnen način in ne le z dresiranjem, ob katerem pozabimo na domače okolje in njegove vrednote ter se vzhičeni ponašamo s (navadno pomanjkljivim) poznavanjem tuje kulture. Tujih jezikov se lahko učimo tudi z namenom mnogo višjega poslanstva, ki naj tujini odpre in prikaže vrednote domačega izročila. Takšna pot je lahko težja, a ni nemogoča.

j. s.

**CARINTHIE, 30 ANS APRÈS, Recueil publié
par les Editions de Longo Mai, Bâle 1980**

Coopérative Européenne Longo Mai - Evropska zadruga Longo Mai je združenje, ki ima svoja sedeža v Švici in Franciji, a deluje tudi drugod, tako na primer pri Železni Kapli, kjer je organizirala rejo ovc za pridobivanje volne. Gre za zadružno gibanje, ki si je postavilo kot cilj razvoj obrtniških delavnosti kot protiiz-

biro današnji tovarniški civilizaciji. Longo Mai, kar v provansalsščini pomeni »Naj dolgo traja«, je zato pravzaprav ena izmed številnih spodbud za nov način življenja, to se pravi v glavnem za vrnitev k naravi, za skupinsko-prijateljsko ustvarjalnost in samostojno prodajno mrežo pridelkov: pletenin, mizarskih izdelkov, konzer itd.

Nadvse zanimivo je, da se je zadruga Longo Mai v sklopu svojih številnih dejavnosti na primer odločila, da pošlje posebno komisijo na Koroško, da preuči položaj tamkajšnje slovenske narodne skupnosti. Brošura *Carinthie, 30 ans après*, kateri se je pridružila kot dvojček italijanska verzija *Carinzia, 30 anni dopo*, je kratek, a simpatično napisan prikaz nevzdržnega ozračja, v katerem živijo koroški Slovenci. Ne gre namreč za študijo, ampak za niz raznih pogovorov, ki so jih člani komisije imeli s slovenskimi kmeti, delavci, obrtniki, razumniki na Koroškem; zato ima bralec neposreden stik s stvarnostjo, kdor pa ne pozna položaja Slovencev na Koroškem, si ob branju prizadeto napisanih strani ustvari zadosti jasno podobo položaja.

Želeti bi bilo, da bi zadrugo Longo Mai povabili v Beneško Slovenijo in v Rezijo, vsekakor se tisti, ki bi se hoteli zanimati za delovanje te izredno zanimive iniciative, lahko obrnejo na sledeče naslove:

Cooperative Européenne Longo Mai
Case postale 417
4002 Bâle
Švica

S.C.O.P. Longo Mai
Remparts Berluç Perlussis
04 300 Forcalquier
Francija

Cooperative Longo Mai
5 rue de la Bucherie
75 005 Paris
Francija

b p

Provincia di Trieste, CONFERENZA INTERNAZIONALE SULLE MINORANZE, 10 - 14 LUGLIO 1974, Atti della conferenza n.1, n. 2. A cura del prof. Tullio De Mauro

Tudi če naša narodna skupnost zavoljo konference o manjšinah, ki je bila v Trstu julija 1974, v bistvu ni nič na boljšem, je res, da je to mednarodno srečanje vsaj pripomoglo, da so nekateri znanstveniki, ki se ukvarjajo s problematiko ogroženih jezikov, boljše spoznali naš položaj. Izrednega pomena pa je vsekakor, da tržaška provinca objavlja referate, ki so jih številni predavatelji posredovali udeležencem omenjenega mednarodnega zborovanja.

Publikaciji, ki sta doslej izšli, imata skupaj štiristo strani teksta na velikem formatu, zato je povsem nemože, da bi v teh naših poročilih mogli kolikor toliko dostojno obravnavati posamezne teme predavanj, ki se ukvarjajo z jezikovnim, etničnim, nacionalnim vprašanjem tako načelno kakor tudi glede na posamezne primere zapostavljenih skupnosti v Evropi, od Baskov in Okcitancev do Furlanov, Ladincev, Slovencev in drugih. Morebiti pa velja poudariti, da so kljub nekaterim odtokom in pridržkom v glavnem predavatelji potrdili pomen rodne skupnosti v današnjem svetu, v katerem naj bi po mnenju nekaterih eshatologov zavladal planetarizem. Seveda je še marsikaj nedorečenega in nerazčiščenega, tako na primer vprašanje odklona »mikronacionalističnega napuha«, kot ga imenuje prof. De Mauro, uporabljajoč izraz, ki je drag tudi francoskemu centralizmu; vendar je videti, da se počasi take pozicije, to je pozicije tistih, ki so bili do etnično-jezikovnih vprašanj polovičarski in skopi, vidno majejo. To pa se dogaja tudi zato, ker so se zadnje čase razna gibanja v prid nepriznanim občestvom tako razmnožila in uveljavila, da je vprašanje identitete posameznih narodnih ali etnično-jezikovnih osebkov postalo eno izmed osnovnih problemov tako evropske kakor drugih celin.

Od referatov, ki jih prinašata prva dva zvezka, bi poleg tistih, ki obravnavajo slovensko narodno skupnost zunaj matičnih mej, omenil predvsem esej prof. Guya Hérauda, potem referate prof. Capotortija, Pizzorusa, prof. Sama Pahorja, prof. Pittana.

Koristno bi seveda bilo, ko bi imeli tehtne kritične obravnave posameznih prispevkov, a mogoče je neprimerno, da pri nas človek goji take iluzije.

b p

Tarcisio Venuti, CORRISPONDENZA CLANDESTINA COL VATICANO. Carteggio Nogara - Montini 1943-1945, z dodatkom; založba La Nuova Base, Videm 1980.

Kdor ima pred očmi nadškofa v Bevkovem »Kaplanu Martinu Čedermacu«, si bo z zanimanjem prebral knjigo zbranih pisem, ki jih je videmski nadškof Giuseppe Nogara pošiljal v Vatikan. Iz njih bralec lahko spozna, kakšne so bile razmere in kako je ravnal ta nadpastir Beneških Slovencev v tistih težkih časih, ki gredo od leta 1943 do konca vojne in še malo dlje.

Nedvomno je, da se je Nogara zelo potrudil, da bi olajšal težave prebivalstvu svoje nadškofije. Fašistično obdobje, potem vojna, nemške in t.i. mongolske čete, ki so se močno razpasle po vsej Furlaniji še posebno v zadnjem letu vojne, vse to je hudo povečalo stisko ljudstva te dežele. Pisma, ki jih je v veliki večini lastno-ročno napisal sam nadškof, je pošiljal po skrivnih poteh in gotovem slu v Rim. Naslovljena so na državnega tajnika Svete Stolice msgr. Montinija, poznejšega Pavla VI. Iz vsebine pisem pa ne spoznamo samo dogodkov, ki jih nadškof opisuje, ampak tudi njihovo zakulisje,

odmeve nanje, posledice na ljudeh in ne nazadnje Nogarovo osebnost. Pisma niso namreč samo poročilo verskega življenja v nadškofiji, ampak prerez in kronika vsega, kar se je v tistih mesečnih presledkih, med katerimi so se vrstila pisma, zgodilo v videmski nadškofiji. Tako zvemo o nemških represalijah, streljanju talcev, zapiranju ljudi, ki so bili osumljeni, da so antifašisti, o mnogih bombardiranjih, zvemo o hudi lakoti v deželi, o tem, da so fašisti skušali podtakniti Nogari neki hudi patriotični in protipartizanski govor v zvezi z lažnivo vestjo, da so »komunistične bande odpeljale neke duhovnike«. V resnici se je to zgodilo v ljubljanski, ne v videmski nadškofiji. Lažnivi novici fašistične tiskovne agencije Stefani je msgr. Nogara seveda takoj jasno in javno odgovoril tako, da je v tisku na kratko izjavil, da se novica o odpeljanih duhovnikih in njegovem posegu ne nanaša na »to videmsko nadškofijo«.

Nogaro so večkrat označili za fašističnega škofa. Venuti zanika to trditev. Pravi, da je bil vedno le previden nadpastir, ki je skušal pomagati svojim vernikom. Tako med drugim razkriva zakulisje Nogarovega pozdravnega nagovora Mussoliniju ob priliki znane bitke za žito«. Pravi, da Nogara ni hotel govoriti Dučeju v imenu duhovščine. Pristal pa je na to, ko so mu iz Vatikana svetovali, da je to za vse najbolj pametno, a da naj bo v svojem govoru pred »Palazzo Venezia« v Rimu zelo previden in diplomatski.

Zanimiv je tudi tisti del knjige, iz katerega lahko vidimo, kakšen odnos je imel voditelj videmske nadškofije do italijanskih partizanskih enot, to je do »Garibaldincev« in do »Osoppovcev«. Venuti trdi, da je bil nadškov vedno objektivni in nepristranski do obeh partizanskih enot.

Na Nogaro pa so, po mojem mnenju upravičeno, letele sodbe, da ne goji ravno bratskih čustev do Slovencev. Dovolj je, če pomislimo na njegovo obnašanje, ko je fašistični prefekt prepovedal rabo slovenščine v cerkvi. Takrat videmski nadškof ni mignil niti s prstom,

da bi kakorkoli popravil ali vsaj omilil ta ukrep. In tudi v knjigi, o kateri govorimo, ne bomo našli veliko o Slovencih. Vsega skupaj jim posveča Venuti sedem strani, ki jih razdeli na dve poglavji: »Slovensko vprašanje«, v katerem obravnava dve pismi, ki jih je Nogara dobil v zvezi z domnevnimi zahtevami Titovih partizanov po celem ozemlju do reke Tilment. Drugo poglavje, naslovljeno »V obrambi slovenskih duhovnikov«, pa objavlja samo odlomek iz župnijske kronike vasi Qualso v Furlaniji. Gre za obrambo nekega duhovnika, obtoženega, da je protiitalijansko usmerjen, ker je prevajal neko Ušeničnikovo knjigo v italijanščino (Tu naj opozorimo, da ne piše točno slovenskih priimkov. Pri Ušeničniku piše »Usceničnik«). Nadvse zanimiv pa je odlomek, ki sam pove vse. Pravi: »Med vojno je škof Nogara, vsaj kolikor se spomnimo, imel samo en stik s Slovenci. Več mesecev je v semenišču skrival nabrežinskega župnika g. Srečka Repiča, zavednega Slovana, ki so ga preganjali fašisti in Bela garda«.

To je vse o Slovencih.

Kljub vsem netočnostim in dvomljivim trditvam, pa se vseeno to knjigo spleča prebrati. Saj iz nje lahko spoznamo ne samo razmere v videmski nadškofiji, ampak tudi stališče italijanske kurije in vatikanske politike v tistih vojnih letih.

M. T.

**Janez Čuček, SRAMOTA UMIRA POČASI,
SLOVENSKA POLITIČNA EMIGRACIJA,
Založba Obzorja 1979**

Kdor hoče imeti kolikor toliko zaokroženo podobo o medvojnem dogajanju na Slovenskem, se mora spoznati tako s spisi današnje uradne slovenske publicistike

in zgodovine kakor s spisi begunskih krogov. O tem ni dvoma. Seveda ni zato rečeno, da se bo na ta način dotikal resnice, branje tolmačenj obeh strani mu bo samo omogočilo, da bo bolj trezno presojal, modro tehtal. Delo pa, v katerem avtor, ki je pristaš partijske razlage preteklih zgodovinskih dogodkov, objavlja svoje pogovore z begunskimi predstavniki, je zato lahko zanimivo samo za takega človeka, ki si je že izoblikoval svoj pogled na dogajanja v vojnih dneh in zdaj lahko ugotavlja, kako se ta ali oni sogovornik — tako avtor kot emigrant — zdaj odzivata na to, o čemer je govor. Naj zato o snovi objavljenih pogovorov sodi bralec na podlagi svojih osebnih ekspertiz. O avtorjevi etiki pa naj mi bo dovolj eno ugotavljanje samo ob primeru, ki sem ga zasledil na strani 171. Tam piše:

»Ta (Filip Žakelj) je v zadnjih letih ... pobudnik skoraj vseh poskusov, da bi slovenska politična emigracija v literaturi rehabilitirala svoje zveze in sodelovanje z Italijani in Nemci.

Temu je namenjena tudi brošura »Edvard Kocbek - pričevalec našega časa«, ki sta jo izdala v Trstu pred leti Boris Pahor in Alojz Rebula ...

V tej brošuri je bil objavljen pogovor z Edvardom Kocbekom (ta je bil natisnjen tudi v slovenskem tisku v Jugoslaviji), ki predstavlja sestavni del poskusov rehabilitacije medvojnega sodelovanja domobrancev z Nemci, hkrati s tem pa zahteva, da mora slovenska družba 'priznati med vojno storjene zločine'.«

Prvi zaključek, ki ga bralec lahko naredi ob takem pisanju, je, da kdor tako ponareja stvari, o verodostojnosti katerih se vsakdo prepriča, če vzame v roke moj pogovor s Kocbekom — ta je še marsikaj drugega ponaredil. In ista ugotovitev velja za tiste, pri katerih se je avtor takega ponarejanja izučil.

Nikjer se namreč ne Kocbek ne jaz ne zavzemava za nikakršno rehabilitacijo, ker sodelovanja z okupatorjem nikakor ni mogoče opravičiti. Samo izprijen človek

brez slehernega etičnega čuta in brez smisla za to, kar imenujemo čast, lahko tako nesramno sprevrča resnico.

Prav tako v pogovoru s Kocbekom ne on ne jaz ne zahtevava, »da mora slovenska družba 'priznati med vojno storjene zločine'.« Pač pa v pogovoru Kocbek zahteva, naj »odgovorni ljudje« priznajo »veliko krivdo«, govor pa ni o »med vojno storjenih zločinih«, pač pa o usodi neoboroženih čet, vrnjenih po koncu vojske s Koroškega, o katerih pravi Mitja Ribičič v Teleksu 12.3.1981, str. 14« tedaj smo brez velikih sodnih procesov obsodili na smrt nekaj tisoč največjih zločincev. Morda je revolucionarni val včasih odnesel tudi nedolžno žrtev, koga, ki so ga prisilno mobilizirali, toda mislim, da tu ni odgovorna revolucija, temveč zločinci, ki so to napravili.«

To je kljub polovičnosti in zavijanju le podobno tistemu javnemu priznanju, do katerega bo moralo priti, ker »brez tega dejanja Slovenci ne bomo nikoli stopili v čisto in jasno ozračje prihodnosti.« (Kocbek v pogovoru z mano). Isto pa seveda velja seveda tudi glede priznanja krivd nasprotnega tabora.

Z objavo knjig takih avtorjev, kakršen je avtor tega dela, pa bodo kalne vode polpretekle slovenske zgodovine postale samo še bolj temne, strupene in smrdljive.

b p

**THE SOUTH SLAV JOURNAL, September
1980, Vol. 3, No. 3**

Številka je zelo zanimiva posebno zavoljo zgodovinsko pomembnih študij, ki jih objavlja; tako na primer o dogodkih 1941 v Jugoslaviji (Neil Balfour in Sally Mackay); o odhodu Civila Waugha na Hrvaško 1944. leta (Stephen Clisold); pismo generala Rupnika generalu

R.K. Arbuthnottu 16. maja 1945 in druge. Za Slovence je pomemben prispevek dr. Ljuba Sirca, ki nadaljuje z objavo odlomkov iz avtobiografskih zapiskov. Kot smo že omenili, se nam iz pričevanja dr. Sirca nekoliko bolj razločno prikazuje čas, ko so se v zasedeni Sloveniji sprijemala gledanja in hotenja glede organizacije odpora. Vsekakor bi bilo želeli, da bi dr. Sirc čimprej objavil izvirni slovenski tekst svojih spominov, ti bi namreč razveljavili marsikatero uradno črno-belo prikazovanje dogodkov.

Bogata so v reviji poročila o knjigah in o revijah.

b p

Toussaint Hočevar, THE STRUCTURE OF THE SLOVENIAN ECONOMY 1848-1963, Studia Slovenica, New York 1965.

Verjetno gre za prvo zgodovino slovenskega gospodarstva, od srede prejšnjega stoletja pa do šestdesetih let sedanjega. Ali pa vsaj za delo s tega področja, ki ga je napisal poklicni gospodarstvenik. Doslej je bilo opisovanje gospodarskih razmer Slovencev v preteklosti prepuščeno večinoma zgodovinarjem, ki so njih prikazovanje podrejali lastnemu idejnemu gladanju ali pa ideologiji vladajočega političnega režima. Medtem ko ima gospodarstvo lastne zakonitosti in vprašanja, ki jih ni mogoče reševati s filozofijo, t.j. pametno gospodarjenje, nižanje izdelavnih stroškov, organizacija dela, višanje delovnega učinka, oblikovanje cene, delovna usposobljenost prebivalstva in njegova delovna disciplina itd.

Toussaint Hočevar, ki je napisal to delo, je profesor gospodarskih ved na Louisiana State University v New Orleansu v Združenih državah in je poznan tudi slovenski javnosti v zamejstvu, predvsem po tehtnih član-

kih, objavljenih v tržaški reviji *Most*. Po številnih študijah in raziskavah, ki jih je opravil, je še posebno zanimiva in pomembna ugotovitev, da je narodna zavest močan dejavnik v gospodarskem razvoju. To svojo ugotovitev je pred časom poudaril tudi v posebni izjavi (prim. *Glas Korotana*, Dunaj 1971). Isto dognanje pa se nam pokaže tudi iz številnih podatkov, tabel in prikazov pričujoče knjige.

Do prve svetovne vojne se v slovenskem gospodarskem življenju kaže močan zanos pri ustanavljanju podjetij, obratov, družb, hranilnic, posojilnic in bank, dasi so bile socialne razmere mnogo težje, v primeri z onimi po prvi vojni. Zatem pa začne ta zanos upadati. In čeprav se pisec s tem posebej ne ukvarja, ne more biti samo naključje, če vzporedno z upadanjem začnejo prevladovati v slovenskem javnem dogajanju protislovenske ideologije, panslavizem (ki je bil zasejan že prej), jugoslovenarstvo, rusko mesijanstvo. Zaupanje v lastno slovensko ustvarjalnost je skrhamo. Formulo za rešitev slovenskih vprašanj naj bi dobili od zunaj. (Takšno stanje prevladuje še danes, samo da so ga prignali že do absurda.)

Knjiga je napisana sicer v angleščini, vendar v dokaj preprostem slogu, ki je značilen za ameriški način pisanja. Zaradi tega je lahko dober priročnik študentom gospodarskih ved, ki pišejo seminarske ali diplomske naloge o slovenskem gospodarstvu. Tudi zaradi tega, ker je na tem področju menda edino delo, razen Zgodovine agrarnih panog, ki pa ni gospodarska študija. Nekatere podatke bo treba tudi dopolniti, ker jih pisec ob pomanjkanju gradiva očitno še ni mogel upoštevati. In to predvsem glede slovenskega gospodarstva v Trstu: omenjena je npr. Jadranska banka, potrebno pa bi bilo navesti še vsaj Trgovsko-obrtno zadrugo in Tržaško hranilnico in posojilnico (ki je zgradila *Narodni dom*) ter Splošno hranilnico. In ker se misli, da je pred prvo svetovno vojno v Mariboru povsem prevladovalo nemštvo,

je omeniti tudi ustanovitev Posojilnice za Maribor in okolico (1882), ki je prav tako zgradila v Mariboru *Narodni dom* (1899). — Prim. koledar Mohorjeve za leto 1906. — V prikazu slovenskega pomorstva pa je treba omeniti ustanovitev pomorskih družb *Dalmatia* (1908) in *Oceania* (1917), s financiranjem Jadranske banke. Začetki slovenskega pomorstva se ne pojavijo šele po zadnji vojni v Kopru.

Obširno je v knjigi prikazano stanje slovenskega gospodarstva med obema vojnama ter v obdobju po zadnji vojni, ko so ga prizadeli ukrepi, kot posnemanje ruskih metod in zlasti odvajanje slovenskega dohodka v južne republike. Do konca šestdesetih let pa je bilo ohromljeno tudi samoupravljanje, saj je država še leta 1964 odvzela podjetjem kar 80 odst. ustvarjenega dohodka t.j. akumulacije. (Takrat se je slišalo v Sloveniji, da ni mogoče samoupravljati, če nimaš s čim!) (Op.p.)

Ob koncu priporoča pisec potrebo po sprostitvi slovenskega oz. jugoslovanskega gospodarstva, odpravo poseganja države in to, da je treba odpreti pot ustvarjalnim močem slovenskega naroda, kot jih je izpričal v tisoč letih svojega obstoja. — Kot vemo, se od tedaj (1965) ravno to ni bilo zgodilo. Slovenija in slovenski narod se znova nahajata v gospodarski in še bolj v moralni krizi, ki ji le težko najdemo primere v njegovi zgodovini. Krizi, ki grozi uničiti obstoj naroda. Iz tega stanja nas ne bodo rešili klici po ohranitvi jezika, pač pa predvsem zaupanje v lastne ustvarjalne moči, kot pravilno ugotavlja prof. T. Hočevnar. Prav zato je danes njegovo delo, četudi je od izida minilo že petnajst let, še toliko bolj pomenljivo.

j. s.

**SLOVENSKA PLEMIŠKA PISMA družin
Marenzi-Coraduzzi s konca 17. stoletja. Ure-
dil in za tisk pripravil Pavle Merkù, Založ-
ništvo tržaškega tiska, Trst 1980. Tiskala Ti-
skarna Del Bianco v Vidmu.**

O pomenu najdbe plemiških pisem, ki so 1686. leta in kasneje potovala iz Trsta v Lož pri Cerknici in iz Loža v Trst, je naša revija spregovorila v 34-35. številki maja 1972. leta, ko je objavila dve pismi Marie Isabelle Marenzi materi Esteri Maksimilijani Coraduzza. Tokrat lahko samo pozdravimo luksuzno knjigo, ki nam poleg slovenskega in italijanskega eseja o odkriti korespondenci prinaša posredke pisem, transliteracijo tekstov in njihovo fonetično tolmačenje. Nobenega dvoma ni, da gre za zgodovinsko pomembno izdajo, ki jo odkrita slovenska plemiška korespondenca nedvomno zasluži, saj razvezljavlja tezo, da v preteklih stoletjih plemiči na Slovenskem niso rabili slovenščine.

Vse priznanje torej gospodu Josipu Merkùju, ki je prvi zaslutil pomen najdenih pisem, še posebno pa prof. Pavletu Merkùju, ki se je lotil težavnega posla razbiranja in tolmačenja starih listin ter odlično uredil pričujočo knjigo. Naj nam bo pri tem dovoljena pripomba, da bi znanstveno delo, kakršno je to, ki ga imamo pred sabo, vendar zahtevalo, da se nekje omeni, da sta dve pismi že doživeli objavo, da jima je takrat spremno besedo napisal Alojz Rebula, Pavle Merkù pa dodal poglavje o jeziku obeh pisem Marie Isabelle Marenzi. Mnenja smo namreč, da če zdaj ne, bi pa bila sčasom »Založništvu tržaškega tiska« samo v čast omemba, da je bilo glede objave slovenskih plemiških pisem naslednik *Zaliva*.

b p

**LE DROIT À L'AUTODÉTERMINATION,
Actes du colloque international de Saint-Vincent,
2-5 décembre 1979. Presse d'Europe,
1980.**

Knjiga je zbornik referatov, ki so jih avtorji brali na srečanju v kraju Saint-Vincent v Aostski dolini. Simpozij je organiziral Institut Européen des Hautes Etudes Internationales iz Nice. Voditeljem univerzitetnega inštituta je treba priznati, da so v dveh zadnjih desetletjih veliko prispevali, da je širša kulturna evropska javnost globlje spoznala problematiko nepriznanih narodov in jezikovnih skupnosti. Enoletni tečaji v Nici, poletni tečaji v Aostski dolini, seminarji, razne publikacije, začeni z delom Guya Hérauda »L'Europe des ethnies«, to so pomembne etape pomembnega zavzemanja za federativno Evropo, v kateri bi odrinjene narodne identitete morale najti pravičen status in možnost popolnega razvoja.

Pričujoča knjiga obravnava vprašanje samoodločbe, poglavitno študijo je prispeval profesor Héraud, ki je nadvse nazoren in jasen avtor, tako da bi bilo prav, ko bi njegove spise imeli tudi v slovenščini. Omembe vredni pa so seveda tudi drugi prispevki, tako tisti o samoodločbi v marksističnih režimih, o čemer piše prof. Robert Charvin, tisti o samoodločbi v tretjem svetu izpod peresa profesorja na univerzi v Rabatu Mohameda Nennouna, tako tisti o dilemi med državno enotnostjo in identiteto posameznih skupnosti prof. Aymerica Baileuxa. Nadvse pomembni so tudi koreferati o Quebecu, Severni Irski, Flandriji, Valoniji, Kataloniji.

b p

Università degli Studi di Udine, Facoltà di lingue e letterature straniere. SLOVENSKA TRŽAŠKA REVIJA »RAZGLEDI« (1946-52). Laureanda: Ester Sferco. Relatore: prof. Martin Jevnikar. Anno Accademico 1978-79.

Gre za zajetno (271 strani) tezo, v kateri avtorica zelo natanko obravnava sodelavce revije »Razgledi« in spise, ki so jih v nji priobčili. Tak pregled šestletne bere tržaške povojne revije je nedvomno zanimiv in tudi koristen, saj bo očitno olajšal delo raziskovalcu, ki se bo bavil s študijem spisov, izšlih kmalu po koncu druge svetovne vojske.

Nadvse marljivo opravljenem delu pa bi mogoče vendar očitali preveč vidno naslonitev na mnenja kritike, medtem ko bi bralec pričakoval, da avtorica izreče svoje vtise in sodbe. A tudi bogato navajanje kritične literature bo seveda prav prišlo bodočemu interesentu. To, kar pa nikakor ni uglašeno z naslovom teze, je prvo poglavje, ki se glasi »Splošna oznaka slovenske povojne književnosti«, saj »Razgledov« ni bilo več, ko se je na Slovenskem začel v literaturi razvoj, o katerem je govor v tem poglavju. V njem pa vsekakor manjka vsakršna povezava s pisci, ki so se javljali v »Razgledih«. Bolj zanimivo bi lahko bilo drugo poglavje »Kulturno-politični položaj tržaških Slovencev in revija Razgledi«, ko ne bi obravnavalo predvsem preteklosti, »Razgledom« pa posvečalo samo poldrugo stran.

Lepo pa je prav gotovo, da je teza napisana v slovenščini.

Glede prenehanja izhajanja »Razgledov« pa velja pripomniti, da je izdajatelj reviji odvzel finančna sredstva takrat, ko se je najavljala povrnitev italijanske uprave v Cono A in je slovensko vodstvo demobiliziralo večino kulturnih ustanov. Zato ne drži povsem, da so »Razgledi« zamrli zavoljo »bojkota tukajšnjih vodilnih pisateljev«. Uprli smo se neodgovornemu odločanju s stališča oblasti, zahtevali smo soudeležbo pri krojenju

tukajšnje kulturne in književne usode, česar pa oblastniki, kakor niso sprejeli takrat, tako ne sprejemajo niti danes.

b. p.

**SLOVENIAN HERITAGE, Volume I, edited
by Edward Gobetz, Slovenian Research Cen-
ter of America, Slovenski ameriški inštitut,
Inc. 1980**

Nekaj dni, preden smo zaključili redakcijo te številke, je uredništvo dobilo prvi del knjige *Slovenian Heritage* (Slovenska dediščina), katere poglavitni avtor je prof. Edvard Gobec, ki na Kent State univerzi v Ohio poučuje sociologijo in antropologijo. Štiristo štirideset strani teksta velikega formata je posvečeno prikazu slovenske zgodovine, slovenskih velikih osebnosti tako na matičnem ozemlju kakor v svetu. Predvsem pa pridejo seveda v poštev izraziti možje slovenskega rodu, ki so se uveljavili na ameriški celine. Ni si pa prof. Gobec knjige zamislil kot niz poglavij z dolgočasnim naštevanjem podatkov in letnic, ampak kot nekako živahno enciklopedijo, ki je pestro ilustrirana. Poleg tega je snov tako raznovrstna in prikazana tako vabljivo, da je vsekakor razumljivo, da je prva naklada pošla in misli avtor na ponatis. Seveda upamo o delu še spregovoriti, tokrat avtorju čestitamo za izredno posrečeno zamisel, ki bo prav gotovo tako pri mladih ameriških Slovencih kakor pri širši ameriški javnosti potrdila ustvarjalno sposobnost slovenskega duha.

OT

**Marina Cattaruzza, LA FORMAZIONE DEL
PROLETARIATO URBANO, Musolini edito-
re, Torino 1979**

Delo, ki pretresa izoblikovanje proletariata v Trstu od srede devetnajstega stoletja do prve svetovne vojske, je nedvomno zanimivo tudi za slovenskega raziskovalca. Seveda je prispevek naše literature k obravnavanem vprašanju skromen, ker avtorica ne obvlada slovenščine in ji je prevode navedenih del oziroma odlomkov posredoval Marko Oblak (v knjigi Oblac). Vse kaže tudi, da je bila uporaba virov precej enostranska, kot je pri levičarskih raziskovalcih o delavskem gibanju ustaljena norma. Pretres in oceno dela vsekakor prepuščam znanstveniku, ki bo razvoj delavskega položaja v Trstu presojal avtonomno, to se pravi, ki bo vzel v poštev prav tako tolmačenje Janeza Evangelista Kreka ali Prepeluha kot verzijo marksističnega ideologa.

b p

**LOG, Zeitschrift für internationale Litera-
tur, Lev Detela in Peter Kersche, Dunaj - Ce-
lovec št. 9-10, 1980**

Ta dvojna številka lične revijice je, če mislimo pro domo, pomembna za nas, ker v nji Lev Detela v zgoščeni obliki posreduje nemškemu kulturnemu občinstvu podatke o slovenskih pisateljih in pesnikih, ki se mu zdijo pomembni v sedanjem času, čeprav nekateri življenjepisno spadajo v preteklost. V prevodu Leva Detele in Petra Kerscheta je v reviji objavljena po ena pesem Edvarda Kocbeka, Stanka Majcna, Daneta Zajca, Franceta Balantiča, Tomaža Šalamuna in Vena Tauferja, hkrati pa odlomek iz romana Borisa Pahorja »Vila ob jezeru«.

b p

V oceno smo dobili:

Edvard Kocbek, **Pred viharjem**, Slovenska matica 1980

Münchner Zeitschrift für Balkankunde, 2 Band 1979,

Sergio Bonazza, **Die westliche ausdehnung der glagolitischen Schrift.**

2000, Časnik za mišljenje, umetnost, kulturna in religiozna vprašanja, 1980 številka 15/16

Primorska srečanja, 1981, štev. 25

Janez Gradišnik, **Plamenica**, novele, Založba Borec, '81

Antologija Slovenskega zdomskega pesništva, Slovenska kulturna akcija, Buenos Aires 1980

Valerio e Silvana Borghese, **Il primo libro e vocabolario della lingua italo-australiana**, Melbourne, november 1980

Dossier de l'Institut Universitaire d'Etudes Européennes/Geneve, **Genève et l'Europe, Un exemple de coopération régionale transfrontalière**, 1979

Meddobje, XVII, št. 4 Buenos Aires 1980

Koroško Mladje, 41/81, literatura, družboslovje, kritika

Italjug, rassegna mensile delle relazioni italo-jugoslave, mjesečnik o talijansko - jugoslavenskim odnosima, XI - št. 1

Pavla Štrukelj, **Romi na Slovenskem**, Cankarjeva založba 1980

POJASNILO

V Kat. glasu (19. marca '81) je N. K. objavil Razmišljanje o »Zalivu«, v katerem se z nekaj pripombami upravičeno dotakne ocene knjige »Um Krone und Reich«, objavljene v štev. 3-4/1980 Zaliva.

Napačno je, najprej, njegovo navajanje: V članku je go-

vor o separatnem miru med Karlom Habsburškim in Antanto, do česar ni prišlo zaradi francoske klepetavosti. — V resnici pa je bil »klepetal« avstrijski zunanji miniser grof Czernin, ki je ob nemških prodorih na Zahodni fronti v svojem nemškonačionalnem zanosu na javnem zborovanju na Dunaju poniževal Francijo, češ da je prosila za premirje. Šele potem je Pariz objavil, da je bila Avstrija tista, ki se je na tihem pogajala.

Stavek: V začetku 1918 pa je z nemško pomočjo prišlo do preboja Soške fronte... pa je v resnici okrnjen in napačen. Moral bi se namreč glasiti: Potem ko je z nemško pomočjo prišlo do preboja Soške fronte ter do pomembnih nemških prodorov na Zahodni fronti v začetku 1918...

Datum 13. nov. (1918) je dan, ko so oklicali svoj izstop iz monarhije Romuni, in v omenjeni knjigi pisatelj obenem navede še Slovence. (Ti pa menda sploh niso nikoli oklicali tega izstopa z ustanovnim sklepom kakega deželnega ali narodnega predsavništva — če smo že pri tem, op. p.).

Na vsak način se piscu v Kat. glasu zahvaljujem za pripombe, ki so pomembnejše, kot se na prvi pogled zdi. Zakaj, nakopičenih površnosti, napak, zamolčevanj, ponarejanj s polresnicami itd. je v slovenskem zgodovinopisju že toliko, da je podoba o Slovencih v zgodovini grdo izmaličena. Vsaka pripomba, ki razčisti stanje v preteklosti, ki smo jo bili doživljali, je zato dobrodošla.

j.s.

Edith Bruck

*Poslušati se
v tišini
z večjim odmikom
z večjo modrostjo
z drago plačano zavestjo
znati biti sami
to je prvi korak
da spoznaš samega sebe.*

PREPROSTE, RAZUMLJIVE BESEDE

Informativni tednik Dela *Teleks* je 13. marca 1981 objavil pogovor Mitje Ribičiča z revijo *Fokus*. V uokvirjenem spremnem besedilu z življenjskimi podatki pravi člankar, da »Mitja Ribičič odgovarja s preprostimi, razumljivimi besedami, brez fraz itd.«

Iz tega pogovora bomo navedli odstavek, ki se tiče pokola razoroženih čet, katere so po koncu vojske Angleži poslali v Slovenijo. Takó pravi Mitja Ribičič:

»Zdaj, po 30 letih, so nekateri začeli postavljati vprašanja odgovornosti zato, ker smo tedaj brez velikih sodnih procesov obsodili na smrt nekaj tisoč največjih zločincev. Morda je revolucionarni val včasih odnesel tudi nedolžno žrtev, koga, ki so ga prisilno mobilizirali, toda mislim, da tu ni odgovorna revolucija, temveč zločinci, ki so to napravili.«

Časnikar ima prav, to so res *preproste* besede, morabit celó preveč preproste, ko pa je govor o tako hudi zadevi. Kljub vsemu velja vzeti v poštev *preprosto* priznanje usmrtnitve brez procesa »nekaj tisočev« razoroženih mož; prav tako velja vzeti na znanje, da predsednik SZDL tokrat pove, da se je to zgodilo »konec vojne«, ne v vojnem času, kot je trdil pred leti.

Vprašujemo pa se: kako da je zdaj to tako *preprosto* povedal, ko pa je 1975. leta, ko je o tem govoril Edward Kocbek, posredoval vse prej kot smiselne interpretacije Kocbekovega posega?

Kaj so bile Kocbekove ugotovitve takó nevarne, ker jih je izrekala pomembna osebnost v lični brošuri, medtem ko grejo izjave v bolj ali manj bulvarskih ilustriranih tednikih lažje v promet?

In nazadnje, kaj ne bi predsedniku SZDL Slovenije, ki v tem pogovoru nekje zagotavlja, da je »revoluciji temelj človek, njegova svoboda in položaj v družbi«, pristajalo, da bi o tako usodnih zadevah govoril sicer *preprosto*, a vendar z nekoliko globljim spoštovanjem

do človeka, do zgodovine, pa tudi do tistega »humanega« socializma, katerega bi kljub vsemu rad postal zagovornik?

PRIMORSKI DNEVNIK JE ODKRIL SLOVENSKO MAŠO!

28. marca t.l. je tržaški slovenski dnevnik na drugi strani objavil vest, da bo na razlaščenem zemljišču na Kolonkovcu slovenska maša. »Maša, ki jo bo daroval g. Jakomin, ne bo torej le verski obred, ampak bo tudi izzvenela kot nov in omikan protest zaradi seganja po slovenski zemlji.«

Čeprav je namreč eden izmed nadvse bistrih socialistov, to je Angelo Vivante, že zdavnaj (1912. leta) odkril, da se manjšina, ki se bojuje za svoj obstoj, ne more odreči pomoči Cerkve, se slovenski tukajšnji dnevnik za to resnico prav nič ne zanima. Slovensko mašo pa naenkrat odkrije takrat, ko ni »le verski obred«, in to seveda tudi poudari, da ga ne bo kdo po krivici obsodil, ker je enkrat vzel v poštev tudi tiste bralce, ki ga jemljejo v roke kljub temu, da so verni. No, taktika je zmeraj ista: ko so potrebni, so tudi kristjani dobri, tako so prav prišli v vojnem času Josipu Visarjonoviču, kakor slovenskim revolucionarjem, tako zdaj v bolj skromnem obsegu, ko se buldožerji lotevajo zemlje kolonkovških ljudi.

Manj preprosta pa je stvar, ko v zvezi z razlastitvami na Kolonkovcu beremo v glasilu Slovenske skupnosti feb./marec 1981 o interesih Slovencev in o interesih komunistične stranke, v »Katoliškem glasu« 29. januarja 1981 pa da »vsi vrabci na strehah čivkajo, da so gradbena podjetja, ki bodo gradila na Kolonkovcu, v

komunističnih rokah«. Slovenski dnevnik, glasilo SKGZ, pa se seveda pošteno ne loti omenjenih podjetij, v rokah kriticizira PCI in PSI, a v svoj čisto papirnati odpor proti razlastitvam nazadnje potem vključi celó mašo, ki ne bo »le verski obred.«

In to naj bi bila zvestoba tradiciji Osvobodilne fronte, to gostobesedno naprežanje glasila SKGZ, tiste krovne organizacije, ki si ne upa napovedati niti protestne demonstracije za zaščito domače zemlje?

A kako neki naj okliče takšno protestno dejanje, ko pa ne bi imela podpore tistih levičarskih strank, za katere se od 1954. leta takó vztrajno zavzema!

NOVI LIST »VZGAJA« K POGUMU

12. marca ima Novi list na tretji strani stolpec v kurzivi, v katerem se zavzema za vzgojo k pogumu. Vprašanje je seveda resno, ker se danes pri nas slovenski človek, ko čuti potrebo, da pošlje listu pismo ali članek, ne podpiše. (Tudi člankar, ki govori o pogumu in vzpodbuja k pogumu, se ni podpisal!) Nujno je torej, da se te bolezni, ki se je med nami razsejala kot rak, lotimo in jo poskušamo na kak način zdraviti. To pa nam nikaor ne bo uspelo, če ne bomo postavili diagnoze brez skrivalnic in slepomišenj. Jasno je predvsem potrebno povedati, da se ljudje bojijo slovenskega političnega mafijskega kurza, ki je tukaj pri nas brezobziren in tako mogočen, da se po mili volji znese nad človekom, ki mu kakorkoli oporeka.

Zato je naravnost skušnjavčev nasvet to, kar piše nepodpisani člankar: »Pri tem se je treba vprašati, česa se slovenski dopisniki tako bojijo? To najbrž niso politični pomisleki oziroma politična bojazen, kajti kdor

se boji političnih sankcij, pač ne bo nič napisal. Ohranil bo rajši svoje mnenje zase.«

Lepo. Tako je nekoč Josip Vidmar v Sloveniji svetoval slovenskim kulturnikom.

A vendar — naj bi bila to vzgoja k pogumu?

DER »VERBESSERTE« CANKAR

V svoji letošnji 4. številki je dunajska revija *Integral*, ki prinaša tudi članek Leva Detela o prisilnih ukrepih proti kulturnikom v Jugoslaviji, objavila prevod Cankarjevega izvirnega teksta ter prevod teksta, kakršen je videti potem, ko ga je cenzor »izboljšal«. Odvzel mu je namreč vse izraze, ki mu niso všeč, kot Bog, cerkev, božje usmiljenje itd.

Pri tem se človek sprašuje, ali bodo cenzorji imeli toliko vztrajnosti, da bodo »očistili« vseh trideset knjig Cankarjevih zbranih spisov? A kaj, če je potrebno izločiti vse, kar je v pisatelju krščanskega, potem je takó dolgoročen načrt vsekakor nujen; težje bo seveda tam, kjer bodo restavratorji morali spise na novo napisati ali pa, ko se bodo, če to ne bo mogoče, morali odločati za uničenje marsikaterega dela.

A kaj čemo, nekako se mora tudi Cankar vdati, ko pa so mu zgradili takó veličasten dom; poleg vsega pa je sam kriv, če je bil tako naiven in je mislil, da je socialist in hkrati lahko uporablja take izraze, kot sta Bog in cerkev.

(Vsekakor pa si v oklepaju dovoljujemo svetovati vsem posestnikom Cankarjevih del, naj jih dajo zakleniti v trezorje, da se bodo ohranila za prihodnje čase, ko se bo uneslo endemično brezumje, ki zdaj razsaja na Slovenskem.)

O NEKI DIPLOMSKI TEZI

Alenka Rebula-Tuta je, kot obširno poroča slovenski tržaški dnevnik, v tezi, s katero je 1977. leta doktorirala, raziskala razpoloženje slovenskih delavcev do vprašanj, ki so za slovenski živelj bistvena: narodna zaveza, asimilacija, razmerje do italijanskih delavcev, boj za pravice slovenskih ljudi itd.

Ocena zanimive študije spada seveda drugam, tukaj bi samo rekli, da večina avtoričinih ugotovitev potrjuje staro, a zato nič manj pomembno trditev narodno zavednih in politično modrih ljudi, da slovenski delavec v težnji za svoj narodni obstoj nima kaj pričakovati ne od italijanskih levičarskih strank ne od italijanskih sindikalnih gibanj. A prav v te stranke in v ta gibanja ga načelno potiskajo tisti voditelji, ki v svojem glasilu vneto delajo reklamo za študijo Alenke Rebula-Tute!

Prav nič seveda nimamo proti omenjeni študiji, ki zasluži vse priznanje; nadvse klavrno pa je, da se nobeden od poročevalcev ne zave (ali pa se noče in se ne sme zavedati), da študija dokazuje prav to, česar ne SKGZ ne »Primorski« nočeta slišati!

SLOVO OD TOMAŽIČEVE MAME

Emma Tomažič je odšla prav v dnevi, ko so bile strani te številke revije že postavljene, zato nam časovna stiska ne dovoljuje, da bi obširneje spregovorili o ženi, ki je po pravici postala simbol naše tragične preteklosti. Naj zato tokrat samo povemo, kako smo prizadeti ob izgubi, ki nas osamlja in siromaši. Medtem ko izrekamo iskreno sožalje sorodnikom drage gospe Eme, se zavezujemo, da se je bomo v naslednji številki dostojneje spomnili.

Spoštovani gospod Pahor!

V »Primorskem dnevniku« sem bral, kako so določeni krogi skrivljeno razumeli Vaš poseg na Prešernovi proslavi v Bazovici in nanj reagirali. Prav zato sem bil vesel Vašega odgovora-pojasnila v »Primorskem dnevniku« z dne 17. februarja, kjer pravite: »Nič nam ne bodo pomagale Prešernove slavnosti v Cankarjevih in drugih domovih, če bodo slovenskim učencem v šoli posredovali nauk slovenskega marksističnega ideologa, da bo s kapitalizmom umrl tudi narod. Mi moramo tukaj pri nas odklanjati to pogubno teorijo z vsem našim življenjem, a predvsem tako, da očistimo svoja tkiva manjvrednostne navlake, da se rešimo tega zlega bacila, ki okužuje naša bitja.«

Ko pozdravljam vse te Vaše besede pristnega slovenskega naravnega čuta, odgovarjam tudi na trditve TPPZ v Primorskem dnevniku« z dne 11. februarja, da Bazovica pomeni »simbol protifašističnega odpora v teh krajih: tistega odpora, ki se je nadaljeval z narodnoosvobodilno vojno, kateri je načeloval ravno pokojni tovariš Edvard Kardelj«, in povem živo resnico, da je bil boj Bazoviških junakov in vseh z njimi tesno sodelujočih narodnjakov popolnoma različen od komunističnega, ker smo se vsi prvi borili in žrtvovali za pravice slovenskega naroda, da bi namreč naš človek še dalje svobodno živel po starih slovenskih idealih, si svobodno črpal vire življenja ter sploh svobodno in dostojno užival vse človečanske pravice.

Le v tem smislu, in ne za kake Kardeljeve marksistične ideale, so slovenski protifašistični borci stopili tudi v narodnoosvobodilno vojno!

Neoporečna resnica pa je dejstvo, da so komunisti težili v prvi vrsti za tem, da fašistično diktaturo zamenjajo s svojo oblastjo in ne za resnično in pravično svobodo slovenskega naroda v smislu njegovih starih idealov.

Tudi skupina Pinka Tomažiča se je potegovala za nastanek komunistične sovjetske republike Slovenije, za njeno priključitev k moskovskemu bloku, in ne za svobodno narodno Slovenijo v jugoslovanski skupnosti.

Ob koncu vojne pa so komunisti mnoge bivše protifašistične borce in obsojence, ki so sodelovali v OF, kratkomalo obtožili narodnega »izdajstva« in jih tudi grdo preganjali.

Mene samega, ki mi je fašistično sodišče dvakrat sodilo in me obsodilo na skupnih 40 let težkega zapora, so prijeli in predali vojnemu sodišču v Ajdovščini, ne da bi povedali, česa me dolžijo.

Šele po izpustitvi iz zapora z izjavo, da sem bil »pomotoma pridržan«, mi je France Bevk povedal, da so me dolžili propagande, naj ljudstvo sprejme zavezniško vojsko s slovensko narodno zastavo in ne s tisto s peterokrako zvezdo.

Po prostovoljnem nastopu in tolmačenju pravnika dr. Puca pa so spoznali, da to ni bil nikak zločin, ker Jugoslavija po mednarodnem pravu ni še bila komunistična, in so me izpustili! Potem pa so me naprej drugače preganjali, čeravno so dobro vedeli, da nisem imel na vesti prav nobenega zločina, še najmanj »izdajstva« nad domovino!

Velja povedati tudi to, da so komunisti Pinka Tomažiča proglasili za narodnega heroja; drugim štirim, decembra 1941 obsojenim in ustreljenim, Ivanu Vadnalu, Viktorju Bobeku, Ivanu Ivančiču in Simonu Kosu pa še danes nobenega priznanja, čeravno so vsi štirje bili pravi, odločni slovenski protifašistični narodni borci in so kot taki padli!

Strinjam se z Vami tudi v tem, da bodi naša šola v Italiji samo pristno slovenska in ne politična tribuna. Le tako bomo z njo lahko vsi zadovoljni, naša narodna manjšina pa samo okoriščena!

Za zaključek bi veljalo zdaj vprašati »Primorski

dnevnik« vsaj to: Kje na svetu je kak narod že umrl s kapitalizmom?

S spoštovanjem in pozdravom!

dr. Avgust Sfiligoj

OB POMEMBNEM JUBILEJU

Ob visokem jubileju, ki ga je 25. maja praznoval dr. Anton Kacin, se tudi naša revija pridružuje vsem, ki so slavljencu ob ti priložnosti čestitali in mu zaželeli iskren ad multos annos! Menimo namreč, da je naša narodna skupnost že do take mere dozorela, da takrat, ko gre za potrditev vloge, ki jo je v njeni sredi odigral njen pomemben predstavnik, ne sprašuje več po nazorski usmeritvi ne po političnem spričevalu. In naša revija si med drugim šteje v čast, da je skromno pripomogla, da se je smisel za pluralistično širino pri nas vsaj nekoliko uveljavil.

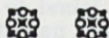
Oris kulturnega in političnega pomena dolgoletnega udejstvovanja dr. Antona Kacina zahteva seveda temeljite priprave in skrbnega raziskovalnega dela; nam pa gre tokrat predvsem za to, da poudarimo elitno podobo moža, ki se je sicer spoprijemal z osebnostmi, za katere smo se v predvojnem času zavzemali, ki pa mu je vsakdo priznaval takó zvestobo slovenski biti kakor ponosno držo. Zato naj ocenjevalci pretekle zgodovine presojujejo in presodijo, kdo je s svojim delom slovenstvu bolj koristil; prepričani pa smo, da je zgled klene osebnosti to, kar so slovenski ljudje potrebovali in še potrebujejo kot lačen človek kruha. Tak zgled pa je dr. Anton Kacin v polni meri dal.

Urednik

*Poslovilne besede Borisa Pahorja v
dvorani barkovljanskega prosvetnega
društva pred pogrebno slovesnostjo.*

Dovolite mi, dragi prijatelji, da se od Stanka Pertota poslovim v imenu tovarišev, ki smo se nekoč zbrali ob gibanju, ki smo ga imenovali »Slovenska levica«, katerega je bil eden izmed glavnih pobudnikov prav Stanko Pertot. Kot večina drugih somišljenikov je bil tudi on zvest tradiciji osvobodilnega pokreta, a obenem je bil prepričan, da povojni položaj pri nas zahteva drugačen politični prijem. Posebno ga je pekla odločitev, da gratis oddajamo slovenske glasove državnim strankam. In zamisel neodvisne levičarske skupine se je porodila prav zato, da izpraša vest državni levici, ki je na naše koristi prerada pozabljala. Stanko Pertot pa je bil ena izmed osebnosti, ki je bila prav gotovo upravičena proglasiti svoj odklon škodljivih tez. Imel je za sabo skušnje vojnega časa, preizkušnjo taboriščnega sveta, zato je na dogajanje gledal kot človek, ki je soustvarjal in hoče še soustvarjati našo usodo. Kot delaven, agilen tajnik nam je pomagal razpljuskati mrtve vode naše tradicionalne nesproščenosti. Ko pa smo dosegli, da se je na levi vsaj nekaj premaknilo, smo odnehali; a Stanko Pertot mi je še med pogovorom, ki sem ga imel z njim pred božičem, zatrjeval, da se še zmeraj čuti člana »Slovenske levice«. In tega moža smo zdaj izgubili, tega levičarja, ki pa je bil nagnjen k pluralizmu, sprejemljiv za dialog, pokončno disidentski, ko je videl, da grejo stvari po zgrešeni poti. In tak je bil takó do uradnih ustanov kakor do posameznih oseb. Tako je do zadnjega ostal prijatelj »Zaliva«, čeprav je predebatiral ta ali oni prispevek, ker je imel čudovito, danes zmeraj bolj redko, lastnost, da ni avtomatično prisegal na besedo nobenega voditelja, predsednika, tajnika ali urednika. S svojo samostojno držo, združeno s kompetentnostjo poslovnega moža, s svojim simpatičnim nastopom je bil zgled tržaškega človeka širokega obzorja, mecen, ki se

ni zavzemal samo za razvoj telesne kulture, pač pa za vse veje kulturnega življenja. Tako se je še posebno veselil izida knjige tukajšnjega avtorja in večkrat tudi radodarno pripomogel, da je katera zagledala luč sveta. Zato dokončni odhod Stanka Pertota občutimo kot izgubo enega izmed tistih mož, ki so marsikdaj bolj kot sprotni voditelji pripomogli, da se je slovenski osebek prebil skozi težave in zasede. Ko se zdaj klanjamo njegovi osebnosti, se zavezujemo, da bo njegovo sporočilo ostalo živo med nami, in da ga bomo po svojih močeh posredovali mladim vsi, ki nam je, kakor je bilo Stanku Pertotu, pri srcu prihodnost našega rodnega občestva.

ŠE ENO SLOVO

Tokrat nam je nepričakovano umanjkal ročni stavec Enzo Gori, ki je lomil stolpce in za tisk pripravljaj strani naše revije zadnjih pet let, kar so nas tukajšnje razmere prisilile, da smo se zatekli v italijansko tiskarno. Za človeka, ki ne obvlada našega jezika, je impaginacija obsežne revije in njena priprava za tisk na tradicionalen način zahtevna naloga; vendar se je je bistri, vljudni in mirni gospod Enzo vsakikrat loteval s kompetenco in prisrčnostjo, ki je urednika zmeraj znova pripravila do občudovanja in do tovariške naklonjenosti. Zato smo zdaj, ko smo se morali posloviti od sodelavca, ki mu tržaško okolje ni povsem zabrisalo prvin livornske zemlje, čutili, da izgubljam priateljja. Ker Enzo Gori je znal svojo tehnično sposobnost obogatiti s trezno in zbrano človeško bližino.

Naj grejo svojcem in delovnim tovarišem tudi naši izrazi občutenega sožalja.

Urednik

Izjava v prid kulturi manjšin na mednarodnem pisateljskem srečanju na Koroškem

Od 28. do 31. maja je bil v kraju Fresach-Breze na Koroškem shod pisateljev iz številnih evropskih dežel, katerega so se udeležili od Slovencev Jaro Dolar, Jože Šmit, Bogdan Pogačnik, France Filipič, Pavla Rovan, Anja Uršič (Slovenija); Valentin Polanšek (Koroška); Boris Pahor (Trst); Milena Merlak-Detela in Lev Detela (Dunaj). Ta tradicionalna srečanja, ki jih organizira koroško pisateljsko društvo nemškega jezika, kateremu predseduje profesor in pisatelj Walter Novotny, so letos doživela deseto izdajo. Pisatelji so se tokrat prijateljsko pomenili o bistvu kritike, o vprašanjih prevajalstva in o književnosti v času računalnikov. Nekoliko drugačna je bila tema referata Gergharda Mulmelterja, ki je prikazal položaj kulture v Južnem Tirolu. Po tem predavanju je posegel v razpravo tudi Boris Pahor, ki je primerjal razmere južnotirolske skupnosti z razmerami Slovencev in drugih etnij v italijanski republikli, potem pa predlagal zborovalcem, da bi se zavzeli za vse manjšinske jezike in kulture. Njegov predlog o skupni izjavi je bil soglasno sprejet. Njegovo izjavo je potem podpisalo nad štirideset pisateljev. Izjava se glasi:

»Podpisani pisatelji, ki smo se v dneh od 28. do 31. maja zbrali na 10. Mednarodnem pisateljskem srečanju v Fresachu-Brezah, smo prepričani, da kultura (književnost, umetnost, jezik) v glavnem ne more rasti in uspevati, če ni trdno zakoreninjena v tleh domače zemlje.

Udeleženci Mednarodnega srečanja v Fresachu-Brezah pozivamo vse vlade držav, v katerih poleg večinskega naroda živijo tudi narodne, etnične in jezikovne manjšine, da le-tem omogočijo popoln razvoj njihove kulturne identitete.

Podpisani so namreč prepričani, da bi konstruktivno obravnavanje tega vprašanja ustvarilo položaj, v katerem bi bili odpravljene potujčevalni nameni večinskih narodov. Obenem pa je nujno, da se zaščitijo in podprejo posebnosti manjšin, ker bo le tako mogoče uresničiti nastanek nove Evrope, ki bo v sebi združevala bogastvo raznovrstnih narodnih osebkov.«

Fresach - Breze, 30. maja 1981.

